

NÕUKOGUDE KOOL

Nr. 11

1950

Eesti NSV Ministrite Nõukogu j. a. Polügraafiatööstuse, Kirjastuste
ja Raamatukaubanduse Valitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus,
Tallinn

SISUKORD

Juhtkiri: Kommunistide ja parteitute bloki täieliku võidu eest kohalike nõukogude valimistel . . .	641
J. Feldbach. Suur vene sõnameister. (L. N. Tolstoi 40. surma-aastapäeva puhul)	645
N. Žukov-Verežnikov, I. Maiski, L. Kalinitšenko. Mitterakulistest eluvormidest ja rakkude arenemisest. (Prof. O. B. Lepešinskaja suure avastuse puhul tsütoloogias.)	656
L. Tiik. Kommunismi hiigelehitused	670
S. Gurin. Ideelis-poliitiline kasvatus üldajaloo tundides	681
L. Neiman. Teeneline õpetaja Johannes Vilippus	693
Bibliograafia	
I. Artobolevski, V. Lavrov, I. Pustovalov. „Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ uus väljaanne	702

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

VIII AASTAKAIK

Nr. 11

NOVEMBER

1950

Kommunistide ja parteitute bloki täieliku võidu eest kohalike nõukogude valimistel!

Kuu aja pärast, 17. detsembril, on meie vabariigi kohalike tööraha saadikute nõukogude järjekordsed valimised. Jälle kasutab Eesti NSV töörahas oma põhiseaduslikku peremeheõigust valida enda hulgast kõige tublimad saadikuiks kohalikesse nõukogudesse. See on suur üldrahvalik pidupäev.

Kohalike tööraha saadikute nõukogude valimised on ülitähtis poliitiline sündmus meie vabariigi töötajate elus. Selle üldrahvaliku suursündmuse tähtsus tuleneb eelkõige nõukogude väljapaistvast osast proletariaadi diktatuuri süsteemis.

Tööraha saadikute nõukogud, öeldakse meie Stalinliku Konstitutsiooni algul, on Eesti NSV poliitiliseks aluseks ja nende näol kuulub kogu võim meie vabariigis linna ja maa töörahvale.

Seega on nõukogud tööraha võimu, proletariaadi diktatuuri riigivormiks. Selle vormi lõi Venemaa proletariaat revolutsioonivõitluste tules, alates esimesest Vene revolutsioonist aastail 1905—1907. Nõukogusid proletariaadi diktatuuri ainuõige riigivormina põhjendasid teoreetiliselt revolutsioonigeeniused Lenin ja Stalin.

Nõukogud osutusid proletariaadi diktatuuri ainuõigeks riigivormiks seetõttu, õpetab seltsimees Stalin, et nad on „... rahvahulkade eneste vahetud organisatsioonid, see on **kõige demokraatlikumad** ja järelikult hulkade kõige autoriteetsemad organisatsioonid, mis kergendavad maksimaalselt hulkade osavõttu uue riigi loomisest ja valitsemisest ning vallandavad maksimaalselt hulkade revolutsioonilist energiat, initsiatiivi ja loovaid võimeid võitluses vana korra hävitamise eest, võitluses uue, proletaarse elukorra eest.“

Pärast Oktoobrirevolutsiooni on nõukogud läbi käinud pika arengu-
tee, tõustes uuele kõrgusele Stalinlikus Konstitutsioonis.

Nõukogude kaudu teostab töörahvas omaenda võimu. Nõukogud
juhivad kommunismi ülesehitamise kõige mitmesugusemaid alasid.
Nad on samas meie maa töörahvale asendamatuks kooliks, kus ta
õpib lahendama igasuguseid ühiskondlikke, riiklikke, majanduslikke
ja kultuurilisi küsimusi.

Nõukogudemaa riigiorganite süsteem on ühtne ja monoliitne: kõik
riigivõimuorganid ülalt kuni alla on üles ehitatud nõukogudena ja
kõik nõukogud, alates NSV Liidu Ülemnõukogust kuni küla- ja alevi-
nõukoguni, on riigivõimuorganid. Seetõttu ei tunne Nõukogudemaa
nn. kohalike haldusorganite vastuseadmist riigivõimuorganitele, nagu
näeme seda kapitalistlikes riikides. Kõigi astmete nõukogude oma-
vaheliste suhete aluseks on demokraatliku tsentralismi põhimõte. See
põhimõte seisneb eelkõige selles, et iga astme nõukogu, olles valitud
demokraatlikema valimissüsteemi alusel ja kandes vastutust oma
valijate ees, on samal ajal vastutav ka kõrgema astme nõukogu ees
ja on kohustatud täitma kõiki viimase korraldusi, kui need on antud
selle nõukogu pädevuse piirides.

Kõige selle tõttu erinevad sotsialismimaa kohalikud nõukogud põh-
jalikult kapitalistlike maade kohalikest omavalitsustest. Kui meie maa
kohalikud nõukogud on eelkõige riigivõimuasutused, mis on loodud
demokraatlikema valimissüsteemi alusel ja teostavad oma territooriumil
tööraha huvidele vastavat võimu, siis on kapitalistlike maade
kohalikud omavalitsused õigupoolest keskvõimu ripatsiks, mis on
konstrueeritud bürokraatliku tsentralismi põhimõttel (kohaliku oma-
valitsuse pea on reeglina keskvõimu määratud, nagu teame seda ka
kodanliku Eesti viimasest perioodist, kus president määras eriõigusel
linna- ja maavanemad) ja on keskvõimu kuulekaks sulaseks töörahva
rõhumisel.

Eelmised kohalike nõukogude valimised olid meie vabariigis 18. jaa-
nuaril 1948. aastal. See oli aeg, millal kogu Nõukogudemaa töörahvas,
võites neid arvukaid raskusi, mida oli põhjustanud hitlerliku Saksa-
maa reetlik kallaletung, sammus bolševike partei targal juhtimisel
võidult võidule sõjajärgse stalinliku viisaastaku suurte ülesannete
täitmisel. Kohalikele nõukogudele langes siin väga vastutusrikas osa.

Neil aastail toimus meie vabariigis põhjalik murrang töötava talu-
rahva elus: veendunud vennasvabariikide ja omaenda kogemuste põh-
jal kollektiivse suurpõllupidamise võrratuis paremustes individuaalse
üksikmajapidamisega võrreldes, pöörasid kehvikud ja keskmikud
selja iganenud töö- ja eluviisile ning asusid kindlasti stalinliku kol-
hoosikorra avarale tee. Massilise kollektiviseerimise alusel likvi-
deeriti meie vabariigis kulaklus kui klass.

Need ajaloolised sündmused Eesti NSV külas tõstsid väga suuresti
kohalike nõukogude osa ja tähtsust meie vabariigi noorte kolhooside
juhtimises ja abistamises, nende organisatsioonilisel ja majanduslikul

kindlustamisel. Nendele sootu uutele ja väga tõsistele ülesannetele ei saanud vastata meie vana ja iganenud administratiivne jaotus. See pärast likvideeritigi meil senised vallad ja maakonnad ning loodi nende asemele 39 maarajooni.

Seoses selle administratiivse ümberkorraldusega tõusevad väga tõsiselt külanõukogude ülesanded ja vastutus mitmepalgelise koha-pealse elu juhtimisel.

Märgime siinkohal neist ülesandeist haridus- ja kooliküsimusi, sest seitsmeklassilise üldharidusliku kooli ülalpidamine langeb nüüd tervenisti külanõukogude õlule ja koolikohustuse tingimusteta elluviimisel peavad nad nüüd sootu rohkem korda saatma kui senini, alates juba kasvõi koolikohustuslike õpilaste täpsete nimekirjade koostamisest.

Maarajoonide moodustamine on toonud haridusosakonnad ja inspektorid koolidele palju lähemale. See võimaldab haridusosakondadel palju põhjalikumalt ja diferentseeritumalt koole ja õppejõude tundma õppida, kontrollida ja abistada. Pole kahtlust, et kõik see peab tõhusalt süvendama meie koolinoorsoo kommunistlikku kasvatust.

Maarajoonide moodustamine muudab veelgi tihedamaks sidemed töörahva laiade hulkade ja oma nõukogude vahel, muudab nõukogud veelgi omasemaks töötajaile, tõstab veelgi töörahva poliitilist ja tööalast aktiivsust meie vabariigis.

Kõige selle tõttu ongi arusaadav meie vabariigi töörahva ülisuur huvi eelseivate kohalike nõukogude valimiste vastu. Kui aga silmas pidada, et rajooninõukogude valimised maal on meie vabariigis esmakordsed, siis nõuab nende igakülgne ettevalmistamine ja laitmatu läbiviimine eriti suurt tähelepanu ja hoolt.

Senistel valimistel, olgu siis NSV Liidu Ülemnõukogusse, Eesti NSV Ülemnõukogusse või kohalikesse nõukogudesse, on kõigi kooliastmete õppejõud väga agaralt, teadlikult ja kohusetruult osa võtnud nii valimiste ettevalmistamisest kui ka nende läbiviimisest, pälvides meie nõukogude avalikkuse üldise heakskiidu ja tunnustuse.

Teisiti ei saa see olla ka eelseivate kohalike töörahva saadikute nõukogude valimiste puhul. Õppejõudude kasvanud poliitilisest aktiivsusest kõneleb ka see fakt, et neid on valitud väga arvukalt valimiste ringkonnakomisjonidesse nii küla- ja alevi- kui ka linna- ja rajooninõukogude valimistel. Veelgi rohkem õppejõude töötab muidugi valimiste jaoskonnakomisjonide koosseisus.

Nüüd on töörahva ühiskondlikud organisatsioonid ja töötajate koosolekud käitistes, asutustes ning kolhoosides esitanud oma kandidaadid kohalikesse nõukogudesse valimiseks. Need kandidaadid on ringkonnakomisjonides registreeritud ja ajakirjanduse kaudu üldsusele teatavaks tehtud. Nende hulgas leiame jälle väga arvukalt õppejõude.

Valimiste ettevalmistus on seega astunud uude ja otsustavasse järku: on alanud agitatsioon ülesseatud kandidaatide kasuks. Nagu eelmistel valimistel, esineb bolševike partei ka nüüd blokis parteitu-

tega, sest meie maal on kommunistide ja parteitute blokk loomulik ja eluline, õpetab seltsimees Stalin.

Selgitustöös ülesseatud kandidaatide kasuks langeb ülisuur vastutus agitaatoritele ja kandidaatide usaldusmeestele. Ja kes õpetajaist poleks neil päevil elava bolševistliku sõnaga agitaatoriks!

On tähtis, et agitatsioon ülesseatud kandidaatide eest seotaks kohalike nõukogude senise töö asjaliku läbiarutamisega, kohalike küsimuste ja vajaduste printsiipialse ülestõstmisega. Kõneldes valimiste osast kohalike nõukogude töö parandamiseks ütles seltsimees Stalin 1936. aastal: „Juhtub, et see või teine kohalik võimuorgan ei oska rahuldada ühtesid või teisi linna- ja maatööraha mitmekülgeist ja üha kasvavaist nõudeist. Kas sa ehitasid hea kooli või ei ehitanud? Kas sa parandasid elamutingimusi? Kas sa pole bürookraat? Kas sa aitasid teha meie tööd efektiivsemaks, meie elu kultuursemaks? Niisugused on kriteeriumid, millega miljonid valijad lähenevad kandidaatidele...“

Kõik agitaatorid, kõik vabariigi töötajad pidagu silmas neid seltsimees Stalini sõnu eelolevate valimiste puhul. Siis pole kahtlust, et valimiselne agitatsioon ülesseatud kandidaatide kasuks aitab tõhusalt parandada kohalike nõukogude tööd ja aktiveerib veelgi töötajate laiu hulki.

Agitaatorite kohuseks on jutustada Nõukogudemaa tööraha ajaloolistest võitudest kommunismi ülesehitamisel, sest nagu teatas sm. Bulganin kogu maale Oktoobrirevolutsiooni 33. aastapäeva kõnes, on sõjajärgse stalinliku viisaastaku ülesanded edukalt täidetud.

Kui viie aasta plaani kohaselt NSV Liidu tööstuse brutotoodang pidi olema tänavu 48% suurem 1940. aastaga võrreldes, siis tõusis see tegelikult tänavu 70% üle sõjaeelse taseme. Tunduvat edu on saavutatud ka põllumajanduses. Tänavune teraviljakultuuride üldsaak ületab sõjaeelse saagi enam kui 300 miljoni puuda võrra.

Kõik see näitab laiadele hulkadele, et meie maa teostab üledukalt seda ajaloolist suurprogrammi, mille esitas seltsimees Stalin oma kõnes 1946. a. 9. veebruaril. See näitab Nõukogudemaa võimsuse uut suurt tõusu — rõõmuks meile ja meie sõpradele, hirmuks meie vaenlastele. See näitab, et rahu-, demokraatia- ja sotsialismileer, mille eesotsas seisab meie maa, sammub kindlasti uutele võitudele. See süvendab veelgi meie töötajate veendumust bolševike partei poliitika õigsusse.

Valimiste ettevalmistamise praeguses järgus on peamiseks taotluseks see, et ükski hääleõiguslik kodanik ei jätaks oma austavat õigust kasutamata valida kõige tublimaid endi hulgast saadikuiks kohalikesse nõukogudesse. Kui kõik agitaatorid, kui kõik valimiste ettevalmistamise ja läbiviimisega seotud seltsimehed töötavad läbimõeldult ja organiseeritult, siis pole kahtlust, et 17. detsembril ilmuvad kõik hääleõiguslikud kodanikud nagu üks mees valimiskastide juurde ja hääletavad üksmeelselt kommunistide ja parteitute stalinliku bloki kandidaatide poolt!

Suur vene sõnameister.

(L. N. Tolstoi 40. surma-aastapäeva puhul.)

J. FELDBACH.

Nelikümmend aastat tagasi, 20. (7.) novembril 1910. aastal, suri Astapovo jaamas inimene, keda tundis kogu maailm — suur vene kirjanik Lev Tolstoi.

Lev Tolstoi kuulub nende geniaalsete vene kirjanike hulka, kes oma ulatuslikus loomingus kajastasid suurt ja väga tähtsat ajajärku vene ühiskondlikus elus — ajajärku 1861. a. reformidest kuni 1905. a. revolutsioonini. Lev Tolstoi on neid suuri mõtlejaid, kelle maailmavaates kajastuvad selle ajajärgu komplitseeritus ning vastuolulisus.

Lev Tolstoi sündis 9. septembril 1828. aastal Tuula lähedal Jasnaja Poljana mõisas krahv Nikolai Iljitš Tolstoi perekonnas. Tolstoi isa oli neid vene aadlikke, „kes“, nagu kõneles neist kirjanik ise, „enda väärrikustundest ei pidanud enesele võimalikuks teenida ei Aleksandri ega ka Nikolai valitsemise ajal“.

Tolstoi ema põlvnes põliste aadlike Volkonskite perekonnast, kelle elu on Tolstoi hiljem kirjeldanud romaanis „Sõda ja rahu“ vürst Volkonskit kujutades.

Noor Tolstoi sai esialgse hariduse kodus. Teda õpetasid ja kasvasid välismaalased, nagu see oli kombeks Venemaa aadliperekondades tol ajal. Väga vara kaotas tulevane kirjanik ema, hiljem ka isa ning kasvas üles sugulaste hoolitsusel. Ent sellele vaatamata jättis lapsepõlv Tolstoile kõige kaunimad mälestused — see oli kuldne põli, nagu iseloomustab Tolstoi oma lapsepõlve hiljem autobiograafilise triloogia esimeses osas „Lapsepõlv“.

Juba lapse-eas, seda enam aga noorusaastail, tunneb Tolstoi suurt huvi kirjanduse vastu, samuti ka rahvaloomingu, eriti vene böliinade vastu. Vene kirjanikest saavad peagi ta lemmikuiks Puškin, Gogol, Lermontov, Turgenev, Grigorovitš jt.

1844. aastal astub viieteistkümnendaastane Tolstoi Kaasani ülikooli idakeelte fakulteeti, kust ta aasta pärast üle läheb õigusteaduskonda. Õpingutes ei saavuta Tolstoi eriti suuri tulemusi, kuigi ta on andekas. Uhelt poolt kulub tal palju aega tudengite-aadlike pidudele, ballidele ja lõbustustele. Teiselt poolt ei suutnud kroonulik õpetus ülikoolis noort Tolstoid paeluda. Ent Tolstoi on juba noorukipõlves neid inimesi, kes mõtles elu üle, inimese ülesannetele elus, elu eesmärkidele. Oma tegevust analüüsida suutev noor Tolstoi ei saa leppida sellega, et ta kasutult aega veedab, ja üliõpilane Tolstoi lahkub 1847. a. Kaasani ülikoolist ja siirdub Jasnaja Poljanasse, et midagi kasulikku teha elus. Tutvudes Tolstoi jutustuse „Mõisniku hommik“ kangelase Nehljudovi tegevusega külas, me mõistame Tolstoi tegevust Jasnaja Poljanas: ta tahab kergendada talupoegade rasket elu, kuid viimased suhtuvad tema taotlustesse umbusklikult. Saavutamata erilisi tulemusi lahkub Tolstoi mõisast, elab mõnda aega Moskvas „suure maailma“ nooruki elu ning sõidab Kaukaasiasse sõjaväeteenistusse.

Kaukaasias hakkab Lev Tolstoi kirjutama. Tal on käsil korraga mitu teost. Nendest valmib peagi autobiograafiline jutustus „Lapsepõlv“, mis leiab trükkimist 1852. aastal Nekrassovi ajakirjas „Sovremennik“. Jutustusel on menu. Innustatuna esimesest saavutusest jätkab Tolstoi autobiograafilise teose kirjutamist ja järgmisel aastal ilmub trükkis tulevase triloogia teine osa „Poisikesepõlv“. 1854. ja 1855. aastal on Tolstoi Krimmis. Ta võtab osa Sevastopoli kaitsmisest ning jäädvustab vene rahva sangarliku võitluse sõjajutustuste sarjas, mis on kogutud raamatusse „Sevastopoli jutustused“. Lahkunud 1856. a. sõjaväest, lõpetab Tolstoi oma autobiograafilise teose jutustusega „Noorus“, kusjuures triloogia tervikuna valmib 1857. aastal.

Juba sõjaväes saavutas Tolstoi kirjaniku kuulsuse. Lugupeetud kirjanikuna elab ta Peterburis, tutvub oma aja parimate kirjanikega, võtab osa pealinna pulbitsevast elust. Tolstoi ei saa kõrvale jääda oma ajastu kesksemast küsimusest — mõisniku ning talurahva suhete küsi-

musest. Tolstoi asub lahendama talurahvaküsimust iseseisvalt, oma mõisas. A. 1856, asunud elama Jasnaja Poljanasse, koostab Tolstoi talupoegade vabastamise projekti ning tutvustab seda talupoegadele. Selle projekti kohaselt kuuluvad talupojad vabastamisele, maa jääb aga mõisniku omandiks. Talupojad ei võta vastu sellist „vabastamist“, sest vabadus maata ei pakkunud talupoegadele mingisugust kergendust elus. Tolstoi katsed reformide teostamisel nurjusid, sest ta ei suutnud lahendada maaküsimust.

Tolstoi otsib väljapääsu. „Mida teha?“ — see küsimus nõuab vastust. Tolstoi sooritab oma esimese välisreisi. Ta viibib Prantsusmaal, Šveitsis, Itaalias ja Saksamaal. Kapitalistlik lääs ei suuda mingil määral Tolstoid ta otsingutes abistada. Vastupidi, kõik see, mida Tolstoi näeb välismaal, jätab temasse masendava pildi. Lagunemisperioodi jõudnud kapitalism ei suuda pakkuda midagi eeskujuks, kapitalistlik kultuur, teadus, kunst on lakanud olemast humaansuse kuulutajaks. Tsiiviliseeritud Euroopas on selgesti näha kapitalismi kiskjalik olemus, inimväärkuse jalge alla tallamine. Tolstoi mõistab teravalt hukka kapitalistliku maailma jutustuses „Luzern“.

1857. a. pettunult kodumaale tagasi jõudnud, püüab Tolstoi aru saada sotsiaalsetest vastuoludest. Ta süveneb neisse küsimustesse ja kirjutab jutustuse „Kolm surma“, kus puudutab sotsiaalseid probleeme, mõistab hukka mõisnikeklassi elu tühisuse.

Püüe olla kasulik rahvale toob Tolstoi pedagoogilisele tööle. Ta asutab a. 1859 Jasnaja Poljanas kooli talupoegade lastele. Tolstoi püüab oma koolis rakendada uusi pedagoogilisi ideid. Ja nii tekib Tolstoi „vaba kool“, milles on väga palju omapärast ning uut. Tolstoi „vaba kool“ oli rajatud põhimõttele — igati arendada laste andeid, kuid samal ajal ei tohi olla mingisugust survet õpilase suhtes. Õpilases tuleb äratada huvi õpingute vastu, õpetaja peab huvitavalt ainet käsitlema. Lähtudes lapse isiksuse eest hoolitsemisest, lapse harmoonilisest kasvatusesest on Tolstoi seisukohal, et valitsevais koolides rikutakse lapsi — kroonulike õpetamisviisidega kool on lastele vanglaks.

Tolstoi pedagoogiline tegevus ei piirdu ühe kooli asutamisega — „vaba kooli“ põhimõttele töötavaid koole tekib Jasnaja Poljana ümbruses küllalt palju. Sel ajal sooritab Tolstoi teise välisreisi ning uurib koolide olukorda välismaal.

Eriti hoogne on Tolstoi pedagoogiline töö 60.—70. aastail, kus ta sulest ilmuvad koolile aabits ja lugemikud neljale õppeaastale. 70. aastail ilmub tema toimetusel ka pedagoogiline ajakiri „Jasnaja Poljana“.

Tolstoi pedagoogiline tegevus ja tema kooli populaarsus kutsusid esile tsaarivalitsuse jälitamise. A. 1862 korraldasid sandarmid Tolstoi äraolekul läbiotsimise koolis, mis kutsus esile Tolstoi suure pahameele. Ta katkestab ajutiseks töö koolis, kuid peagi jätkab ta seda uuesti, ja väikeste vaheaegadega tegeleb kooliga paar aastakümnet. Tolstoi „vaba kooli“ põhimõtetest on paljud seisukohad vastuvõtavad nõukogude koolile. Tolstoi pedagoogilise pärandi kallal töötavad

nõukogude pedagoogid, kasutades sellest väärtuslikku nõukogude kooli ülesehitamisel.

1861. aastal viiakse Venemaal läbi reformid pärisorjuse kaotamise eesmärgil, kuid talurahva olukorda ei toonud see olulist muutust. UK(b)P ajaloo lühikursuses loeme: „Kuid ka pärast pärisorjuse kaotamist jätkasid mõisnikud talupoegade rõhumist. Mõisnikud riisusid talupojad paljaks, võttes ja lõigates neilt „vabastamise“ puhul ära suure osa sellest maast, mida talupojad varem kasutasid... Talupoegi sunniti mõisnikele endi „vabastamise“ eest maksma umbes kaks miljardit rubla väljaostumaksu.

Sel kombel jäi püsima peaaegu seesama olukord, mis valitses pärisorjuse ajal, ainult selle vahega, et nüüd talupoeg oli isiklikult vaba, teda ei tohitud nagu asja müüa ega osta.“¹

Revolutsioonilised demokraadid eesotsas N. G. Tšernõševskiga toetasid ka pärast reforme talurahvarevolutsiooni ideed. Tolstoi ei ühine revolutsiooniliste demokraatidega, kuigi ta ei pooldanud talurahva rõhumist. Revolutsioonilised demokraadid olid koondunud ajakirja „Sovremennik“ ümber, mis oli tol ajal eesrindlikumaid ajakirju Venemaal. Tolstoi oli nende kirjanike seas, kes 50. aastate lõpul lahkusid „Sovremennikust“, kuna neile Tšernõševski ja Dobroljubovi revolutsioonilisus oli vastuvõtmatu. Tolstoi võtab osa kirjanduslikust võitlusest, mis tekkis 60. aastatel. A. 1862 kirjutab N. G. Tšernõševski Peeter-Pauli kindluses oma kuulsa romaani „Mida teha?“, milles toob esile idee võitluse vajadusest. Tolstoi „vastab“ selle Tšernõševski võitlevale romaanile viievaatuselise komöödiaga „Nakatatud perekond“, mida ta ise iseloomustab kui nihilistidevastast teost.

Tolstoi vaadete vastuolulisus tuleb ilmsiks just nendel murranguelistel aastatel. Ta ei poolda pärisorjuslikku korda, ta suhtub eitavalt hoogsalt arenema hakanud kapitalismi, ent ta ei ühine nendega, kes võitlesid aktiivselt ühiskonna põhiliste pahede vastu. Tolstoil on välja kujunemas oma eriline seisukoht, mis hiljem saab tolstoilisuse nime-tuse, kajastades talurahva võitluse ebaküpsust ning kõikuvust, nagu seda Lenin iseloomustas.

1862. aastal abiellub Tolstoi Sofia Bersiga, Moskva silmapaistva arsti tütreaga. Sel ajal innustub Tolstoi kirglikult koolist, pedagoogilis-test ja metoodilistest küsimustest. 1863. aastal kirjutab ta oma päevik-
kusse (Tolstoi pidas päevikut nooruseast alates kuni surmani): „Valik on ammu tehtud: kirjandus, kunst, pedagoogika ja perekond.“

Kirjanduslikest teostest valmib Tolstoil „Kasakad“, mis oli alustatud juba Kaukaasias, ning ta asub oma suurteose, neljaköitelise epopöa „Sõda ja rahu“ kirjutamisele, mille kallal ta töötab kuus aastat (1863—1869). See teos toob Tolstoile maailmakuulsuse. Sündmustiku-rikkuselt, probleemide ulatuselt ja nende sügavuselt, ning kunstiliselt

¹ „UK(b)P ajalugu. Lühikursus“, Tallinn, 1946, lk-d 5 ja 6.

meisterlikkusest kuulub „Sõda ja rahu“ maailmakirjanduse parimate suurteoste hulka. Nagu Tolstoi kõigis teostes, on romaanis „Sõda ja rahu“ autobiograafilist elementi. Selles teoses avalduvad ka Tolstoi maailmavaatelised seisukohad. Me näeme, kuidas Tolstoi maailmavaates kujunevad idealistlikud, reaktsioonilised seisukohad, mis avaldavad mõju ta ilukirjanduslikule loomingule.

Samal ajal süveneb ka Tolstois eitav suhtumine kõrgemasse aadli-seltskonda. Nagu selgub Tolstoi kirjavahetusest, mõistab ta teravalt hukka aadlike parasiidielu, mis on rajatud rahvahulkade eksploateerimisele. Aastaid küpsenud murrang Tolstoi suhetes ellu kajastub ta järgmises suurteoses, kaheköitelises romaanis „Anna Karenina“ (1875—1877), milles on antud sügav läbilõige Venemaa ühiskondlikust elust XIX sajandi 70. aastail.

70.—80. aastail jõuab Tolstoi maailmavaateline murrang kriisini: ta lööb lahku aadlikeklassist ja arvustab teravalt kehtivat korda ning aadlikke ja valitsejaid patriarhaalse talurahva seisukohtadelt. Kirjutuses „Pihtimus“ (1879—1881) annab ta hukkamõistva hinnangu aadlikele ja deklareerib, et ta on lähenenud töörahvale, s. t. talurahvale. Kehtiva korra eitamisel jõuab Tolstoi niikaugemale, et ta jutlustab uuest moraalist, uuest usust. Tolstoi kirjutab terve sarja väikesi õpetlikke raamatuid. Nii ilmuvad sellised jutustused, nagu „Millest inimesed elavad“, „Küünal“ „Kaks vanameest“, „Jumal tõde näeb, kuid ei ütle niipea“, „Milles seisab minu usk“ jt. Uue moraali, uue õpetuse ideed tulevad ilmsiks ka sellistes suuremates teostes, nagu jutustus „Ivan Iljitši surm“ (1886), näidendid „Pimeduse võim“ (1886) ja „Hariduse vili“ (1891), jutustus „Kreutzeri sonaat“ (1890) jt.

Tolstoi, kes alati tundis huvi rahva laiemate kihtide elu vastu, läheneb nüüd eriti rahvale, püüab tungida elu põhja, et oma silmaga näha, kuhu võidulepääsenud kapitalism rahva on paisanud. Tolstoi võtab osa 1883. a. rahvaloendusest, valib enesele Moskva töölisagulid, külastab öömaju jne., kust ta hangib palju süüdistavat materjali kehtiva korra paljastamiseks. 1892. a. võtab Tolstoi osa näljahädaliste abistamisest ning jällegi, olles tutvunud olukorraga, avaldab valju süüdistuse kaupmeeste, mõisnike ning rikaste vastu, kes püüavad rahvale osaks saanud õnnetust kasutada isiklikuks rikastumiseks. Uha julgemini süüdistab Tolstoi valitsejaid, ametnikke, kes on süüdi rahva raskes elus. Ta teeb seda avalikult, kartmata repressioone tsaarivalitsuse poolt. Aleksander III, kartes rahva pahameele kasvu, ei julgenud Tolstoid tema terava ühiskonna-kriitika eest vastutusele võtta. Ent tsaarivalitsus ei saanud siiski leppida Tolstoi paljastustega, ja vastulööb Tolstoile organiseeritakse kirikuvõimude kaudu. Kirik, olles tsaarivalitsuse käsutuses ja ta abiliseks survepoliitika teostamisel, paneb Tolstoi kirikuvande alla. Eriti ägedaks muutuvad kiriku rünnakud Tolstoi vastu, kui 1899. a. ilmub Tolstoi kolmas romaan „Ülestõusmine“, milles ta rebib maha kõik maskid ühiskondlikelt vahekordadelt, paljastab kohut, kirikut,

kõrgemaid riigiasutusi rahva petmises ning rõhumises. Kirikuvande alla jäi Tolstoi surmani, kuigi kiriku esindajad püüdsid ta elu viimastel tundidel „lepitust“ leida, et saada ainet Tolstoi järjekordseks laimamiseks.

Tolstoi on kapitalistliku, mõisnike ja ametnike riigikorra halastamatu paljastaja, kuid Tolstoi ei olnud revolutsionäär. Tolstoi oli kaugel revolutsioonilise võitluse organiseerimisest, ent tema heatahtlikku suhtumist 1905. a. revolutsiooni iseloomustavad kõige ilmekamalt ta enese sõnad: „Selles revolutsioonis olen ma hea- ja vabatahtlikult endale võtnud sajamiljonilise talurahva advokaadi nime-tuse. Kõigest, mis aitab kaasa või võib kaasa aidata tema hüvele, ma tunnen rõõmu. Kõigele sellele, mis ei teeni seda peaaülesannet ja viib sellest kõrvale, ma ei tunne kaasa.“ Ja kui Stolõpini reaktsiooni päevil tsaarivalitsus surus veriselt maha vastuhakanud talupojad, avaldas Tolstoi valjut protesti selle verise terrori vastu. Tema kirjutus „Ei saa vaikida“ (1908) on tsaarivalitsuse metsikute terav paljastamine. Ka oma loomingu viimase perioodi ilukirjanduslikes teostes, jutustuses „Hadži Murat“ (1896—1904) ja „Pärast balli“ (1903) esineb süüdistust tsaarivalitsuse julmuse vastu.

Tõusnud halastamatu süüdistaja ja ühiskondlike pahede paljastaja seisukohale, jääb Tolstoi siiski suurte ning sügavate sisemiste vastuolude kammitsasse. Tolstoi paljastab aadlikke, kuid ise elab aadlikest ümbritsetuna. Tolstoi püüab purustada neid vastuolusid: korduvalt katsetab ta lahkuda kodunt, ent perekonna vastuseisul tal ei lähe korda ka isiklikus elus end lahti kiskuda mõisnike elust. Viimaks lahkub Tolstoi salaja 10. novembril 1910. aastal kodunt, Jasnaja Poljanast. Ent 82-aastasele Tolstoile osutus see samm ülejökäivaks. Teel külmetades haigestub ta kopsupõletikku, põeb eemal kodust rasket haigust ja sureb 20. novembril Astapovo jaamas (nüüd Lev Tolstoi jaam). Tolstoi põrm maeti ta enda soovi kohaselt Jasnaja Poljanasse kirikuesindajate osavõtuta.

* * *

Lev Tolstoi surma puhul kirjutas V. I. Lenin: „Suri Lev Tolstoi. Tema kui kunstniku ülemaailmne tähtsus, tema kui mõtleja ja jutlustaja ülemaailmne kuulsus, nii see kui teine peegeldavad omamoodi Vene revolutsiooni ülemaailmset tähtsust.“

L. N. Tolstoi astus välja suure kunstnikuna juba pärisorjuse ajal. Reas geniaalsetes teostes, millised ta andis enam kui pool sajandit kestnud kirjandusliku tegevuse kestel, kujutas ta peamiselt vana, revolutsioonieelset Venemaad, mis jäi ka pärast 1861. aastat poolpärisorjuslikuks, küla-Venemaad, mõisniku- ja talupoja-Venemaad. Kujutades seda lõiku Venemaa ajaloolises elus oskas L. Tolstoi oma töödes üles seada niipalju suuri küsimusi, oskas tõusta sellise kunsti-

lise jõuni, et tema teosed omandasid ühe esimestest kohtadest maailmakirjanduses".² V. I. Lenin hindab Lev Tolstoid suure kunstnikuna, elu sügava ja tõetruu peegeldajana, kes seisab maailmakirjanduse parimate esindajate esiridades.

V. I. Lenin on pühendanud L. Tolstoile, tema loomingu ja Tolstoi ajajärgu iseloomustamisele terve rea artikleid: „Lev Tolstoi kui vene revolutsiooni peegel“ (1908. a.), „L. N. Tolstoi“ (1910. a.), „L. N. Tolstoi ja kaasaegne töölisliikumine“ (1910. a.), „Tolstoi ja proletariaadi võitlus“ (1910. a.), „Klauskite kangelased“ (1910. a.), „L. N. Tolstoi ja tema epohh“ (1911. a.) jt. Nendes artiklites käsitleb V. I. Lenin Tolstoi vastuolulisust ja toob esile suure kirjaniku vastuolude põhjused. Lenin kirjutab:

„Vastuolud Tolstoi teostes, vaadetes, õpetustes, koolkonnas on tõepoolest kisendavad. Ühelt poolt geniaalne kunstnik, kes on loonud mitte ainult võrratuid pilte vene elust, vaid ka esmaklassilisi maailmakirjanduse teoseid. Teiselt poolt — mõisnik, kes jaburdab Kristuses. Ühelt poolt võrratult jõuline, otsene ja siiras protest ühiskondliku vale ja pettuse vastu, teiselt poolt „tolstoilane“, s. o. vintsutatud, hüsteeriline viriseja, keda nimetatakse vene haritlaseks, kes ütleb, lüües endale avalikult vastu rindu: „Olen vilets, olen jälk, kuid tegelen kõlbelise enesetäiendamisega; ma ei söö enam liha ja toidan end nüüd riisikotlettidega.“ Ühelt poolt kapitalistliku ekspluateerimise halastamatu kriitika, valitsuse vägivallaaktide, kohtukomöödia ning riigivalitsemise paljastamine, vastuolude kogu sügavuse avastamine rikkuse ja tsivilisatsiooni saavutuste ning töölismasside viletsuse, metsistumise ja piinade kasvu vahel; teiselt poolt — vägivallaga „kurjale mittevastuhakkamise“ jabur jutlustamine. Ühelt poolt kõige kainem realism, kõigi ja igasuguste maskide mahakiskumine; teiselt poolt — ühe kõige alatuma asja jutlustamine, mis maailmas iganes on olemas, nimelt: usu jutlustamine, püüe kroonuametnikest pappe asendada kõlblalt veendunud pappidega, s. o. kõige rafineerituma ja seepärast eriti vastiku papiusku kultiveerimine.“³

Lenin avastab ka nende vastuolude põhjuse: „Ent vastuolud Tolstoi vaadetes ja õpetustes ei ole juhuslikkus, vaid nende vastuoluliste tingimuste väljendus, millesse oli asetatud vene elu XIX sajandi viimasel kolmandikul.“⁴ Lenin rõhutab, et vastuolulisid Tolstoi loomingus ei tule hinnata kaasaja töölisliikumise ja kaasaja sotsialismi seisukohalt, vaid tuleb hinnata „selle protesti vaatekohalt läheneva kapitalismi, rahvahulkade laostumise ja maatajäämise vastu, mille pidi tekitama patriarhaalne vene küla“.⁵ Ja edasi: „Tolstoi on suur nende ideede ja nende meeolude väljendajana, mis kujunesid välja vene

² V. I. Lenin, „L. N. Tolstoi“, Teosed, 16. köide, lk. 293.

³ V. I. Lenin, „L. Tolstoi kui Vene revolutsiooni peegel“, Teosed, 15. köide, lk. 180.

⁴ V. I. Lenin, „L. Tolstoi kui Vene revolutsiooni peegel“, Teosed, 15. köide, lk. 183.

⁵ Sealsamas.

talurahva miljoneis kodanliku revolutsiooni saabumise ajaks Vene-
maal.⁶

Lenini artiklid Tolstoist aitavad meil õigesti mõista Tolstoi loo-
mingu ideelist sisu, õigesti aru saada Tolstoi loomingust tervikuna ja
ka Tolstoi üksikuist teostest, milles kajastub Tolstoi areng mitme-
sugustel etappidel.

Kuigi Tolstoi seisukohtades toimus murrang alles 70. aastatel,
millal ta aadlike seisukohtadelt siirdus patriarhaalse talurahva seis-
kohtadele, võime märgata kogu Tolstoi loomingus arengut talurahva
seisukohtade ja vaadete suunas.

Tolstoi esikteos triloogia „Lapsepõlv“, „Poisikesepõlv“ ja „Noorus“
kujutab mõisnike elu väga kaunites värvides. Mõisnike ja nende tee-
nijate-pärisorjade suhted on idüllilised, Tolstoi on veel kaugel mõis-
nike ja talupoegade vastuolude paljastamisest. Tolstoi jälgib jutustuse
peakangelase Nikolenka Irtenjevi psüühilist arengut, tema ette kerki-
vat elumõtte küsimust, kuid siingi on juba püütud läheneda elu- ja
ühiskonnaparanduse ning kõlbla enesetäiendamise küsimustele.

„Sevastopoli jutustustes“, kus Tolstoi kujutab realistlikult sõda ja
selle karmusi, kuulub tema poolehoid lihtsaile, rahva laiu hulki esinda-
vaile inimestele. Seda näeme ka „Mõisniku hommikus“, Tolstoi auto-
biograafilises jutustuses, milles kajastusid üliõpilasest Tolstoi vaated
talurahva ja mõisniku suhetele suuremal määral kui triloogias.
„Mõisniku hommikus“ kirjeldab Tolstoi talupoegade viletsat elu.
Talupoeg on raskes olukorras, teda tuleb aidata ja aitajaks on mõisnik
ise, kellele talupoegade abistamine peab andma moraalselt rahuldust.
Tolstoi jutustuse kangelane vürst Nehljudov tegelebki talupoegade
abistamisega, kuid see ei anna tulemusi talupojale ega mõisnikule.
Põhjus: talupojad suhtuvad umbusuga mõisniku üritusse, mõisniku
ja talupoja vahel haigutab sügav kuristik. Ning väljapääs: mõisnikel
tuleb lihtsustuda.

Rahvas, talupoeg, aadlike ja kodanliku kultuuri poolt rikkumata
looduslapsed on ka „Kasakates“ Tolstoi arvates selleks eeskujuks,
kellelt teose kangelase Olenini taolised rikutud inimesed elamist
õppima peavad. Aadlikud peavad lihtsustuma — selle ülesande seab
Tolstoi oma klassile. Samal ajal paljastab Tolstoi selles teoses linna-
kultuuri inimeste moraalse laostumise soodustajana. Kõigi ühiskond-
like pahede parandamise retsepti näeb Tolstoi aadlike eneseparanda-
mises. Tolstoi unistab mingisugusest harmoonilisest feodaalühiskon-
nast, kus on kehtestatud lihtsustunud mõisniku ja jõuka talupoja koos-
töö. Ajal, kus revolutsioonilised demokraadid toetasid ja õhutasid
talurahva revolutsioonilist võitlust sotsiaalsete vastuolude lahenda-
miseks, jutlustab Tolstoi omapärasest feodaalsest sotsialismist, mis oli
oma olemuselt reaktsiooniline õpetus. Nii kujuneb Tolstoi reaktsioo-

⁶ V. I. Lenin, „L. Tolstoi kui Vene revolutsiooni peegel“, Teosed, 15. köide, lk. 183.

niline maailmavaade välja juba enne romaani „Sõda ja rahu“ kirjutamise perioodi ning mõjustab negatiivselt ka Tolstoi suurteost.

Tolstoi puhul püütakse tihti väita, et tema maailmavaade ja kunstiline looming on kaks eri asja, et Tolstoi reaktsiooniline maailmavaade pole mõju avaldanud ta kunstiteostele, romaani kujudele, sündmustiku kirjeldustele jne. See väide on väär: Tolstoi loomingut analüüsid esimesed kõige ilmekamalt näha, kuidas kirjaniku maailmavaatest sõltub teoste kunstiline täiuslikkus, vastavus elule, elu tõepärane peegeldamine. V. I. Lenin märgib oma artiklis „Tolstoi kui Vene revolutsiooni peegel“, et oma vastuolude tõttu ei võinud Tolstoi absoluutselt mõista töölisliikumist ja selle osa võitluses sotsialismi eest ega Vene revolutsiooni, aga ometi oli ta Vene revolutsiooni peegliks. Kuidas on see võimalik? Lenin tähendab, et siin pole midagi imelikku, sest „kui meil on tegemist tõesti suure kunstnikuga, siis pidi ta vähemalt mõningaid revolutsiooni olulisi külgi kajastama oma teostes“.⁷

Romaanis „Sõda ja rahu“ annab Tolstoi ajaloolise suurmaali vene rahva kangelaslikust võitlusest 1812. a. Isamaasõja päevil. Tolstoi rõhutab vene rahva patriotismi, suurt ja sügavat kodumaa-armastust, mis innustab ennastsalgavaile tegudele. Tolstoi näitab romaanis, et võitis rahvas, kes võitles oma sõltumatuse ning vabaduse eest, pidades alandavaks kokkulepet vaenlasega, lipitsemist vaenlase jalge ees, nagu seda tegid paljud rahvad Lääne-Euroopas. Tolstoi räägib sügava kaastundega, et vene rahvas põletas Smolenski ja Moskva, ohverdas oma linnad, et tekitada kahju vaenlasele, kuid ei alistunud. Romaan „Sõda ja rahu“ — see on suurteos võitlevast ja võitvast rahvast, kes oli teadlik oma eesmärkidest.

Tolstoi suure realistina kirjeldab rahva kangelaslikku võitlust ja suhtub positiivselt ka Kutuzovisse, rahva võitlusvaimu kehastajasse. Ent samal ajal Tolstoi idealistlik maailmavaade sunnib teda tegema ekslikke üldistusi ja mõnevõrra moonutama teose kangelasi. Tolstoi, olles vääradel seisukohtadel isiksuse ja ajaloo vahekordade küsimuses, püüab idealisti ja fatalistina viia lugejat veendumusele, et rahva elu on ette määratud, et rahvas, sõjavägi, väepealikud pole suutelised muuta rahvale määratud saatust. Tolstoi, talitades oma väärade kontseptsioonide järgi, vähendab Kutuzovi osatähtsust Vene vägede juhtimises, seades geniaalse väepealiku passiivse pealtvaataja ossa, näit. Borodino lahingus. Suure realistina toob Tolstoi esile talupoegade-patriootide kujud, kelles on kehastunud rahva armastus kodumaa vastu, ta viha vaenlase vastu. Ent samal ajal, tehes üldistusi vene talupojast, toob Tolstoi esile Platon Karatajevi kuju, kes jutlustab alandlikkusest, alistumisest, kurjale mittevastupanemisest. Need vastuolud romaanis „Sõda ja rahu“ on tingitud Tolstoi maailmavaatest.

⁷ V. I. Lenin, Teosed, 15. köide, lk. 179.

Aadlike kujutamisel on Tolstoi järjekindel: ta jutlustab mõisnike lähenemise vajadusest rahvale, andes erilise sümpaatiaga Rostovite perekonna. Vaenulikkus kõrgema seltskonna ning laostava linna-kultuuri vastu ilmneb Schereri ja ta salongi külaliste kujutamisel (vürst Vassili jt.). Samuti on ka naiskujude esitamisega. Mitte lubades naisele tööpõldu väljaspool perekonda ja kööki, piirab Tolstoi Nataša Rostova elu Pierre Bezuhhovi naisena. Nataša Rostova kujuga polemiseerib Tolstoi Tšernõševskiga, ta romaani „Mida teha?“ naiskujude, eriti Vera Pavlovna vastu, kes võitleb selle eest, et omada õigust tööle, haridusele, ühiskondlikule elule.

Romaanis „Anna Karenina“ on Tolstoi väljendanud oma sügavat rahulolematust aadlike vastu, kes, eemaldunud rahvast ja sattunud linna, ametikohtadele, riigiteenistusse, laostuvad ning kaotavad inimlikud omadused. Tolstoi paljastab selles teoses kapitalismi kiskjalikku iseloomu (kaupmees Rjabinin) ja rõhutab, et reformidega saabunud uus kord ei ennusta tulevikus midagi head. Väljapääs on Tolstoil siiski dikteeritud ta maailmavaatelistest seisukohtadest: Konstantin Levin tuleb arusaamisele, et enesetäiustamisega suudab ta kriisist üle saada.

Kõige teravam ühiskonnakriitika tuleb esile Tolstoi viimases romaanis „Ülestõusmine“. Tolstoi on oma maailmavaatelises arengus edasi läinud, kuid koos sellega on kasvanud ka vastuolud. Romaan „Ülestõusmine“ sai ilmuda tensori suurte kärbetega, Tolstoi sattus kirikuvande alla. Ja tõepoolest rebib Tolstoi selles teoses halastamatult maha maskid kõigelt sellelt võltsilt ja ebainimlikult, mida sisaldas vene ühiskond XIX sajandi lõpul, millal kapitalism kiiresti arenes. Kuid samas teoses tuleb esile mitteheatahtlik, isegi vaenulik suhtumine revolutsionääridesse. Teose peategelane vürst Nehljudov jutlustab andeksandmisest, õiguseotsimisest, uuest testamendist, eneseparandamisest. Lenin, iseloomustades Tolstoi veidrat maailmaparandamise programmi, kirjutab: „Tolstoi on veider prohvetina, kes on avastanud uusi inimkonna päästmise retsepte...“⁸

Kodanlikud kirjandusteadlased püüdsid Tolstoi vastuolusid seletada idealistlikult, mispärast nad ei suutnud midagi usutavat ega veenvat esile tuua Tolstoi vastuolude seletamiseks: ebateaduslik ja kergekaaluline on näiteks väide Tolstoi veidrustest või haigest südametunnistusest. Mõned „materialistlikele seisukohtadele“ pretendeerinud kirjandusteadlased kõnelesid Tolstoi salapärasest ja stiihilisest mõistusest, mis on vastuolus südametunnistusega jne., suutmata anda Tolstoi vaadetele õiget seletust. Alles V. I. Lenin oma sügavates artiklites annab võtme Tolstoi ideede lahtimõtestamiseks. „Tolstoilikud ideed on meie talurahvaülestõusu nõrkuse ja puuduste peegliks, patriarhaalse küla pehmeloomulisuse ja „heaperemeheliku maamehe“ tardunud arguse kajastuseks,“⁹ kõneleb Lenin.

⁸ V. I. Lenin, „Tolstoi kui Vene revolutsiooni peegel“, Teosed, 15. köide, lk. 183.

⁹ Sealsamas, lk. 184.

V. I. Lenin, kõrgelt hinnates Tolstoid, tähendab, et Tolstoi geniaalsed teosed kajastavad revolutsioonieelse Venemaa nõrkust ja jõuetust. „Kuid tema pärandis on seda,“ märgib Lenin, „mis ei läinud minevikku, mis kuulub tulevikule. Selle pärandi võtab ning selle pärandi kallal töötab Venemaa proletariaat. Ta selgitab töötavaile ja ekspluateeritavale hulkadele riigi, kiriku, maaeraomandi tolstoilise kriitika tähtsust — mitte selleks, et hulgad piirduksid enesetäiendamise ja jumalameelepärase elu igatsemisega, vaid selleks, et nad tõuseksid uue löögi andmiseks tsaarimonarhiale ja mõisnike maavaldusele...“¹⁰ Ja teisel:

„Urvides Lev Tolstoi kunstiteoseid, õpib vene töölikklass paremini tundma oma vaenlasi, kuid mõistes Tolstoi õpetust peab kogu vene rahvas aru saama, milles seisis ta enese nõrkus, mis ei lubanud tal lõpuni viia oma vabastamise üritust. Sellest on tarvis aru saada, et edasi minna.“¹¹

Need Lenini seisukohad lubavad meil õigesti mõista võitnud töörahva suhtumist Tolstoisse tänapäeval.

Ka Nõukogude Eesti töörahvas hindab kõrgelt Tolstoid. Eesti kodanlikud kirjandusteadlased moonutasid Tolstoid, püüdsid teda näidata veidrikuna või väikekodanlikult imetella, suutmata ja tahtmata näidata töörahvahulkadele tõelist Tolstoid, sest Tolstoi ühiskonnakriitika õõnestas ka kodanliku Eesti riigi alustugesid. Eesti kodanluse huvides püüti Tolstoid mustata, surnuks vaikida ta loomingu progressiivne osa. Seepärast pole ka juhuslik, et Tolstoid eesti keelde ei tõlgitud (näit. „Anna Karenina“ jt.)

Alles nõukogude korra kehtestamisega avanes Eesti töörahvale võimalus tutvuda Tolstoi loominguuga. Meie ülesanne on kasutada Tolstoi ulatuslikku pärandit kommunismi ülesehitustöös.

¹⁰ V. I. Lenin, „L. N. Tolstoi“, Teosed, 16. köide, lk 297.

¹¹ V. I. Lenin, „Tolstoi ja proletariaadi võitlus“, Teosed, 16. köide, lk. 324.

Mitterakulistest eluvormidest ja rakkude arenemisest.

(Prof. O. B. Lepešinskaja suure avastuse puhul tsütoloogias.)

N. ŽUKOV-VEREŽNIKOV, I. MAISKI, L. KALINITŠENKO.

Oma töös „Marksismist keeleteaduses“ märgib seltsimees Stalin, et „... mingisugune teadus ei saa areneda ja edeneda ilma arvamuste võitluseta, kriitikavabaduseta“. Seltsimees Stalin näitab kätte nõu-

Prof. O. B. Lepešinskaja.

kogude teadlastele õige tee teaduse edasiarendamiseks ja juhatab kätte vahendid puuduste kõrvaldamiseks erinevailt teadus-aladelt. NSV Liidu Teaduste Akadeemia ja NSV Liidu Arstiteaduste Akadeemia hiljutisel ühisel sessioonil, mis oli pühendatud I. P. Pavlovi füsioloogia-õpetuse probleemide arutlemisele, hargnes vaba teaduslik diskussioon. Sessioon kinnitas taas, kuivõrd õige on loovate diskussioonide tee, tagades meie teaduse tõusvat arenemist. Diskussiooni tulemusena avanes avar tee nõukogude arstiteaduse ja bioloogia arenemisele.

Teatavasti toimus 1948. a. suvel diskussioon bioloogia küsimustes, mis paljastas lõplikult Weismanni, Morgani ja teiste imperialismiteenrite reaktsiooni-

lised idealistlikud teooriad. Eesrindlik mitšuuriinlik bioloogia võitis. Mitšuuriinlik bioloogia püstitab uutmoodi organismi arenemise, pärikkuse ja selle muutlikkuse ning looduse suuniteldud muutmise küsimuse praktika eesmärkides.

Tänu mitšuuriinlikule õpetusele jõudis bioloogia üsna lähedale organismide ja nende arenemisprotsesside kvalitatiivsete muutuste konkreetsete põhjuste tunnetamisele. Mitšuuriinlik õpetus lähtub seejuures J. V. Stalini juhendavaist ideedest. Juba 1906. a. kirjutas J. V. Stalin: „Teiselt poolt hülgab darvinism mitte ainult Cuvier' kataklüsmid, vaid ka dialektiliselt mõistetud arenemise, mis sisaldab revolutsiooni, kuna dialektilise meetodi seisukohalt evolutsioon ja revolutsioon, kvantitatiivne ja kvalitatiivne muutumine on ühe ja sama liikumise paratamatud vormid.“¹ Darwini teooria puuduseks oli, et see tunnustas vaid loomade ja taimede pidevat muutumist. Darwin pani tähele, et üks taimevõi loomaliik erineb sageli tunduvalt teisest, naaberliigist, kuid seletas seda sellega, et vahepealsed vormid, mis tema arvates olid pidevaid siirdevorme, on loomuliku valiku protsessis välja surnud. Mitšuuriinlik õpetus näitas täiesti ilmselt, et küsimus ei seisne vahepealsete vormide väljasuremises, vaid selles, et liikide kujunemisel, siirdumisel ühest liigist teise toimub organismide omaduste põhiline, kvalitatiivne muutus, millega seletubki sügav erinevus naaberliikide vahel. Lameda kvantitatiivse evolutsiooni teooria asemele, ilma kvalitatiivsete muutusteta, hüljates samuti Cuvier' katastroofide teooria, seadis mitšuuriinlik bioloogia elusolendite arenemise ainuõige õpetuse, mis arvestab niihästi pidevaid kvantitatiivseid kui ka põhjalikke kvalitatiivseid muutusi. Need muutused on seotud organismide elutingimuste muutusega.

Uus etapp bioloogia arengus sunnib revideerima tervet rida kindlaks kujunenud mõisteid ja vaateid selle teaduse mitmes valdkonnas. Üks neid valdkondi on tsütoloogia, s. t. rakuõpetus. Tsütoloogias valitsesid senini vaated, mis ei võimaldanud mitte üksnes mõista, kuidas toimuvad rakus kvalitatiivsed muutused organismi teisenemise ja organismi igasugust muud laadi muutumise puhul. Nende vaadete aluseks oli 19. sajandil kujunenud saksa teadlase R. Virchowi teooria.

Virchowi teooria tuum seisneb selles, et rakud, millest koosnevad taimed ja loomad, tekivad vaid rakkudest mehaanilise pooldumise teel. Pooldumisega moodustavad rakkude ahelad elundid ja koed. Üks rakkudeahela katkematu haru annab sugurakud. Sugurakud loovad jällegi alalise pooldumise ja arenemisega uue organismi. Virchowi teooria järgi tuleb välja, et kunagi kauges minevikus, elu koidikul, tekkis algul üksainus rakk, mis seejärel hakkas poolduma ja kasvamise teel arenema rakkude ahelaks, millest koosnevad organismid. Tähendab, kogu elusolendite maailm on justkui poolduvate rakkude

¹ J. Stalin, Teosed, 1. kd., lk. 298.

katkematu ahel. Virchowi arvates ei saa rakud mingil muul teel tekkida, mispärast väljaspool rakke pole midagi elusat.

Virchowi teooria, mis eeldab vaid järkjärgulisi, puhtkvantitatiivseid muutusi, oli samas Weismanni-Morgani tagurliku iduplasmateooria aluseks. Virchowi idealistlikud vaated tsütoloogias tõid kaasa seisaku bioloogia selles valdkonnas, takistasid rakkude arenemise põhjuste, kvalitatiivselt uute rakkude tekkimisprotsesside, mitterakuliste eluvormide ja elutu aine elavaineks muutumise võimaluse uurimist.

Kritiseerides virhovlikke seisukohti tsütoloogias, võideldes raku-teaduse loova läbitöötamise eest, kogus professor O. B. Lepešinskaja juba 1933. aastal visalt eksperimentaalseid materjale, mis tõendasid, et rakk võib tekkida mitte üksnes rakust, vaid ka mitterakulise struktuuriga ainest. 1945. aastal avaldas ta kõik kogutud materjali raamatus „Rakkude tekkimine elusast ainest“.

Näis, et on saanud aeg arendada loovat diskussiooni rakkude tekkimise küsimuses ja kõrvaldada seisak tsütoloogias. Kuid tsütoloogias juhtivail kohtadel olevad virhovliku teooria pooldajad püüdsid takistada idealistlike vaadete kriitikat sel alal. 1948. aastal esinesid ajalehes „Meditsinski pabotnik“ professorid, tsütoloogid ja bioloogid D. Nassonov, N. Hlopin, V. Aleksandrov, J. Poljanski, Z. Katsnelson artikliga, kus eitasid koguni võimalust püstitada rakkude tekkimise probleem mitterakulisest elavainest. Artiklis öeldi: „... Ajalooliselt kujunenud rakkude pooldumise (mitosis) mehhanism kindlustus evolutsioonis nimelt seepärast, et üksi see suudab tagada hulkraksete (ja ka enamuse lihtsaimate „algloomade“) keerulist organisatsiooni, suudab luua võimaluse paljunemiseks sugurakkude eraldumise teel ja võimaldada sellesamaga rakulise organisatsiooni pärivuslikku edasiandmist emaorganismilt tütarorganismile.“ („Meditsinski pabotnik“ 1948. aasta 7. juulist). Artikli autorid, suured spetsialistid-histoloogid, kelle käes olid juhtivad kateedrid ja laboratooriumid, kes olid Histoloogide Teadusliku Uingu faktilised juhid, võtsid tarvitusele kõik abinõud, et tõkestada virhovluse kriitikat ja O. Lepešinskaja ideede arendamist. Hoolimata sellest jätkas O. Lepešinskaja bolševistliku visadusega oma tööd ja võitlust Virchowi ja tema järelkäijate seisukohtade vastu.

On iseloomulik, et Virchowi seisukohtade pooldajad, hüljates mitte üksnes O. Lepešinskaja ideed, vaid ka tema poolt esitatud eksperimentaalsed materjalid, ei võtnud vaevaks isegi tutvuda tema eksperimentaalse materjaliga. Muide pakub see materjal aga suurt huvi. See näitab, et seal, kus areneb elav organism, kus toimuvad kvalitatiivsed muutused selles arenemises, võivad rakud tekkida mitte üksnes pooldumise teel, vaid ka ainest, millel pole rakulist struktuuri. Eriti selgesti on seda näha kana loote arenemisel. On teada, et viljastatud kanamuna rebus asuvad valguterad, mis on mikroskoobis hästi nähtavad; neist teradest kujunevad kerakesed, millel pole rakulist struktuuri. Muna arenemisprotsessis need rebukerakesed, mis koosnevad

valguteradest, arenevad rakkudeks, millel on tuum, protoplasma ja muud raku koostisosad. Senini arvati, et need rakud on välja langedud lootest, mis areneb rebu piiril, ja tunginud rebusse. Virchowi pool-dajad, lähtudes rakkude katkematu pooldumise teooriast, ei saanud eeldada, et need rakud tekkisid uuesti munarebu valkainest.

O. Lepešinskaja, rakendades kaasaja eksperimentaalse bioloogia meetodeid, näitas mitmeaastaste katsetega, et munarebus täheldatavad rakud on tekkinud neist valguteradest, mis on koondunud kera-kesteks ja mida varemini peeti muna surnud toitematerjaliks. Need rakud pole seotud loote poolduvate rakkudega, mis asetsevad muna-rebu piiril. Need tekkisid uuesti, et hiljem asuda oma kohale algul loote, aga pärast kanapoja koestikus. Asunud oma kohale kana loote kudedes, hakkavad need rakud paljunema muidugi pooldumise teel.

Need teesid, mida on tõestanud O. Lepešinskaja uurimused, nõuavad kvalitatiivselt erinevate kudede kujunemisprotsesside ja nende kujunemiste põhjuste kohta käivate seniste vaadete revideerimist. Kudede kvalitatiivne erinevus seletub sellega, et antud koe lähterakud on ehitatud erinevaist aineist ja need rakud valivad edaspidi pärilikkuseeaduse mõjul neidsamu aineid. On selge, et üksi rakkude pooldumine ei saaks põhjustada kvalitatiivselt erinevate rakkude tek-kimist samas organismis. On kõik alused arvamuseks, et kvalitatiiv-selt erinevate rakkude tekkimisprotsessides etendavad suurt osa mitterakulised ained, mis ühtedel juhtumitel on võimelised kujunema rakkudeks, aga teistel juhtumitel — lülituma juba olemasolevate rakkude vahetusprotsessi, muutes nende rakkude loomust.

Samuti näitas O. Lepešinskaja, et isegi rakkude purunemisel ja mitterakulise elusa aine kujunemisel võivad rakud taas tekkida, omandades uuesti kogu struktuuri ja elutegevuse iseärasused, mis on neile iseloomulikud.

Kui virhovlik tsütoloogia on täielises vastuolus mitšuurinliku õpe-tusega, siis on Lepešinskaja väited loomulikuks toeks mitšuurinliku õpetuse sellele osale, mis käsitleb kvalitatiivsete muutuste põhjusi ja protsessi elavorganismide arenemises. Tõepoolest ütleb mitšuurinliku õpetuse põhiteese, et elusolendid ehitavad endid ise eluta looduse aineist, valides seejuures aktiivselt kõike vajalikku. Kui organismi elutingimused on muutunud, siis on elavorganismid sunnitud ehitama endid teistest ainetest, kusjuures need uued tingimused, organismi uued seosed uue keskkonnaga tingivad kvalitatiivselt uute eluvor-mide kujunemise.

Kui kvalitatiivsetel üleminekul ja eriti modifikatsioonide puhul tekivad kvalitatiivselt uued rakud, siis tähendab see, et need rakud kujunesid uuesti, aga ei tekkinud lihtsa pooldumise teel vanadest, varemolnud rakkudest. Loomulik, et mitšuurinlased toetasid alati O. Lepešinskaja teaduslike järeldusi. Nii kirjutab akadeemik T. D. Lõssenko 1945. a. O. Lepešinskaja raamatu eessõnas: „Organismi, ent samuti selle üksikute elundite arenemise ja elu teatud momentidel

võib rakk areneda mitte rakust, vaid vastavaist aineist, millel pole rakule omast struktuuri. Seda printsiipiaalselt uut teesi bioloogias on O. Lepešinskaja hiilgavalt demonstreerinud oma peentes eksperimentides. Selles seisnebki tema suur teaduslik teene ja võib olla veendunud, et O. Lepešinskaja töö teaduslik-praktiline tähtsus vaid kasvab aastatega."

Niisamuti on arusaadav, et reaktsionäärid teaduses, näiteks morganist Koltsov, esinesid ajakirja „Biologitšeski žurnal“ (nr. 2, 1934. a.) lehekülgedel Lepešinskaja tööde vastu otsekohe, kui need olid ilmunud.

Käesoleva aasta 22. kuni 26. maini toimus Moskvas NSV Liidu Teaduste Akadeemia Bioloogiaosakonna juures nõupidamine, millest võtsid osa meie kodumaa suurimad teadlased-bioloogid ja arstiteadlased. See nõupidamine tunnistas O. Lepešinskaja teaduslikud teesid ja eksperimentid õigeks ning progressiivseks, mõistes hukka idealistlikud virhovlikud vaated tsütoloogias. NSV Liidu Teaduste Akadeemia Presiidium ja NSV Liidu Arstiteaduste Akadeemia Presiidium võtsid selle aasta juunis vastu otsused, mis kvalifitseerivad O. Lepešinskaja tööd suure avastusena bioloogias, soovitades kõigil bioloogidel ja arstiteadlastel töötada läbi laialdaselt probleeme, mis on seotud rakkude arenemisega ja mitterakuliste eluvormide uurimisega. Sel alal seisab ees suur töö. On vaja tingimata läbi vaadata teoreetilised lähteseisukohad bioloogia mitmes osas ja arendada laialdaselt teaduslikku tööd uutel teedel. Allpool valgustatakse mõningaid probleeme, mille läbitöötamist takistasid pikka aega virhovlikud dogmad. Siin kõneldakse uusmoodustiste protsessidest elavlooduses, mikroorganismide mitterakulistest vormidest ja mõningaist elutekkimisküsimustest.*

Kvalitatiivsed muutused kas üksiku organismi või antud liigi arenguprotsessis ei mahu Virchowi teooria raamidesse, mille järgi rakk võib tekkida ainult rakust. On teada, et loote arenemise mitmesugustes staadiumides kujuneb üha rohkem elundeid, millel on oma-pärased funktsioonid ja mis koosnevad mitmesugustest rakkudest.

Kuidas seletasid seda mitmekesisust mõned tsütoloogid? NSV Liidu Teaduste Akadeemia kirjavahetajaliige D. Nassonov ja NSV Liidu Arstiteaduste Akadeemia tegevliige N. Hlopin, astudes välja O. Lepešinskaja vastu ajalehe „Meditsinski rabotnik“ veergudel, lähtusid seisukohast, mis ei võimalda avada kvalitatiivselt erinevate kudede põhjusi. Kudede kvalitatiivset erinevust seletas N. Hlopin nõndanimeetatud divergentse e. lahkukulgeva arenemisega. Selle kohmaka võõrkeelse terminiga väljendatud mõiste tuum seisneb selles, et loomse organismi loode kasvavat ja arenevat rakkude pideva pooldumise arvel, ent kudede mitmepalgelisust seletati sellega, et rakkude pool-

* Prof. Lepešinskaja uurimuste valguses on arusaadavalt vananenud ka näit. A. Kabanovi „Inimese anatoomia ja füsioloogia õpikus“ 8. klassile lk-1 20 ja 21 antud seletus rakkude paljunemise ja uute kudede kujunemise kohta, mida õpetajail tuleb silmas pida. Toimetuse märkus.

dumisprotsessis lahkesid külgharud, mis koosnevad juba teise kujuga rakkudest, võrreldes pideva rakkudeahela lähtelülidega. Organismi kudede suurt mitmekesisust peab N. Hlopin rakkude väliskuju muutmise tulemuseks, avamata kudede loomuse kvalitatiivse muutumise põhjusi.

On selge, et niisuguste „teooriate“ alusel on võimatu uurida organismi mitmesuguste kudede tekkimise põhjusi, sest virhovlikud eeldused sulevad välja kvalitatiivse muutumise võimaluse uute kudede moodustumise protsessis. Muide, kui organism areneb lootest, siis on iga rakuke, selle iga elus osake ühtne kogu organismiga ja ümbritsevate elutingimustega. Vastavalt loote arenemisele muutub selle ühtsuse iseloom; sellesamaga muutuvad ka niihästi raku kui ka elavaine sisemised olustingimused loote organismis, ent kui muutuvad tingimused, peab muutuma ka elavaine ja rakud, mis tekivad loote antud arenemisstaadiumis. Olustingimuste muutused peavad viima uusmoodustistele üha uute plastiliste elavainete omastamise arvel, mis tekivad areneva organismi elutegevuse puhul. Kui seepärast ilmub mõni uus kude, siis ehitab see ennast teistest plastilistest ainetest, ent mitte nendetsamadest, millest oli ehitatud eelmine kude. See uuesti tekkinud kude valmistab ette omakorda uusi plastilisi aineid ja need võtavad osa kvalitatiivselt uute kudede loomisest, mis vastavad juba loote arenemise kõrgemale astmele.

Kuidas siis tekivad uued plastilised ained, kuidas neist ehitatakse kvalitatiivselt uued koed? Need on küsimused, mille uurimine oli pikka aega pidurdatud idealistliku virhovliku dogmaatika ülevõimu tõttu ja mis nüüd tuleb võtta sügavale uurimisele. Ainult eesrindliku materialistliku bioloogia alusel, ainult nõukogude teadlaste uute avastuste alusel võidakse likvideerida see lubamatu lõhe, mis tekkis plastiliste elavainete kemismi uuriva biokeemia ja tsütoloogia vahel, mis uurib plastilistest elavainetest ehitatud rakke.

O. Lepešinskaja tööd avavad laialdased võimalused küsimuse uurimiseks, kuidas sünnivad sugurakud, mis osa on selles kogu organismi plastilistel ainetel, sealhulgas ka nendel, mis on astunud ainevahetusse väljastpoolt individuaalse elu kestel, ja peegeldavad seega organismi ja selle olustingimuste vastastikuse suhte muutust. Need, kes uurivad edaspidi sugurakkude tekkimise peeni protsesse, peavad käima risti vastupidist teed Virchowile.

Rakkude katkematu pooldumise idee aitas veismanistidel arendada iduplasma pidevuse tagurlikku teooriat, jaburat teooriat organismi sõltumatuses tema elutingimustest. Vastavalt sellele tagurlikule teooriale pärandatakse sugurakkude katkematu pooldumise protsessis „geenid“, mis on isoleeritud elutingimustest. Veismanistide arvates on selle isoleerituse tõttu omandatud tunnuste pärandamine võimatu. Muide on aga tõendatud, et individuaalse elu kestel omandatud tunnused on pärandatavad, kui need tunnused mõjusid orgaaniliselt elundite koordineatsioonile ja ainevahetusele tervikuna.

Mitsuurinflased on tõendanud, et elutingimuste muutumisel muutub nisu teiseks liigiks — rukkiks, kusjuures see toimub põhiliste kvalitaatiivsete muutuste teel. Enamgi, teisenemisel leidub nisupeas rukkiteri kõrvuti teistega, mis on jäänud nisuteradeks. Pole võimalik oletada, et taolist põhjalikku teisenemist tingib vaid rakkude pooldumine. Et teütoloogia võiks anda oma panuse teisenemise protsesside ja põhjuste uurimise suurde üritusse, on vaja täielikult realiseerida O. Lepešinskaja töödega loodud avarad võimalused.

Suure tähtsusega on rakkude elavainest tekkimise teooria vegetatiivse hübriidiseerimise uurimisele. I. Gluštšenko oma raamatus „Taimede vegetatiivne hübriidiseerimine“ osutab, et uue pärilikkusega sugurakkude tekkimine vegetatiivse hübriidiseerimise puhul on protsess, mis sõltub plastilistest ainetest ja uute ainete juurdetulekust poogitud organismi üldisse ainevahetusse. Arusaadavalt tuleb ka neid protsesse uurida uutelt seisukohtadelt.

Me näeme, missuguseid tõsiseid väljavaateid avavad O. Lepešinskaja tööd uusmoodustiste bioloogias. Mitte väiksem tähtsus pole neil arstiteaduse sellele osale, mis selgitab rakkude ebanormaalsel arenemisel, kui see viib näit. vähihaiguse tekkimisele. Nagu teada on vähk kasvaja, mis koosneb kiiresti arenevaist rakkudest, kusjuures need rakud erinevad kõigist teistest rakkudest organismis. Senini arvati, et vähihaiguse rakud, mis moodustavad kasvaja, tekivad pooldumisega normaalsetest rakkudest. Kuid see teooria ei andnud tulemusi, mida oleks saadud praktiliselt kasutada võitluses vähihaigusega. On ilmne, et see küsimus tuleb võtta revideerimisele, nagu märgiti O. Lepešinskaja töödele pühendatud nõupidamisel. Kasutades kaasaegseid uurimismeetodeid on tarvis järele uurida, kas vähihaiguse rakud ei arene elavainest, mis on tekkinud üldise ainevahetuse häirete tõttu organismis.

Seega kõikjal, kus uuritakse elavaine arenemist, võib saavutada edu vaid siis, kui vabanetakse täielikult Virchowi idealistlikust teooriast. O. Lepešinskaja tööd avavad uued võimalused niihästi üksiku organismi kui ka liikide ajaloolise arenemise põhjuste ja protsesside uurimiseks.

*

Paljude aastakümnete kestel valitses ka mikrobioloogias virhovlik printsiip „rakk tekib ainult rakust“. Just mikroorganismide najal arendas Weismann oma põhiliselt väärteooriat, et üherakulised elusolendid on surematud. Teiselt poolt on mikroobi rakku lihtsam uurida, sest see ei kuulu keerulise organismi koosseisu. Seepärast kogunes mikrobioloogias juba ammu fakte, mis käisid risti vastu virhovlaste põhiteesidele. Kuid viimase ajani ei leidnud need progressiivse teaduse poolt kogutud faktid õiget seletust; neid tõlgitseti metafüüsistelt ja idealistlikelt, virhovlikelt seisukohtadelt või jäeti hoopis seletamata.

Väljapaistev vene õpetlane D. I. Ivanovski, uurides juba 1892. a. tubakahaigusi, mille all tollal kannatas väga tugevasti Vene tubaka-

kasvatus, tegi kindlaks, et Ukrainas, Krimmis ja Kaukaasias laialdalselt levinud tubaka mosaiikkaigust põhjustavad erilised väga väikesed mikroobid — viirused. Viirus on nii väike, et teda pole näha harilikus mikroskoobis. Filtreerimisel läheb ta vabalt läbi portselanfiltri ülipeenikeste pooride. Seetõttu hakati seda nimetama „filtreeruvaks viiruseks“. D. I. Ivanovski tegi kindlaks ka teise tähtsa fakti: ta avastas, et see viirus kristalliseerub. Neid vene teadlase ülisuuri avastusi, mis panid alguse kaasaja viiruseõpetusele, nagu paljusid muidki vene teadlaste geniaalseid avastusi, ignoreeris tsaarivalitsus ja need omandati välismaalaste poolt. 1935. a. sai ameerika teadlane Stenley Nobeli auhinna selle eest, et ta eraldas tubakalehtedest erilisi valgu iseloomuga kristalseid kehakesi, mis on mosaiikkaiguse tekitajaks, kuigi selle avastuse tegi Ivanovski 43 aastat tagasi, mistõttu prioriteet kuulub siin vaieldamatult vene teadlasele.

Väljapaistev vene õpetlane N. F. Gamaleja täheldas 1899. a. esmakordselt nõndanimetatud bakteriofaagi nähtust. Ta tegi kindlaks, et harilikud, mikroskoobis nähtavad mikroobid hakkavad mõningate ainete või olendite mõjul lagunema. Nüüd on teadus selgesti kindlaks teinud, et mikroobide lagunemist põhjustab bakteriofaag, mis on elavaine mitterakuline vorm. Selle avastuse prioriteet kirjutatakse ebaõigelt kanadlase d'Hèrelle'i arvele, kes 18 aastat hiljem kinnitas fakti, mille tegi kindlaks N. Gamaleja.

Seega näitasid vene teadlaste avastused, et peale mikroobide bakteriaalsete vormide, mis on nähtavad harilikus mikroskoobis ja kujutavad endast rakku, on kõige pisemad viirused ja bakteriofaagid, millel pole rakulist struktuuri ja mis kujutavad endast elavaine tombukesi.

Viiruste iseärasuseks on see, et nad elavad ja paljunevad harilikult organismi elusates rakkudes. Organismi rakkudes asudes ilmutavad nad kõiki elavaine omadusi. Seetõttu, et väljaspool rakku asudes viirused ei evi elule iseloomulikke omadusi, kuulutasid neid mõned teadlased, kes enamjaolt seisavad veismanismi positsioonidel, elutuks aineks. Et aga viirused paljunevad, luues iseenda loomusega olendeid, siis peab neil olema ka ainevahetus ja nad ei saa olla elutuks aineks. Viirused võivad muutuda ja muutunud vormide omadusi võidakse pärandada järglastele. Viiruste omaduste muutlikkuse alusel on välja töötatud vaktsiinid, mille aluseks on muutunud ja nõrgestatud elus viirus (näiteks marutõve, rõugete jt. viirushaiguste puhul).

Ivanovski, Gamaleja ja Lepešinskaja avastuste valguses muutuvad põhjalikult meie kujutlused elu piiridest. Organiseeritud rakk pole selleks piiriks. Elu eksisteerib ka väljaspool rakke. Engels kirjutab, et „... elu on valkkehade olemusvorm“. Need avastused näitasid valkkehade olemuse uut vormi, mis omab ülisuurt tähtsust teoreetilisele loodusteadusele ja avab avarad teed eluprotsesside uurimiseks. Teadus omandab uusi fakte elu tekkimisest ja arenemisest.

Nüüdisajal on kindlaks tehtud, et viirused põhjustavad kümneid mitmesuguseid haigusi, nagu näiteks gripp, rõuged, leetrid, marutõbi,

lastehalvatus, Botkini haigus ja paljud teised. Viirused on ka loomade ja taimede paljude haiguste põhjustajaks. Seega on viirused ehk mitterakulise struktuuriga olendid väga laialdaselt levinud looduses.

Nõukogude Liidus on saavutatud ülisuuri edusamme viirushaiguste uurimisel. Nõukogude õpetlased viivad teadust aktiivselt edasi viiruste uurimise alal, missugune teadusharu ongi sündinud meie maal.

Uued uurimused mikrobioloogias õnnestavad lõplikult virhovlaste reaktioonilised vaated. Need uurimused näitavad, et mikroobide rakulised vormid, nagu düsenteeriamikroob, soolekepike, kooleravibrioon jt. võivad muutuda „nähtamatuiks“, mitterakulisteks mikroobideks. Mikroobide mitterakulistest vormidest võib vastavate tingimuste puhul saada uuesti mikroobide rakulisi vorme. Selles küsimuses hakkas ilmuma üksikuid teateid käesoleva sajandi 20-ndail aastail. Meenutame, et M. D. Utenkov teatas ajakirjanduses juba 1927. a., et nähtavil bakteritel on filtreeruvaid vorme. 1932. a. lahendas selle küsimuse lõplikult prof. V. V. Suknev. V. Suknev näitas, et bakteriaalsed rakud, mis on purustatud ja kurnatud rakke mitteläbilaskva filtri läbi, ei hävine. Filtrit läbib mitterakuline elavaine, mida V. Suknev nimetas bakterite avisaalseks (nähtamatuks) vormiks, aga teised õpetlased — bakterite filtreeruvaks vormiks. V. Suknev töötas välja bakterite filtreeruvate vormide nähtavaletoomise meetodi, mis seisneb selles, et uuritav filtraat külvatakse söötme pinnale teist liiki mikroobide (näit. nõndanimetatud sartsiinide) juuresolekul; need sartsiinid nagu toidaksid filtreeruvaid vorme, aidates neil muutuda bakterite nähtavaiks, rakulisteks vormideks. Selle meetodi efektiivsust kinnitasid arvukad uurimused.

Seega tehti lõplikult kindlaks fakt, millel on määratu suur põhimõtteline tähtsus — mikroobide rakuliste vormide siirdumise võimalus mitterakulisteks vormideks ja vastupidi.

V. Suknevi ja tema kaastööliste töösse suhtusid mõned uudsustunde kaotanud teadlased ebasõbralikult. Mikrobioloogide konverentsil Kiievis 1936. a. löid prof. Suknevi oponendid, kes juhtisid konverentsi, olukorra, mis takistas uute ideede arengut mikrobioloogias. Kuid sellest ajast peale ilmus igal aastal eksperimentaalseid töid, mis kinnitasid mikroobsete rakkude tekkimise võimalust elusast ainest.

Väga tähtis on rõhutada, et kui mikroobsed rakud saadakse mitte pooldumise teel, vaid elusast ainest, siis erineb alati uuesti saadud vorm lähtevormist. Nii on välja selgitatud, et kui soolekepike rakud, mis on kohanenud inimese sooltes valitsevate tingimustega, lõhustada elusa aine loomise eesmärgil ja sellest uuesti kasvatada mikroobi rakuline vorm, siis pole see endine soolekepike. Uus vorm sarnaneb soolekepike teiste liikidega, ja nimelt nendega, kes ei elutse inimese sooltes, vaid looduslikes veekogudes. Nii tehti muuhulgas kindlaks mõnede vees elutsevate mikroobiliikide põlvnemine, kes omavad sanitaarhügieenilist tähtsust.

Siin on tähtis rõhutada ka seda, et sügavate muutuste esilekutsumi-

seks, modifitseeriva muutlikkuse saamiseks tuli katkestada rakkude pooldumisprotsess, muutes soolekepikese elusaks aineks, millest tekki- kiski muutunud vorm. See näide kinnitab, et seal, kus on tegu rakkude muutumise ja arenemisega, ei saa see kulgeda rakkude pooldumise teel, vaid rakkude tekkimisega mitterakulisest elavainest. Mikroobide elavaine iseloomustamiseks pakub suurt huvi 1945. a. avaldatud prof. O. B. Lepešinskaja töö elavaine kristallisatsiooni üle. Selles näidatakse, et mõnede mikroorganismide elavaine võib omandada kristalse vormi.

Seega on mikrobioloogias kogunenud suur hulk fakte, mis kinnitavad täiesti teooriat, et rakud ei teki üksnes pooldumise teel, vaid ka elu- sast ainest. Suure huvi kutsus esile 1950. a. ilmunud G. M. Bošjani töö „Viiruste ja mikroobide loomusest“. Juhindudes oluliselt O. Lepešins- kaja poolt formuleeritud põhimõtteist ja lähtudes meie mikrobioloogide poolt juba varem kogutud faktidest, püstitas autor enesele ülesande revideerida paljusid kaasaja mikrobioloogia küsimusi. Reas G. Bošjani teesides on otseselt tegu probleemidega, mille alal on pioneeriks O. Lepešinskaja. Peatugem mõningail neist teesidest. Nii toob ta and- meid, mis tõendavad, et bakterite mitterakuline arenemistee on mik- roobide üldiseks seaduseks. O. Lepešinskaja järele hülgab G. Bošjan Virchow'i teesi, et „väljaspool rakku pole midagi elusat“. Ta arvab samuti, et teatud tingimustes võivad viirused, olles eraldatud orga- nismi valkudest, milles nad elutsevad, siirduda bakteriaalsesse raku- lisse vormi ja vastupidi — bakteriaalsed vormid on teatud tingimustel võimalised muutuma viirusteks. See tees peaks mobiliseerima mikro- biolooge seoste intensiivsele uurimisele, mis valitsevad viiruste ma- ilma ja bakterite rakuliste vormide maailma vahel, mis seni olid teadu- ses teineteisest lahutatud läbitungimatu seinaga. Suure tähtsusega on G. Bošjani järeldused elavaine kristallisatsiooni-probleemi kohta.

Pole kahtlust, et pärast O. Lepešinskaja ja G. Bošjani tööde avalda- mist on lõpp eksirännakuil selle küsimuse ümber, mille läbitöötamine omab esmajärgulist tähtsust mikrobioloogiale ja bioloogiale tervikuna. Nõukogude teadlaste tööd tõendavad, et looduses on väga laialdaselt levinud mikroobide mitmepalgelised mitterakulised eluvormid. Nende eluvormide edaspidisel uurimisel on erakordne tähtsus tervishoiu prak- tikale, uute profülaktiliste meetodite leidmisele ja nakkushaiguste diag- nostikale ning ravile.

*

Dialektiline materialism õpetab, et elu tekkimine maakeral on matee- ria arenemise tulemus. Oma töös „Looduse dialektika“ kirjutas Engels, et kui temperatuur maakeral alanes sedavõrd, et vähemasti mingisugu- sel tunduval pinnaosal see ei ületanud piire, mispuhul valgud on elu- võimalised, siis muude soodsate keemiliste eeltingimuste puhul tekib elus protoplasma, vormitu ja struktuuritu valkaine, mis sooritab elu kõiki olulisi funktsioone, nagu seedimine, väljaheitmise, liikumine, kokkutõmbumine, reageerimine ärritusele, paljunemine. „Arvatavasti

möödusid aastatuhanded," kirjutas Engels, „kuni tekkisid tingimused, mille puhul sai võimalikuks järgmine samm edasi, ja sellest vormitust valgust tekkis tänu tuuma ja kesta kujunemisele esimene rakk“ (Engels, „Looduse dialektika“, 1948, lk. 15, v. k.).

Engels heitis kõrvale teooria, et rakk on tekkinud otse surnud mateeriarist. Ta oli arvamisel, et struktuuritu elus valk on rakule eelnev aste elu arenemisel (sealsamas, lk. 241). Seega jagas Engels elu tekkimise küsimuse kaheks küsimuseks: kuidas tekib keemilistest ühenditest elus valkaine ja kuidas tekib elusast valgust rakk. Nõukogude teadlased töötavad edukalt elu tekkimise probleemide lahendamise alal.

Täielikemalt analüüsivad maakeral elu tekkimise protsessi A. I. Opardini ja mõnede teiste nõukogude teadlaste tööd. Nende teadlaste vaated lähevad lahku üksikasjades, ja sageli küllaltki tunduvalt, kuid nad lähtuvad õigest üldteesist, et elus aine tekkis elutust ainest maakera ajaloolisel arenemisel. See vastab täielikult Engelsi poolt väljendatud ideedele „Looduse dialektikas“ ja „Anti-Dühringis“. Engels võttis purustava kriitika alla idealistlikud teooriad, et elu olevat igavene ja et keerulised organismid olevat tekkinud anorgaanilise looduse ainete ja tingimuste juhusliku kombinatsiooniga.

Veismanistid-morganistid ei jätnud oma tähelepanu piiridest välja elu tekkimise küsimust. Nende teooria kohaselt on elu aluseks muutumatud pärilikkusekandjad — „geenid“. Morganistliku väärteaduse esindajaid ameeriklane G. Meller kirjutas sel puhul: „Esimene kasvamisvõimeline aine, millest tekkis samasugune aine, meie kaasaegne aine, koosnes arvatavasti ainuüksi eespoolmainitud geenist või geenidest. Geenid moodustasid esimese elavaine aluse.“ Niisuguste väidete ilmse metafüüsilisuse tõttu püüavad morganistliku teooria kaitsjad apelleerida juhuslikkusele, nagu nad on seda teinud korduvalt juba varem. Oma raamatus elu tekkimise teooria üle kirjutab teine ameeriklane Alexander: „Elu tekkis mingi molekulaardimensiooni autokatalüütilise ühiku juhusliku kujunemise tõttu, sest mida väiksemad olid selle mõõtmed, seda tõenäosem selle kujunemise võimalus.“ Prantslane Dolie „seletab“ küsimust täie avameelsusega: „Siin näeme veel kord omataolise looja kätt, kes ei sõltu millestki peale aja.“

Veismanism-morganism viib papimeelsusele elu tekkimise küsimustes. Taolised vaated on võõrad meie nõukogude teadlastele. Kuid ka nõukogude teadlaste hulgas on veel lahkhelisid ja ebaõigeid vananenud seisukohti elu tekkimise küsimustes. Eriti puudutab see probleemi, kas ka nüüdisajal on võimalik elusa aine tekkimine elutust ainest.

Kas on õige arvata, et elutu aine muutumisel elusaks aineks on vaja praegu läbi teha absoluutselt kõik etapid, mis olid selleks vajalikud elu tekkimise koidikul? Kas on paratamatu, et uuesti tekiksid primaarsed süsinikuühendid, et orgaanilised ained muutuksid komplitseeritumaks jne., kui maakera pind on täidetud valmis kujul komplitseeritud elutute orgaaniliste ühenditega, ent samuti keemiliste katalüsaatoritega?

Valmis materjali elusa aine moodustumiseks on praegu maakeral enam kui küllaldaselt. Kuid peamine seisneb selles, et elusa aine elutust ainest pideva moodustumise mittevõimalikkust pole põhjendatult eksperimentaalselt. Seega pole alust väita, et elusa aine moodustumine elutust ainest jäi maakeral seisma esimese elu tekkimisest saadik.

Kategooriline väide, et maakera kaasaegsel arenemisperioodil on võimatu elusa aine tekkimine elutust ainest, pidurdab teaduse edasi liikumist ja eksperimentaalset tööd sel alal. Tegelikult ei töötagi praegu peaaegu keegi elusa aine elutust ainest tekkimise uurimisel.

Rida Engelsi teese, mis on suunatud teooria vastu, et valk on igavene, pakuvad tunduvat huvi elu tekkimise probleemi seisukohalt. Nagu teada väitis Liebig, et „elu on niisama igavene kui mateeria“. Kritiseerides seda teooriat kirjutab Engels järgmised väljapaistvad read, mille kahjuks paljud bioloogid jätvavad tähele panemata: „Süsinikuühendid on igavesed selles mõttes, et ühesugustes segunemis-, temperatuuri-, rõhu-, elektrilise pinge jne. tingimustes nad tekivad järjest uuesti“; ja edasi: „Kui elus valk on igavene selles mõttes, mis mõttes on igavesed muud süsinikuühendid, siis peab ta järjest mitte üksnes lagunema oma elementideks, mis teatavasti faktiliselt sünnibki, vaid peab järjest uuesti sündima neist elementidest ilma valmis valgu kaastoideta ... Olétus, et igivanadest aegadest saadik olelevad üksteisest põlvnevate elusate valkkehade arvutud katkematud read, kusjuures igasugustes tingimustes jääb neid alati järele nõutav assortiment, on peadmurdvaim kõigist võimalikest oletustest“ (Engels, „Looduse dialektika“, 1948, lk-d 244 ja 245, v. k.).

Seega on Engels seisukohal, et valk võib järjest uuesti tekkida ilma olemasolevate elusate kehade kaastoideta ja kritiseerib elavaine arenemise ahelapärase pidevuse ideed.

Mitsuurilik bioloogia õpetab, lähtudes dialektilise materialismi teesidest, et kõik praegu eksisteerivad organismid ongi sellega elusad, et nad teatud tingimustes järjest ehitavad endid elutu looduse aineist. Järelikult kulgeb looduses olemasolevais organismides selle sõna laiemas tähenduses eluta aine elusaks aineks muutumise protsess alatasa määratus ulatuses. Kuid elusa aine tekkimise uurimine elutust ainest väljaspool olemasolevaid organisme oli pidurdatud Virchowi ja Weismanni teooriate tõttu, mis valitsesid bioloogias ja eitasid mitterakuliste eluvormide olemasolu. Seostava lüli eitamine raku ja elutu mateeria vahel lõi kunstliku lõhe elusa ja elutu aine vahele. Selleks vahelüliks ongi muide mitterakuline elavaine, mis on võimeline andma rakulisi vorme.

Esmakordselt teaduse ajaloos on NSV Liidus hakatud uurima veel üht külge elutu aine siirdumisel elusaks aineks. Purunevad metafüüsilised kujutlused olemasolevate organismide eluprotsesside eranditult pidevast iseloomust. Eluprotsess, järelikult ka elutu aine siirdumine elusaks aineks, seisneb katkestatuse ja pidevuse ühtsuses. See juhtmõte on aluseks, kui töötatakse läbi küsimust elutu mateeria muutu-

mise võimalikkusest elusaks aineks väljaspool otsest seost olemasolevate organismidega. Nüüd, pärast O. Lepešinskaja tööde arutlemist, kui on tunnustatud, et mitterakulise struktuuriga elavaine eksisteerib ja võib areneda rakuks, tasandatakse lõhe, mille oli loonud metafüüsika elusa ja elutu mateeria vahele, ja avanevad laialdased väljavaated selle küsimuse eksperimentaalseks uurimiseks.

Sellega on tihedasti seotud ka valgu kunstlik sünteesimine. Huvipakkuvad on Leningradi teadlaste katsed, kes kõrgsurvega taastavad valgumolekulid nende molekulide lagunemissaadustest. Kuid ainult elusa mateeria arenguseaduste tundmisega, ainult elutu aine elavaineks muutumise seaduste tundmisega võib vältida orgaaniliste ainete õnnelike kombinatsioonide viljatuid otsinguid, otsinguid, kus arvestatakse juhuslikku õnnestumist. Elavaine tekkimise uurimine ja valgu sünteesimine on seni raskendatud, kuni biokeemikud ei hakka intensiivselt uurima ainevahetust mitterakulises elavaines. Tuleb rõhutada, et senini uuriti ainevahetuse bioloogilist protsessi peaaegu eranditult ühenduses raku kui seesuguse uurimisega, vastavalt L. Pasteur'i nüüd juba vananenud seisukohale, et fermentatiivne ainevahetus on seotud vaid rakuga. Rakusisesed fermentid ja rakusisene ainevahetus ei kõnele hoopiski ainevahetuse olemasolu vastu elavaine mitterakulistes vormides. Iseäranis S. E. Severin, esinedes rakkude tekkimise probleemide arutlemisele pühendatud nõupidamisel, tõi näiteid amiinhappe sünteesimisest mitterakuliseks vereplasmaks.

Kõik öeldu tähendab seda, et kodumaiste teadlaste poolt avastatud mitterakuline elavaine ja selle võime areneda rakuks avab uued teed elu tekkimise probleemide edaspidiseks uurimiseks.

*

Nõukogude bioloogia läheneb looduses toimuvate kvalitatiivsete muutuste ja elutu aine elavaineks siirdumise suurte küsimuste lahendamisele. Teadlased suudavad selle probleemi lahendada vaid siis, kui nad juhivad märksismi-leninismi filosoofiast, kui nad peavad silmas dialektilist materialismi. Teiselt poolt rikastab selle küsimuse lahendamine marksistlik-leninlikku õpetust arenemisest, sellest, kuidas ilmuvad elusas looduses uued kvaliteedid ja missugused on elusa mateeria tekkimise ja arenemise seadused.

Eesrindliku nõukogude teaduse vastas seisab kodanlik väärteadus. Kodanlike teadlaste teoreetilised ja praktilised „uurimused“ bioloogias on rakendatud imperialistide teenistusse. Nagu näitas Habarovski protsess, kasutasid jaapani „õpetatud“ mõrvarid bioloogiat selleks, et töötada välja miljonite inimeste kuratliku hävitamise plaane bakteriooloogilise relva abil. Ameerika imperialistid üksnes ei varja nüüd sõjaroimareid Hirohitot, Isit jt., kes töötasid välja „bioloogilise sõja“ alused, vaid nad arendavad edasi viimaste kuritegelikke väljamõeldisi,

ähvardades mitte ainult aatomirelvaga, vaid ka bakterioloogilise relvaga, haududes hävitussõja mõtteid rahvaste vastu, rahuliku elanikkonna vastu. Niisuguste inimvihkavate plaanide illustratsiooniks oli Ameerika lennukeilt koloraado mardika allaheitmine Saksamaa, Austria ja Tšehhoslovakkia territooriumile ja selleks on Ameerika Ühendriikides jätkuv ettevalmistus aatomi- ja bakterioloogiliseks sõjaks.

Kapitali õpetatud teenreid huvitavad kõige vähem niisugused küsimused nagu elu tekkimise küsimus; nad ei püüa hoopiski arendada bioloogiat inimkonna huvides. Imperialismi orjadena „tõendavad“ nad, et elu maakeral peab hävima. Nad korraldavad „diskussioone“ selle üle, missugune abinõu on tõhusam inimeste hävitamiseks — kas aatomipomm, bakterid või ülikanged mürgid. Taoliste arutluste eesmärk seisneb selles, et õigustada rahvaste hävitamise jõledat ideed, et õigustada töötajate orjastamise ja nende kahurilihaks muutmise imperialistlikke plaane uute maailmavalitsemise pretendentide heaks. On arusaadav, et sõjahüsteeria õhkkonnas jälitatakse tõelise bioloogia probleemide läbitöötamist imperialistlikes maades. See tee, mida mööda lähevad imperialistlikud maad, viib mandumisele, teaduse enese hävingule.

Kuid maailmas on maa, mis on tõelise teaduse kants. See maa on Nõukogude Liit. Meie maal arutellakse teaduse küsimusi mitte üksi teadlaste koosolekuil ja teaduslike ajakirjade veergudel: teaduslikke vaidlusi leiame ajalehtedes ja neid võime kuulda tööliste, kolhoosnike ja intelligentsi koosolekuil. Nõukogude bioloogia uurib elu arenemise üllast protsessi; nõukogude bioloogide tegevus on suunatud küsimuste läbitöötamisele, kuidas mõjustada aktiivselt looduse arenemist rahva hüvanguks. Partei, valitsuse ja isiklikult seltsimees Stalini hool NSV Liidu töörahva huvide eest innustab nõukogude teadlast ühtki uurimusteks. Nõukogude bioloogia võimas arenemine sai võimalikuks ainult nõukogude korra tingimustes. Enne revolutsiooni ignoreeris tsaarivalitsus vene teadlaste-patriootide töid, ent välismaa agendid viisid sageli salaja nende tööde resultaadid ära. NSV Liidus annavad teadusele igakülgselt abi partei, valitsus ja isiklikult seltsimees Stalin. Meil, nagu mitte kuskil mujal maailmas, on teadlastel kõik vajalik loovaks tööks: suurepäraseid instituudid ja laboratooriumid, esmaklassiline sisseseade; kasvab õpetlaste-novaatorite noor kaader. Partei ja valitsus toetavad nõukogude teadlaste julgeid otsinguid.

Nõukogude teadus teenib rahuüritust, töötab inimkonna õnne heaks, ta peab nüüd ja edaspidi lepitamatut võitlust imperialistliku kodanluse vastu, kes taotleb kasutada teadust elu hävitamiseks, teaduse enese hävitamiseks.

Oma õitsengu eest on nõukogude teadus tänu võlgu bolševike partei, Nõukogude valitsuse ja isiklikult seltsimees Stalini suurele hoolitsusele. Stalini geenius on meile näidanud arengutee. Viia ellu meie teadusele antud võimalused on nõukogude teadlastele auasjaks.

Kommunismi hiiglehitused.

L. TIIK.

Suur Oktoobrirevolutsioon vabastas meie suure kodumaa igaveseks kapitalismi kütkeist, andis võimu töötavale rahvale, kes nüüd bolševike partei targal ja kogenud juhtimisel sammub kiiresti kommunismile.

Nõukogude korra viljastav mõju ja suure Stalini tark juhtimine on Nõukogude Liidu rahvaid viinud üha uutele saavutustele, mis panevad jahmatama kogu maailma imperialiste ja tekitavad üldist vaimustust ning imetlust veel kapitalismi kütkeis vaevlevate maade proletaarlaste keskel. Nende maade rahvahulkades levib iga päevaga üha enam tõde, et seesugused suured tootmisvõidud oleksid ka neile kättesaadavad, kui nad ainult vabaneksid roiskunud kapitalismist, kui nad saaksid asuda samuti sotsialistliku arengu teele.

Sotsialismi võrreldamatut üleolekut kapitalismist tõendavad rahvademokraatia maade kogemused. Nendes maades on ainult väheste aastate jooksul, tänu uuele ühiskonnakorrale ja suure Nõukogude Liidu vennalikule abile, suudetud saavutada seda, millele kapitalistliku korra juures polnud võimalik mõeldagi.

Iga uus hiigelülesanne, mille teostamisele asub Nõukogude Liit või mõni rahvademokraatia maa, on ühelt poolt nende maade majandusliku ja kultuurilise arengu väljapaistvaks võiduks, teiselt poolt aga ka suureks poliitiliseks võiduks demokraatia- ja sotsialismileerile, kuna üha enam selgub imperialistliku leeri maade laiadele rahvahulkadele nende häda ja viletsuse tõeline põhjus — kapitalism, samuti ka väljapääsute ummikust — sotsialismi kehtestamine ka omal maal. Nii näeme, et iga uus edusamm Nõukogude Liidus ja rahvademokraatia maades on tõsiseks löögiks imperialistlikule leerile ja suureks panuseks rahvaste võitluses rahu eest.

Pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni on nõukogude rahvas bolševike partei juhtimisel viinud seninähtamatule kõrgusele meie maa tootmisjõud ja samuti on mõõtmatuks kasvanud eesrindliku nõukogude teaduse võimsus. Seltsimees Stalini targal juhtimisel on nõukogude rahvas saavutanud olukorra, kus ta ei oota almuseid looduselt, vaid võtab looduselt seda, mida peab vajalikuks oma õnneliku oleviku ja suure tuleviku huvides.

Looduse alistamise teel oli esimeseks suureks etapiks leninlik elektrifitseerimise plaan (GOELRO), mille kiirsammul teostas nõukogude rahvas. Juba sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise perioodil suutis nõukogude rahvas luua võimsaid hüdrotehnilisi ehitusi, nagu neid näeme Sviril, Volhovil ja Dnepril, või nagu seda on Valgemere—Baltimere kanal ja Moskva-nimeline kanal. Mida oktoobrieele Venemaa ei suutnud teostada sajandite jooksul, millest ainult unistasid üksikud julged inimesed, selle teostas nõukogude võim lühima ajaga.

Siirdumiseks sotsialismilt kommunismile, õpetab seltsimees Stalin, on vaja rajada materiaalne baas kommunismile, sest kommunism eeldab materiaalsete hüviste külluse loomist. Ja ühe suure sammuna sellel teel tulebki vaadelda Nõukogudemaa laialdast pealetungi loodusele.

Looduse ümberkujundamise alal on nõukogude rahval suuri kogemusi. Meie suurel kodumaal on ulatuslikke alasid muudetud endisest kõrbelisest või poolkõrbelisest seisundist kultuurmaaks. Nõukogude inimene on varustanud veega ja muutnud viljakaiks põldudeks maid, mis seisid aastatuhandeid kasutamata, pakkudes vaevalist elatumist vaid vähestele rändkarjadele või andes põllumaana juhuslikku saaki ainult „headel aastatel“. Kes meist pole kuulnud või lugenud Stalini-nimelisest suurest Fergana kanalist ja kogu Fergana oru looduse ümberkujundamisest, samuti suurtest hüdrotehnilistest ehitustest Vahši orus ja Nevinnomõsski kanalist ning praegu veel teoksil olevaist samalaadseist ehitustest, nagu Mingetšauri jõujaam koos niisutusvõrguga ja Kara-Kumi niisutuskanal, mis juhib osa Amu-Darja vett senistesse kõrberajoonidesse täienduseks sellele, mida annavad Murgab ja Tedžen, ning suured niisutustööd Näljastepis. Need on ainult üksikud suuremad teostatud või teostamisel olevad tööd looduse ümberkujundamise alal.

Uute hiiglaslike töödega on Nõukogude Liidus veelgi laiemas ulatuses asutud pealetungile loodusele, et võtta looduselt seda, mida vajab nõukogude rahvas oma tootmisjõudude suurendamiseks. Sõja järgsel perioodil oli esimeseks suureks ürituseks NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 1948. a. oktoobrist, mis käsitleb kaitsemetsade istutamise stalinlikku plaani Nõukogudemaa lõunarajoonide põllumajanduse tugevdamiseks ja millest tänapäeval on juba väga palju ellu viidud. Sellele suurele üritusele on aga nüüd kaasunud rida uusi ja veelgi julgemaid ülesandeid, mis on jõukohased ainult nõukogude rahvale, keda juhib ja viib võidult võidule bolševike partei eesotsas geniaalse juhi seltsimees Staliniga. Need uued ülesanded tegi NSV Liidu Ministrite Nõukogu teatavaks meie ajalehtedes käesoleva aasta augustis ja septembris. Need on — Kuibõševi ja Stalingradi hiigljõujaamade ehitamine Volgale koos niisutuskanalite süsteemidega, mis võimaldavad muuta lokkavaiks viljaväljadeks suuri alasid Volgataguses ja Kaspia ääres; Amu-Darja ja Krasnovodski vahelise Turkmeenia peakanali ehitamine, mis loob aluse põllumajanduse tugevale arenemisele Kara-Kumi kõrbe lääneosas ja Kaspia-äärse tasandiku lõunarajoonides Lääne-Turkmeenias; Kahhovka jõujaama ehitamine Dneprile ja Lõuna-Ukraina ning Põhja-Krimmi kanalite rajamine, mis võimaldavad muuta suuri põuaseid alasid kõrgete ja stabiilsete saakidega põllumajandusmaaks.

Nende hiigeltööde teostamisega antakse eesrindliku sotsialistliku põllumajanduse kasutusse miljoneid hektaare uusi kõlvikuid aladel, kus mullastik enamikus on väga viljakas, kus soe kliima võimaldab

kasvatada väga väärtuslikke kultuure, kuid kus seni oli peamiseks paheks vee vähesus või koguni puudumine. Samas aga annab nende tööde teostamine meie maale ümmarguselt 22 miljardit kWt elektrienergiat, millest saavad osa Nõukogudemaa peamised tööstusrajoonid, kuid millest väga palju läheb ka otseselt põllumajandusele, kus selle abil suuresti laieneb mehhaniseerimine ja väheneb inimese füüsilise töö osatähtsus.

Seesugused on plaanid looduse ümberkujundamise osas üldjoontes. Seesugune on tee, mida mööda sammub edasi kommunismi ehitav nõukogude rahvas, kasutades seejuures kõiki meie teaduse saavutusi.

Et need suurehitused on kogu rahva ühisürituseks, siis huvitavad nad meie töötajaid tehaseis ja kolhoosipõldudel, kaevandustes ja transpordis, Nõukogude asutistes ja teaduslikes uurimisinstituutides, ent samuti meie õppivat noorsugu. Allpool peatutakse neil probleemidel geograafia õpetamise seisukohalt meie koolides.

Meie suure kodumaa Nõukogude Liidu lõunarajoonides on laialdasi maa-alasid, mis hoolimata oma viljakast pinnasest ja soojast kliimast ei anna meile vajaliku ja võimaliku suurusega saake või annavad neid ainult üksikutel aastatel, kuna vegetatsiooniperioodil ei ole sademeid piisaval määral või siis pole nende esinemine regulaarne. Seesugusteks aladeks on Lõuna-Ukraina ja Põhja-Krimmi stepidki, mida hakatakse niisutama Dnepri veega. Samuti kuuluvad seesuguste alade hulka Volga veega niisutamisele tulevad maad Volga-taguses, lõuna pool Kuibõševi laiuskraadi. Kuid veelgi sademetevaesemad on maa-alad Kaspia ääres, mis kuuluvad poolkõrbelisse valdkonda. Nende kliima on veelgi soojem, kuid sademeid on seal märksa vähem ja veelgi korrapäratumalt. Neile juhitakse Volga vett Stalingradi juurest, kust osa vett suunatakse ida poole, teine osa kagusse ja kolmas osa lõunasse. Seega tuleb Stalingradi juurest veega varustamisele esmalt ala, mis jääb Kuibõševi süsteemiga niisutatavast alast lõunasse, mida idast piirab Uraali jõgi ja mis lõunas ulatub välja kuni Kaspiani. Edasi tuleb niisutamisele ka Volga ja Ahtuba vaheline luht ning lõpuks Volgast paremale jäävaid alasid (Stalingradist lõunasse). Nende hulgas on Stalingradist lõunasse suunduv Sarpa madalik, kus on rida soolase veega järvi, sellele lõunas järgnev ala kuni Kuma jõeni, nn. Tšornõje Zemli (Mustad Maad) ja veelgi lõuna pool paiknev Nogai stepp (Kuma ja Tereki vahel), kusjuures eriti viimase osa niisutamiseks võetakse appi ka Tereki veed. Seega tuleb Stalingradi juures Volgast (ja osalt ka Terekist) võetava veega niisutamisele maa-ala, mis üldjoontes haarab Kaspia-äärseid maid Uraali jõest kuni Volgani ja edasi kuni Terekini.

Tõelisi kõrbealasid hakkab veega varustama ja niisutama Turmeenia peakanal, mis oma vee võtab Amu-Darja alamjooksult ja suunab selle üldjoontes edelasse, läbi Kara-Kumi kõrbe lääneosa, kasutades tunduvas osas Amu-Darja endist, juba sajandite eest kuivaks jäänud sängi, mida praegused kaardid märgivad Uzboi nimega. Lähe-

nedes Kaspiale langeb Turkmeenia peakanal Kaspia-äärsele madalikule ja peale põllumajanduse varustamise veega, õigemini: peale põllumajanduse võimaldamise siin hakkab varustama veega ka Krasnovodski linna ja siinset tööstusrajooni. Kuid ka Uzboi sängist, kuhu ehitatakse kaks jõujaama (lisaks sellele, mis ehitatakse Amu-Darjale), hakatakse vett juhtima kõrberajoonides paiknevatele tööstusettevõtetele. Selliselt Turkmeenia peakanal hakkab varustama veega ja niisutama suuri alasid Turkmeenia põhja- ja lääneosades. Teiselt poolt aga praegu ehituselolev Kara-Kumi kanal vee juhtimisega Amu-Darjast läbi Murgabi ja Tedženi alamjooksu rajoonide aitab vallutada põllumajandusele suuri maa-alasid Turkmeenia lõunaosas. Seega toimub Turkmeeni NSV piirides suurejooneline pealetung kõrbele, looduse ümberkujundamine ja uute alade vallutamine põllumajandusele nii põhjas kui ka lõunas. Uha koomale surutakse vähekasutatavad või koguni kasutamata kõrbealad ning üha laiemal ulatuse võtavad siinsed õitsvad oasid põllundus- ja aianduskultuuridega ning kunstliku niisutusega karjamaad. Ainult Turkmeenia peakanal annab 1,3 miljonit ha uusi põllumaid ja 7 miljonit ha uusi niisutatud karjamaid. Millist tohutut tõusu tähistab see Turkmeeni NSV põllumajanduse toodangus!

Nõukogudemaa lõunarajoonides, eriti Volgamaal, on suureks paheks põuatuuled, suhhoiveid, mis üksikuil aastail varakult saabudes võivad hävitada kogu põllusaagi suurtel aladel. Saabudes kagust, Kaspia-tagustelt kõrbelistelt aladelt, ulatub nende mõju paiguti koguni Ukraina idaossa ja isegi mustmulla-oblastite rajooni (näit. Voroneži oblast). Aastatuhandeid on inimene nende suhtes olnud võimetu, kuid nüüd on nõukogude rahvas suure Stalini juhtimisel alustanud tõelist võitlust suhhoiveid. Uheks tõhusaks vahendiks on kaitsemetsade istutamine lõunarajoonidesse, peamiselt suurte jõgede (Uraali, Volga, Doni) äärde, kuid see oli siiski ainult esimeseks sammuks. Uued kanalid Volga-taguses, Kaspia ääres ja Turkmeenias loovad aluse ka uute kaitsemetsade ja paiguti koguni tarbemetsade rajamiseks. Need aga koos kultuurpinnastega, tungides peale kõrbelistele rajoonidele, ahendavad ka suhhoiveid tekkimisrajoone ja piiravad tublisti suhhoiveid mõjupiirkonda. See omakorda tähendab põllumajanduses suuri enamsaake ikalduste ärajäämise või esialgu vähemalt ikalduste nõrgenemise tõttu.

Uute stalinlike suurehituste iseloomustamiseks toome allpool kokkuvõetult järgmised andmed:

Uued hüdrojõujaamad.

Hüdroelektri- jaama nimetus	Võimsus tuh. kW	Toodang milj. kWt	Toodangu jaotus (milj. kWt)	
Kuibõševi hüdroelektrijaam	2000	10000	Moskvale	6100
			Kuibõševile } Saraatovile }	2400
			Niisutamiseks	1500
Stalingradi hüdroelektrijaam	1700	10000	Moskvale	4000
			Kesk-mustmulla obl.	1200
			Stalingradi } Saraatovi } Astrahani }	2800
			Niisutamiseks	2000
Turkmeenia pea- kanali 3 hüdro- elektrijaama	100	1200		
Kahhovka hüdroelektrijaam	250			
Molotšnaja hüdroelektrijaam	10			
Koguvõimsus	4060			

Ülevaade niisutatavatest ja veega varustatavatest maadest seoses uute hüdrotehniliste suurehitustega. (tuhandis ha-des).

Hüdrotehniline suurehitus	Niisutada (põldudeks) ja veega varustada (karjamaadeks jne.)	Kokku
Kuibõševi hüdro- elektrijaam	Volga-taguses	1000
Stalingradi hüdro- elektrijaam	Volga-taguses ja Volga-Ahtu- ba luhal	1500
	Kaspia madalikus Volga ja Uraali jõe vahel	6000

Hüdrotehniline suurehitus	Niisutada (põldudeks) ja veega varustada (karjamaadeks jne.)		Kokku
	Sarpa madalik „Mustad Maad“ Nogai stepp	5500	13000
Turkmeenia peakanal	Kaspia ääres Kara-Kumi kõrbes Amu-Darja deltas Kara-Kalpaki ANSV ja Turkmeeni NSV põhjaosas	500 7000 300 500	8300
Kahhovka süsteem	Lõuna-Ukrainas Põhja-Krimmis Lõuna-Ukrainas ja Põhja-Krimmis (karjamaadeks)	1200 300 1700	3200

Kokkuvõetult:

niisutamisele tuleb (põllumaadeks):

Volga-taguses ja Volga-Ahtuba lual	2500
Kaspia idarannikul	500
Amu-Darja alamjooksu rajoonis	800
Lõuna-Ukrainas	1200
Põhja-Krimmis	300
Kokku:	5300

veega varustamisele tuleb (karjamaadeks):

Kara-Kumi kõrbes	7000
Lõuna-Ukrainas ja Põhja-Krimmis	1700
Kokku:	8700

veega varustamisele (karjamaadeks) ja osaliselt valikniisutamisele (põllumaadeks) tuleb:

Kaspia madalikus Volga ja Uraali jõe vahel	6000
Sarpa madalikus, „Mustadel Maadel“ ja Nogai stepis	5500
Kokku:	11500

Mida annavad meile uued hüdrotehnilised suurehitused?

Kuibõševi ehitused valmivad aastail 1950—1955 ja annavad:

- a) 10 miljardit kWt elektrienergiat aastas, eeskätt tööstusele, põllumajandusele ja raudteede elektrifitseerimiseks;

- b) niisutavad Volga-taguses 1 miljoni ha ulatuses põldusid;
- c) soodustavad laevasõitu Volgal ja
- d) annavad üle tammi ehitatava raudteeliiniga uue täiendava ühenduse kesk-rajooni ja Volga-taguste alade vahel, mida tulevikus kasutab ka praegu ehitatav Lõuna-Siberi magistraal.

Stalingradi ehitused valmivad aastail 1951—1956 ja annavad:

- a) 10 miljardit kWt elektrienergiat aastas, eeskätt tööstusele ja põllumajandusele;
- b) niisutavad Volgast idas 1,5 miljoni ha ulatuses põldusid, varustavad veega ja osalt annavad valikniisutuse Volga-taguses 6 miljonile ha-le ning Stalingradist lõunasse 5,5 miljonile ha-le, kusjuures viimase puhul võetakse appi ka Tereki veed;
- c) annavad võimaluse uue magistraal-raudtee juhtimiseks üle tammi Volga-tagusesse;
- d) soodustavad laevasõitu Volgal;
- e) annavad võimaluse uute metsade rajamiseks Uraali jõest kuni Kaukaasiani, mis kinnistavad liivasid ja on ühtlasi võitlusvahendiks suhhoveide vastu ning osalt omavad isegi tööstuslikku tähtsust (Kaspia lääneranniku aladel);
- f) annavad võimaluse suurte loomakasvatuse- ja sohvooide loomiseks veega varustatud rohurikastel karjamaadel.

Turkmeenia peakanali ehitused valmivad aastail 1951—1957 ja annavad:

- a) elektrienergiat kolmest uuest jõujaamast;
- b) niisutavad 1,3 milj. ha ulatuses põldusid;
- c) varustavad veega 7 milj. ha ulatuses karjamaid;
- d) varustavad täielikult veega tööstusettevõtted, raudteed ja asulad Lääne-Turkmeenias;
- e) niisutavad kaitsemetsi 500 000 ha pindalaga ja
- f) võimaldavad laevasõitu peakanalil.

Siin väärrib mainimist veejuhtmete tohutu ulatus:

peakanali pikkus on	1100 km,
juhtkanalite kogupikkus on	1200 km ja
torustiku pikkus	1000 km.

Kahhovka ehitused valmivad aastail 1951—1957 (Kahhovka jõujaam juba 1956. a.) ja annavad:

- a) elektrienergiat kahest uuest jõujaamast nii põllumajandusele kui ka tööstusele;
- b) niisutavad Lõuna-Ukrainas ja Põhja-Krimmis 1,5 milj. ha ulatuses põldusid kõrgete ja püsivate saakide kindlustamiseks;
- c) varustavad veega Ukrainas ja Krimmis 1,7 milj. ha ulatuses karjamaid kõrgetoodangulise karjanduse arendamiseks;
- d) võimaldavad rajada uusi kaitsemetsi kogu hüdrotehniliste ehituste piirkonnas;
- e) loovad uue raudteeühenduse Kahhovka tammi kaudu üle Dnepri.

Suurematest hüdrotehnilistest seadmetest Kahhovka süsteemis tuleb märkida peale jõujaamade veel veehoidlaid:

Kahhovka veehoidla, mahuga 14 miljardit m³
 Molotšnaja veehoidla, mahuga 6 miljardit m³
 väikesed veehoidlad, kogumahuga 1 miljard m³

ja veejuhtmeid:

Lõuna-Ukraina ja Põhja-Krimmi kanal, pikkusega	550 km,
kanal Askania-Nova—Kahhovka	60 km ja
juhtkanalid, kogupikkusega	300 km.

Käesoleva aasta augustis ja septembris avaldatud uute hüdrotehniliste tööde plaanidega haaratakse meie maal kogusummas 25,5 miljonit ha maid, mis niisutamise abil muutuvad kasutatavaks põldudena, karja- ning metsamaadena. See on territoriaalselt enam kui kuuekordne Eesti NSV maa-ala, kui siseveed maha arvata. Kui imperialistlikes riikides uute tootmispinnaste soetamiseks tuntakse ainukese teena teiste riikide majanduslikku ja poliitilist allutamist või vallutamist sõjaga, siis siin on jällegi tõend Nõukogude Liidu rahvaste seltsimehelikust koostööst ja vastastikusest abist. Meie kasutame uute tootmispinnaste soetamiseks põhiliselt teist teed — muudame kultuurmaaks aastatuhandete kestel kasutamata või vähekasutatud alasid, maid, mida kapitalistlikus maailmas peetakse täiesti tarbetuiks. Siin on jällegi põhilisi erinevusi suure sotsialismimaa ja imperialistlike riikide vahel. On ju Inglismaal tuhandeid hektaare endisi põldusid viimase sajandi jooksul jäetud sööti või lastud kasvada võssa. Ja Ameerika Ühendriikides, lisaks seal juba olevaile looduslikele kõrbetele, on põllumaade röövmajandamise tõttu tekkinud uusi ulatuslikke poolkõrbelisi alasid, kust isegi kohalikud elanikud on sunnitud pagema, jättes maha oma elamud ja hooned, paiguti isegi inventari, et otsida uusi elatumisvõimalusi suurtes kapitalistlikes farmides sulastena või virelevate rentnikkudena.

Meil Nõukogude Liidus aga on olukord täiesti vastupidine: laienevad kultuurpinnased seniste kõlbmata maade arvel, areneb kiirel sammul agrotehnika ja põllumajanduse mehhaniseerimine ning tehakse sihikindlat ja edukat tööd uute kõrgeaagiliste põllukultuuride aretamisel. Meie põldude hektaari-saagid kasvavad iga aastaga, samas aga laienevad ka külvipinnad. Selliselt läheme edasi oma arenguteel ja loome meie maale kõrgi tarbeainete külluse, mis on kommunismi majanduslikke eeldusi.

Kuid millised kultuurid tulevad kasvatamisele neil uutel aladel?

Kara-Kumi niisutatavatel aladel Turkmeenias kujuneb juhtivaks kultuuriks puuvill, kuid selle kõrval eelkultuurina lutsern ja peale selle veel teisi soojalembelisi tehnilisi kultuure, mida juba praegu kasvatatakse Amu-Darja alamjooksu aladel ja tema delta piirkonnas. Loomulikult kaasneb siin tehniliste kultuuridega ka toidukultuure, seejuures aga suhteliselt vähesel määral teravilju, kuid märksa laialdasemalt kõrvtalalisi aed- ja juurvilju ning mitmesuguseid viljapuid (välja arvatud tsitruselised) ja viinamarju. Puuvillakasvatuse alal

kujuneb siin uus liidulise tähtsusega rajoon, mis varsti oma toodangu suuruselt hakkab võistlema Usbeki NSV-ga. Toidukultuuride osas on peamiseks ülesandeks kohaliku elanikkonna varustamine ja alles teises järjekorras tuleb päevakorda toodangu ülejääkide saatmine värskest või töödeldud kujul meie suure kodumaa teistesse rajoonidesse.

Tõsisemaid takistusi on siin ainult mitmeaastaste soojalembeliste kultuuride kasvatamisel ja seda nimelt tingituna ajutistest madalatest temperatuuridest talvel ja üldiselt vähesest ning mittepüsivast lumekattest, mis ei võimalda kaitset juhuslike pakaste eest.

Volga-tagused alad ja Kaspia-äärne kujunevad suuremal määral teraviljarajoonideks, kus esineb ka tehnilisi kultuure, nagu päevalill, sinep, tubakas, arahhis jt. Toidukultuuridest peale teraviljade tulevad siin kasvatamisele mitmesugused kõrvtalised ja aed- ning juurviljad. Kaitsemetsade kõrvale rajatakse ka viljapuuaedu, kuid sortiment on siin märksa piiratum Turkmeenia omast. Ainult Kaspia-äärse lõunaosa, eeskätt Nogai stepp oma pehme talvega ja pikema vegetatsiooniperioodiga, pakub avaramaid võimalusi.

Lõuna-Ukraina ja Põhja-Krimmi uued niisutuselad on pehmema talve ja paksema lumekattega, pakkudes seetõttu erilisi võimalusi talinisu kasvatamiseks (eespoolmärgitud rajoonides tulevad kasvatamisele peamiselt suviteraviljad); tehnilistest kultuuridest kujuneb siin tähtsamaks puuvill. Selle kõrval saavad tähtsa koha ka aed- ja juurviljad ning viljapuud. Nende saagi turustamine tööstusrajoonides ja suurtes linnades on siit vähema kauguse tõttu võimalik ka värskest kujul.

Peale põllunduse arendatakse uutes niisutatavais rajoonides suurejooneliselt ka loomakasvatust. Nii määratakse Lõuna-Ukraina ja Põhja-Krimmi osas suuri alasid intensiivse karjamajanduse teemistusse. Siinsed uued karjamaad annavad avara söödabaasi kõrgetoodangulise loomakasvatuse kiireks arendamiseks. Kiiresti tõusvale toodangule aga on tarbijaiks nii tööstusrajoonid kui ka suurlinnad Ukrainas ja Tsentrumi aladel.

Ekstensiivsemale loomakasvatusele suurendatakse söödabaasi eriti Stalingradist lõunasse (kuni Terekini) suunduva niisutusvõrgu abil ja samuti Volga ja Uraali jõe vahelises osas Kaspia ääres. Peamiselt lambakasvatusele (enamikus karakull-lambad) langevad need veega varustatavad karjamaad, mis kuuluvad Turkmeenia peakanali vesikonda.

Nii suureneb kõigi loeteldud hüdrotehniliste hiiglehituste baasil meie loomakasvatuse tunduval määral, luuakse juurde arvukalt uusi loomakasvatuse- ja sohvooone ning Nõukogudemaa rahvamajandus hakkab üha rohkem saama loomseid toidu- ja tooraineid (piima, võid, juustu, villa, nahka, karusnahka ja liha), kõnelemata noorloomadest, kelle kasvatamine pika karjatamisajaga lõunarajoonides on ülisoodus; eriti kehtib see ratsa-, sõidu- ja veohobuste kohta.

Ulimalt oluline on ka uute ehitustööde lõpptulemus energeetika osas. Kõigi nende suurehituste puhul on tegu hüdrojõujaamade ehitamisega. Suurim jõujaam maailmas ehitatakse Volgale Kuibõševi juurde (umbes 2 miljoni kW võimsusega ja kuni 10 miljardi kWt toodanguga). Suuruselt järgmine (umbes 1,7 miljoni kW võimsusega ja kuni 10 miljardi kWt toodanguga) samuti Volgale, kuid Stalingradi juurde. Umbes 250.000 kW võimsusega jõujaam ehitatakse Dneprile Kahhovka juurde, 10.000 kW võimsusega jaam Molotšnaja jõe ja kolm jõujaama Turkmeenia peakanali piirkonnas kuni 100.000 kW koguvõimsusega. See annab Nõukogudemaale täiendavalt elektrienergia võimsust kuni 4,06 miljoni kW ulatuses, kogutoodanguga kuni 22 miljardit kWt aastas.

Sellest kogutoodangust antakse 10,1 miljardit kWt Moskvale (Kuibõševist ja Stalingradist), 5,2 miljardit kWt Volga-äärseile oblastele (Kuibõševi, Saraatovi, Stalingradi ja Astrahani obl.), 1,2 miljardit kWt kesk-mustmulla oblastele ja otseselt niisutustööde teostamiseks ainult Kuibõševi ja Stalingradi jõujaamadest kokku 3,5 miljardit kWt.

Kui ühelt poolt põllumajandusliku toodangu suur tõus annab tööstusele tunduvalt enam tooraineid töötlemiseks, siis teiselt poolt esitab tööstusele veelgi suuremaid tootmisülesandeid kõigi nende suurte ehitustööde teostamine ja ka põllumajanduse uute rajoonide edaspidine varustamine vajalike masinatega, tööriistadega jne. Kõige selle kokkuvõttena saame tööstusele esitatavate tootmisülesannete märkimisväärse tõusu ja ka otse vajaduse uute tööstusettevõtete püstitamiseks. Kuid uute tööstusettevõtete energiavajadusi aitavad rahuldada ka uued jõujaamad oma elektrienergia toodangust. Nii on peaaegu kõik tööstusharudki seotud suuremal või väiksemal määral uute hiigelehitustega.

Sedasama peab ütlema ka transpordi kohta. Suvise madalvee paehid Volgal aitavad likvideerida uued tammid Stalingradi ja Kuibõševi juures. Sedasama teeb Kahhovka tamm Dnepri jõel. Kõik nad on Nõukogudemaa jõetranspordi teenistuses. Kuid samal ajal need kolm tammi ehitatakse selliselt, et tamm on ühtlasi ka uueks raudteesillaks. Selliselt kujuneb Volgale veel kaks uut raudteesilda lisaks senistele ja ka Dnepr saab uue raudteesilla.

Need meie sotsialistliku kodumaa uued hiigelehitused püstitavad ulatuslikke probleeme meie teadlastele kõigil aladel.

Uute ehitustööde juures tekkivate küsimuste lahendamine vajab majandusteadlaste, inseneride, geoloogide, geograafide ja geofüüsikute kaastööd. Eriti laialdased on bioloogide ülesanded, samuti ka matemaatikuil, füüsikuil ja keemikuil. Uute veehoidlate alla jäävate alade kiire läbiuurimine nõuab suurt ja pingelist tööd meie arheoloogidelt (nagu seda praegu juba tehakse Mingetšauri juures). Nii võime julgesti öelda, et pole teadusala, millel puuduksid probleemid ja ülesanded hüdrotehniliste suurehituste juures, olgu eeltööde järgus, tegelikul teostamisel või juba pärast ehituste valmimist nende eksplua-

teerimise juhtimisel. Kuid seejuures lasuvad mitte väiksemad ülesanded neil nõukogude töötajail, kellele saab osaks au aidata kaasa või koguni otseselt osa võtta suurehituste rajamisest. Olgu need siis töötajad tehastes, kus toodetakse hiigelekkavaatoreid ja teisi töödeks vajalikke masinaid ja seadmeid, või töötajad ettevõttesis, mis varustavad uusi ehitusi abimaterjalidega, või töötajad, kes tööde tegelikul teostamisel rakendavad nõukogude masinaehitustööstuse parimaid tooteid, kaevamismasinaid ja transpordiseadmeid, ületades pingerikkas sotsialistlikus võistluses mitmekordselt päevanorme tööde ennetähtaegseks teostamiseks, et võimalikult kiiresti anda eksploatatsiooni uued hüdrotehnilised hiiglehitused ja sellega aidata kaasa meie armastatud kodumaa — suure Nõukogude Liidu võimsuse tõstmisele.

Kuidas saame meie Eesti NSV-s kaasa aidata nende üldrahvalike suurehituste kiiremale teostamisele? Millega vastame meie sellele suurele entusiasmile, mis praegu haarab kõiki töötajaid suures Nõukogude Liidus?

Eesti NSV-s on juba nende suurehituste püstitamisele kaasa aidanud Tallinna tehase „Ilmarine“ kollektiiv säästetud materjalide saatmisega, „Volta“ tehase on saatnud rajatavatele hiiglastele oma tooteid. Selliselt saavad kaasa aidata ka paljud teisedki ettevõtted. Kuid ka põllumajanduses saame vastata omapoolse panusega ja see oleks — Eesti NSV looduse ümberkujundamise stalinliku plaani kiirem teostamine. Bolševike partei ja Nõukogude valitsus on juhtinud ka Eesti NSV põllumajanduse uutele roobastele: meie endine kiltlustatud ja peamiselt elavjõule tuginenud põllumajandus on lühikese ajaga muutunud tundmatuse ni — on kujunenud eesrindlikuks sotsialistlikuks põllumajanduseks, kus üha enam töid tehakse masinatega, kus mehhaniseerimise aste tõuseb päevade ja nädalatega. Meil on lühikese ajaga tunduvalt tõusnud hektaari-saagid põldudel, on suuresti kasvanud karjade tootlikkus, on märkimisväärseid edusamme saavutatud põllukultuuride sordiaretuses ja koduloomade tõuaretuses. Kuid peatselt võib meie loomakasvatuse arengut pidurdama hakata vähene söödabaas. Sellepärast tuleb meie põllumajanduses kasutada kõiki võimalusi 1949. a. augustis avaldatud Eesti NSV looduse ümberkujundamise stalinliku plaani kiiremaks teostamiseks, mis võimaldab tunduvalt suurendada meie põllukultuuride toodangut ja luua meie kiiresti arenevale produktiivkarjale avara söödabaasi.

Rakendades laialdaselt sotsialistlikku võistlust ja vennasvabariikide eesrindlike töötajate edukaid töövõtteid tootlikkuse tõstmiseks nii tööstuses, põllumajanduses kui ka teistes majandusharudes, suudavad ka Eesti NSV töötajad väärikalt vastata nendele hiigeltöödele, mis tulevad teostamisele meie suure kodumaa lõunarajoonides. Tehes seda oleme jällegi astunud suure sammu edasi teel küllusele, teel kommunismile, oleme tugevdanud suure Nõukogude Liidu võimsust ning oleme sellega andnud omapoolse panuse rahvaste õiglases võitluses rahu eest!

Ideelis-poliitiline kasvatus üldajaloo tundides.

S. GURIN.

Ajalooõpetamine keskkoolis etendab suurt osa õpilaste marksistlik-leninliku maailmavaate kujundamisel, see kasvatab nõukogude patriotismi, süvendab õpilaste arusaamist meie uue sotsialistliku kultuuri tähtsusest ja kõrgest väärtusest.

Neid eesmärke võib õpetaja saavutada ainult sel juhul, kui ta 1) esitab kogu maailma ajalugu inimkonna arenemise kujuka pildina, alates kogukondlikust korrast kuni meie ajani; 2) võtab õpetamise aluseks marksismi-leninismi. Marksismi-leninismi alused peavad moodustama ajaloo kõikide küsimuste lähtepunkti.

Ajalooõpetamise ülesanded on täpselt sõnastatud NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee 1934. a. 16. märtsi määruses.

Käesolevas artiklis puudutan järgmisi küsimusi:

1. side vene rahva ning NSV Liidu rahvaste kultuuri ja maailmakultuuri vahel;
2. Venemaa ja NSV Liidu osa maailmakultuuris;
3. dokumentide ja ilukirjanduse kasutamisest üldajaloo tundides;
4. töö marksismi-leninismi klassikute teostega.

Vene rahva ning meie maa rahvaste kultuuri seostamine maailmakultuuriga sisaldab endas väga palju ideelis-poliitilise kasvatusmomente. Meie kodumaa territooriumil olid väga kõrge kultuuri kolled: Urartu, Kreeka kolooniad Musta mere rannikul. B. Kaftini ja akadeemik Džanašia poolt leitud arheoloogilised mälestusmärgid tõendavad, et vanal ajal meie kodumaa territooriumil elanud rahvad olid seotud antiikse kultuuriga. Side assüüria ja urartu kultuuri vahel näitab mõlema rahva kultuuri vastastikust mõjutust — urartu rahvas võttis assüürlastelt üle kiilkirja, lihtsustas ja täiendas seda, assüürlased võtsid üle tiivuliste härgade skulptuurilise kujundamisviisi, mida nad kohastasid oma rahvaloominguga. V. Gaidukevitš juhib oma teoses „Bosporuse riik“ (1948) tähelepanu sidemeile Kreeka linnade ja kohaliku elanikkonna, sküütide ja sarmaatide suguharude vahel. Viimaseil oli oma silmapaistev kultuur. Kohalik elanikkond võttis aktiivselt osa Kreeka kolooniate elust ja avaldas mõju nende kultuuri kujunemisele; teiselt poolt mõjutas kreeka kultuur kohaliku elanikkonna kultuuri arenemist. Sedaviisi õpilased näevad, et pole rahvast, kelle kultuur areneks teiste rahvaste kultuurist eraldatult; kõik progressiivne ühe rahva kultuurist läheb üle ka teise rahva kultuuri. Teiseks ei võta üks rahvas teise rahva kultuuri lihtsalt üle, vaid kohastab selle oma loomingu, täiendab seda.

Vana-ajaloo õppimine näitab, et urartu ja kreeka kolooniate kultuuri pärijateks on meie maa rahvad — Taga-Kaukaasia rahvad. Niiviisi juhib õpetaja õpilaste tähelepanu sellele, et NSV Liidul on õigus uhke olla oma ajaloole, oma sidemeile kogu maailma kultuuri ja tsivilisatsiooniga. Sidemeid meie kodumaa territooriumil elanud rahvaste kultuuri ja antiikse kultuuri vahel võib näitlikult kujutada järgmise tabelina.

I. Sidemeid NSV Liidu rahvaste kultuuri ja antiikse kultuuri vahel.

Vana-ajalugu	NSV Liidu rahvaste ajalugu	
Assüüria	Urartu	Taga-Kaukaasia
Urartu kultuurist läks üle skulptuur (hārgade kujutamise), sõnad urartu keelest.	Kõrge kultuuri kolle meie maa territooriumil vanal ajal.	Armeenia rahvas on urartu kultuuri pärija.
Urartu metallurgia mõjutas assüüria kultuuri arenemist.	Assüüria kultuurist võeti üle kiilkiri, kuid urartulased lihtsustasid seda.	Gruusia ajalugu on seotud Urartu ajalooga.

Mõlemate rahvaste kultuuri vastastikune mõju.

Kreeka	Kreeklaste kolooniad Musta mere rannikul	Sküüdid
Kreeka asutas kolooniaid meie maa territooriumil.	Antiikse kultuuri kolle meie maa territooriumil.	Oma silmapaistev kultuur.

Mõlemate rahvaste kultuuri vastastikune mõju.

Vanal ajal NSV Liidu territooriumil elanud rahvad võtsid aktiivselt osa antiikse kultuuri loomisest.

Valgustades Venemaa ja Lääne-Euroopa vahelisi kultuurisidemeid peab õpetaja esinema kategoorilise võitlejana kosmopolitismi vastu. Kui sageli juhtub, et õpetaja, jutustades lääne-euroopa kultuurist, unustab, missugust osa etendas samal ajal vene kultuur; on ka juhtumeid, et vene kultuuri arenemise omapärasust ei kriipsutata küllalt alla. Kosmopolitism puhub igati üles kapitalistliku Euroopa kultuuri tähtsust ja eitab eesrindliku vene kirjanduse omapära, vähendades selle ülemaailmselt tähtsust. Sellepärast on Lääne-Euroopa ja Venemaa vaheliste kultuurisidemete valgustamine väga tõsine küsimus. Jutustades Kiievi riigi kultuurist Bütsantsi mõju eitamata, tuleb õpilaste tähelepanu pöörata eriti sellele, et venelased ei omandanud võõrast kultuuri lihtsalt, vaid töötasid selle ümber oma rahvaloomingu, Lääne-Euroopa ja Kaukaasia eeskujude mõjutusel. Sel viisil tekkis Kiievi-Venemaal oma kultuur, mis hiljem sai aluseks vene, ukraina ja valgevene rahvuskultuurile. Õpilastele on tingimata vaja näidata, et meie maa, hoolimata raskest tingimustest tatari ikke all, ei seisnud kõrval tähtsamatest hiliskeskaja sündmustest, nagu seda olid trükikunsti leiutamamine, suured geograafilised avastused, humanism, reformatsioon, teaduse ja kunsti arenemine. Tol ajal oli meil julgeid reisijaid (Afanassi Nikitin), silmapaistvaid trükimeistreid (Ivan Fjodorov, Frantsisk Sko-rõna), reformatsioonikatseid (XV—XVI s. ketserlused), oma-aja eesrindliku teaduse kolle (Ulugbeki observatoorium), silmapaistvaid poeete-humaniste (Ališer Navoi, Muhamed Fisuli) ja silmapaistvaid kunstnikke (Andrei Rublev, Barma, Postnik-Jakovlev).

Uhe Tallinna keskkooli 10. klassi õpilane jutustas kultuuri tõusust Peeter I ajal, et suurel hulgal tõlgiti ja anti välja raamatuid mitmesuguseilt aladelt, et 1702. a. kutsuti välismaalt näitlejate trupp Venemaale. See on kõik õige, see on õpikus. Kuid õpilastele oleks vaja jutustada ka, et Peeter I ajal arendasid oma tegevust vene teadlased. Eriti silmapaistvad on nendest talupoeg Ivan Possoškov, kes kirjutas raamatu, mis oli pühendatud majanduslikele ja sotsiaalseile probleemidele, Magnitski, kes kirjutas esimese vene õpiku matemaatikas, Nartov — andekas leidur, mehaanik ja kirjanik, Makarov, kes kirjutas „Rootsi sõja ajaloo“, Prokopovitš — publitsist ja ühiskondlik tegelane, Tatištšev — „vene ajaloo isa“ jt.

Jutustades dekabristidest märgivad mõned õpetajad senini ülestõusu peapõhjusena Lääne-Euroopa ideede mõju, mitte aga dekabristide tulist patriotismi ja armastust rahva vastu. Stalini preemia laureaat M. V. Netškina kummutab oma töös „Gribojedov ja dekabristid“ resoluutselt kodanliku historiograafia eksliku väite, nagu tuleks dekabristideliikumise põhjusi, selle liikumise lähteid otsida Vene armee välismaiste sõjaretkede tagajärgede hulgast. M. V. Netškina kirjutab: „Rahvuslik joon eesrindliku noorsoo-ideoloogia arenemises omandab ilmselt selgema kuju. Seaduslik püüe selle poole, et Venemaal poleks välismaist ülevõimu, et ükskõiksete võõramaalaste klikk ei seisaks

riigitüüri juures ega peaks enda käes parimaid kohti riigis, ainult jätkas Novikovi-Radištševi traditsiooni" (lk. 97).

M. V. Netškina toob nähtavale vene kultuuri tähelepanuväärse iseärasuse, „ta sügavaima orgaanilise seose oma-aja eesrindliku ühiskondliku liikumisega“ (lk. 514).

Sellega meie ei eita tsaari-Venemaa mahajäämust. Seltsimees Stalin näitab artiklis „Majandusmeeste ülesandeist“ Venemaa sõjalist, kultuurilist, riiklikku, tööstuslikku ja majanduslikku mahajäämust. Oma kõnes Kremli lossis Punaarmee Akadeemia lõpetajaile 4. mail 1935. a. ütles seltsimees Stalin: „Te teate, et me saime endiselt ajalt pärandiks tehniliselt mahajäänud, poolkerjusliku, laostunud maa. Imperialistliku sõja nelja aastaga laostatud, uuesti laostatud kolme kodusõja-aastaga, pooleldi kirjaoskamatu rahvastikuga maa, arenematu tehnikaga, üksikute tööstusoaasidega, mis uppusid tillukeste talumajapidamiste merre — niisugune oli maa, mille me pärisime minevikult.“ (J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 431).

See ei tähenda sugugi, et meie rahvad ei oleks omandanud Lääne-Euroopa eesrindlikke kultuurisaavutusi. A. Stražev kirjutab artiklis „Nõukogude patriotismi kasvatamisest ajalootundides“: „Vene teadus, kirjandus ja kunst olid alati ühenduses lääne eesrindliku kultuuriga, ja meie rahvuslik uhkus ei saa olla sellega riivatud, et meie rahvas on üle võtnud Lääne-Euroopa eesrindlikke saavutusi; seda võib riivata vaid orjalik lõmitamine välismaise kultuuri ees „üldse“, mis olevat alati kõrgem kui vene kultuur, võib riivata ebakriitiline laenamine sellest“ („Ideelis-poliitiline kasvatus ajalootundides“, Moskva, 1948, lk. 45.).

Õpilastele on vaja näidata, et mahajäämuse põhjuseks oli isevalituslik-pärisorjuslik režiim ja valitsevad klassid, kes igati alavääristasid kodumaisi teadusi. Kuid sellest lämmatavast olukorrast hoolimata viisid vene õpetlased ja kirjanikud teadust ja kirjandust edasi, selles peitub nende määratu jõud ning suurus. Võitluses valitseva klassi reaktsiooniliste jõududega andsid vene rahvas ja meie maa rahvad maailmakultuurile võrratult väärtusliku panuse.

Tuleb alla kriipsutada vene kultuuri prioriteeti. Õpetaja ei või jutustada Kolumbusest ja jätta meenutamata vene suuri reisijaid, jutustada James Watt'ist ja jätta rääkimata Polzunovist, Lev Borsoist, Roman Dmitrovist, novaatoritest, kes jõudsid Lääne-Euroopast ette; ei saa rääkida Lääne-Euroopa XVIII sajandi teaduse arenemisest, jättes rääkimata Lomonossovi suurest seadusest, jutustada XIX sajandi tehnika arenemisest ja jätta mainimata lokomotiivi leiutajad Tšerepanovi, Botkini ja Litvinovi. Tuleb alla kriipsutada Popovi, Jablotškovi ja muude vene teadlaste leiutiste prioriteeti; XIX ja XX sajandi vene teaduse ja kunsti osa maailma teaduses ja kunstis on kolossaalne. Meie kirjanike mõju maailmakirjandusele, selle arenemisele on suur. Artiklis „Kultuuri kaitseks“ kirjutab I. Ehrenburg: „Kunsti ja kodanliku „korra“ vahelist lahkuminekut soodustasid ka Herzeni hääl, Tolstoi romaanid

ja Turgenevi „Küti kirjad“, hiljem aga Tšehhovi ja Gorki raamatud ja lõpuks lääne ettekujutust sügavalt vapustanud jutustused vene revolutsioonilise intelligentsi eneseohverdamisest“ („Eesti Bolševik“, 1949, nr. 5).

Sidemeist maailma- ja nõukogude kultuuri vahel rääkis sm. A. Fadejev rahupooldajate ülemaailmsel kongressil. Ta ütles: „Esitatakse ka niisugune veider argument, nagu meie, nõukogude inimesed, Puškini ja Tolstoi, Mendelejevi ja Pavlovi järglased oleksime „lääne“ ja „atlandi“ kultuuri vaenlased. Kuid kas võib ükski kultuuri ja humanismi tõeline eestvõitleja kujutella inimkonna vaimset arenemist ilma suure vene kirjanduse, teaduse ja muusikata? ... Armastus oma rahvuse kodumaa vastu ja võitlus mitmesuguste kosmopoliitiliste teooriate vastu meie maal eeldab lugupidamist ja armastust kõige eesrindliku ja progressiivse vastu iga rahvuse kultuuris. Kes ei teaks, et just Nõukogudemaal rohkem kui mingisugusel muul maal tõlgitakse ja antakse välja paljude ja paljude maade klassikute ja kaasaegsete progressiivsete kirjanike teoseid, et maailma muusikat uuritakse meie konservatooriumides“ („Rahva Hää!“, 23. apr. 1949. a.).

Meie rahva uhkuse allikaks on suure vene rahva ja teiste NSV Liidu rahvaste kultuuri ülemaailmne tähtsus. Leninism on maailmakultuuri tipp. Nõukogude kultuur on eesrindlikem ning progressiivsem ja nõukogude rahvas on sellele õigusega uhke. Lenini ja Stalini teosed on kogu maailma proletariaadi ja kõikide demokraatlike jõudude raamatuteks, mis näitavad neile õiget teed enda vabastamiseks.

Niiviisi on kommunistliku kasvatus ja nõukogude patriotismi kasvatamise esimeseks võimsaks teguriks maailmakultuuri ja vene ning nõukogude kultuuri sidemete õige valgustamine.

II. Uldajaloo sündmused ja Venemaa ning NSV Liidu osa selles.

Seose leidmine üldajaloo ja NSV Liidu rahvaste ajaloo vahel on tähtis moment õpilaste ideelis-poliitiliseks kasvatuseks. Vana-ajaloo õppimisel tuleb juhtida tähelepanu meie kodumaa rahvaste kangelaslikule võitlusele vallutajate vastu. Urartu rahvas kaitses kangelaslikult oma iseseisvust Assüüria vallutuskatsete puhul, ja viimasel ei õnnestunudki teda võita. Küros langes lahingus sküütide suuharudega (massageetidega). Herodotos räägib värvikalt sellest lahingust: „Ma arvan, et kõigist lahinguist, mis on peetud barbarite vahel, oli see julmim. Nagu räägitakse, oli lugu alguses nii: mõlemad sõjaväed seisid kohal ja lasksid teineteist nooltega, hiljem, kui nooletuped olid tühjaks tehtud, läksid nad kokku ja taplesid odade ja mõõkadega. See kestis kaua aega ja keegi ei tahtnud põgeneda. Lõpuks võitsid massageetid. Suurem osa pärsia sõjaväest oli hävitatud, hukkus ka Küros ise“ (Herodotos, Ajalugu, lk. 204—205).

Kesk-Aasia rahvad, sküüdid ja armeenlased osutasid Dareios I visa vastupanu, kui see võttis nende vastu ette vallutusretki. Ka pärast

Kesk-Aasia vallutamist pärslaste poolt tõusid sealsed rahvad (nende hulgas ka Turkmenistani rahvad) korduvalt üles pärslaste vastu.

Ühest sakkide (Sogdiana) ülestõusust, mis oli 513. a. e. m. a., on säilinud huvitav legend.

Dareios läks suure sõjaväega ülestõusnud sakke rahustama. Tema laagrisse ilmus sakk-karjus Širak. Ta oli koledasti vigastatud, kõrvad ja nina olid tal ära lõigatud. Širak ütles, et temaga on nii julmalt talitanud ta enda hõimlased ja ta ihaldab neile kätte maksta. Ta lubas viia pärslasi ainult temale kui karjusele teadaolevat teed mööda sakkide seljataha. Pärast seitsmepäevast väsitavat teekonda osutusid pärslased viljatus kõrbes. Nad taipasid pettust ja hakkasid karjust surmaga ähvardama. Kuid Širak vastas uhkelt: „Aga võit jääb ikkagi mulle. Juhtides teid nälja- ja janusurima juhtisin ma hädaoahu oma hõimlastest kõrvale.“ Pärslased tapsid vapra karjuse. Kuid sõjaretk nurjus. (B. Gafurov, Tadžiki rahva ajalugu, 1949, lk. 39.) See legend näitab õpilastele, et rahvas sünnitab vabadusvõitluses kangelasid.

Kangelaslikku võitlust pidasid Kesk-Aasia rahvad ka Makedoonia Aleksandri vastu. Siin on õpetajal tähtis moment põlguse kasvatamiseks igasuguse agressiooni vastu. Vähendamata Makedoonia Aleksandri vallutusretkede tagajärgede progressiivsust on vaja näidata õiges valguses Makedoonia Aleksandri teguviisi ja vallutuste iseloomu. Vallutanud Perseepolise, riisus Aleksander nii palju vara kokku, et selle äravedamiseks oli vaja tuhat paari muulasid ja kolm tuhat kaamelit. Aleksandri teguviisi ülestõusnud rahvaste vastupanu murdmiseks näitab selgesti ta võitlus sakkide ja nende juhi Spitameni vastu. Aleksander jaotas oma 30-tuhandelise sõjaväe viieks salgaks, käis Sogdiana ühest äärest teiseni läbi, tappes iga ettejuhtunud inimese.

Hävitates rahvast ostis Aleksander ära kohaliku ülemkihi. Ta kinkis neile kohaliku ülestõusnud ülemkihi raha ja vara ja püüdis niivõrd kohaneda nende kommete ja eluviisiga, et tema õukondlane-ajaloolane ütles talle: „... palun sind, Aleksander, mäletada Hellast, kelle pärast sa võtsid ette selle sõjaretket“ (B. Gafurov, Tadžiki rahva ajalugu, 1949, lk. 58—60).

Kuidas tulid „maailmavallutajad“ koju? Plutarchos kirjutab: „Siin polnud näha ei kilpi, ei kiivrit ega oda. Kogu teel ammutasid sõdurid suurtest vaatidest viina... ja jõid üksteise terviseks. Ühed läksid edasi, teised kukkusid maha. Kõikjal kõlas roo- ja vilepilli hääli; laul, vilepillimäng ja joobnud naised. Selles metsikus, rändavas protsessioonis võis näha kõiki bakhanaalide vabadusi“ (Plutarchos, Aleksander Suur). Selline oli röövarmee moraalne pale.

Aasia rahvad osutasid ka roomlastele vihast vastupanu. Ülestõusud tagalas ja võitlus rindel sundisid Pompeiust loobuma sõjakäigust Mitridatse vastu läbi Kaukaasia, Rooma väejuht Crassus hukkus võitluses partlastega. Crassuse sõjaväe purustanud partlaste ratsaväe esiridades võitlesid Turkmenistani steppide elanikud.

J. V. Stalin hindab partlaste sõjakunsti väga kõrgelt. Oma vastuses sm. Rezini kirjale kirjutab J. V. Stalin: „Juba vanad partlased tundsid seesugust vastupealetungi, kui nad meelitasid Rooma väepealiku Crassuse ja tema väed sügavale oma maale, pärast aga tormasid vastupealetungile ja hävitasid nad.“ („Bolševik“ nr. 3, Moskva, 1947, lk. 8).

Niiviisi näitab vana-ajaloo ja NSV Liidu rahvaste ajaloo seostatud õppimine õpilastele, et võitlus agressiooni vastu on meie kodumaa rahvaste rahvuslikuks traditsiooniks. Seda mõtet arendatakse keskajaloo õppimisel edasi.

Kõike, mis on öeldud meie rahvaste kangelasliku võitluse kohta vallutajate vastu, võib kujutada tabelina.

Vana-ajalugu	NSV Liidu rahvaste ajalugu			
Pärsia	Sküüdid	Kreeklaste kolooniad	Taga-Kaukaasia	Kesk-Aasia
Küros (550—529)				Sküütide (massageetide) kangelaslik võitlus 529. a.
Dareios I (521—486)	Pärslaste sõjaretk (512); Dareios sai lüüa.		Armeenlaste kangelaslik võitlus.	Sõjaretk 513. a. Sakkide kangelaslik võitlus. Rahvaste ülestõusud.
Kreeka Makedoonia Aleksander (336—323)				Sakkide kangelaslik võitlus. Kangelane Spitamen.
Rooma Sõda Mitridatse vastu Pompeiuse juhtimisel (65. a.). Crassuse sõjaretk Mesopotaamia (Partia) vastu (54—53).		Võitlus Pompeiuse vastu.	Võitlus Pompeiuse vastu; Pompeius oli sunnitud tagasi pöörduma.	Turkmenistani rahvad võtsid aktiivselt osa võitlusest roomlaste vastu.

Kangelaslik võitlus vallutajate vastu on NSV Liidu rahvaste traditsiooniks.

Seda traditsiooni näeme ka kesk-ajaloo õppimisel. Taga-Kaukaasia ja Kesk-Aasia rahvad võitlesid kangelaslikult araablaste vastu.

Seoses teemaga „Sakslaste tung itta“ jutustame eesti rahva kangelaslikust võitlusest Saksa agressiooni vastu XIII sajandil. Siin valgustame kaht momenti: 1) eesti rahva kangelaslikkust võitluses oma vabaduse eest ja 2) vene ja eesti rahva ühist võitlust. Kui algas sõda sakslastega, tuli vene rahvas eesti rahvale appi. Läti Hendrik nimetab 1217. aastal alanud sõda sakslastega „venelaste ja eestlaste suureks sõjaks liivlaste vastu“. Õpetaja jutustab, kuidas venelased ja eestlased piirasid ühiselt Otepääd ja võtsid selle ära, jutustab sellest, kuidas kangelasena võitles Lembitu, mälestus kellest kui vabastusvõitluse sangarist on püsinud tänini eesti rahva südames, jutustab Tartu kangelaslikust kaitsmisest venelaste ja eestlaste poolt 1224. a.

Jutustades XIX sajandi sõdadest, mida tsaari-Venemaa pidas, tuleb näidata tsarismi vallutuspoliitikat. Kuid tsarismi poliitika tuleb eraldada objektiivsest osast, mida Venemaa etendas üldajaloo sõdades. Võtame Venemaa sõja Napoleoniga 1813.—1814. a. Loomulikult ei olnud tsarismi eesmärgiks vabastada Euroopat Napoleoni võimu alt. Kuid objektiivselt, tänu Napoleoni lüüasaamisele Venemaal ja võitluse edasistes etappides, vabastas Venemaa Lääne-Euroopa Napoleoni võimu alt. Sel viisil etendas Venemaa, olenematult ülesannetest, mille seadis enesele tsarism, tänu rahvamasside osavõtule võitlusest, positiivset osa Euroopa vabastamises Napoleoni võimust. N. Kuzin kirjutab artiklis „Pärisorjuse laostumine ja kapitalismi tekkimine“: „Koolipraktikas on teada palju juhtumeid, kus hinnatakse ebaõiglasele Vene armee välismaist sõjaretke 1813.—1814. a. Mõned õpetajad hindavad seda sõjaretke kui tsarismi reaktsioonilist ettevõtet. Venemaa ei võinud lõpetada võitlust Napoleoniga Prantsuse sõjavägede väljatõrjumisega oma territooriumilt, sest Napoleonil olid kasutada suur territoorium ja suured jõud. Ta võis kiiresti parandada oma olukorda. „Vaenlase lüüasaamine oli vaja lõpule viia tema enda väljadel“ (Kutuzov). Kutuzovi võidukas armee tõi orjastatud Euroopa rahvastele vabastuse; teda võeti vastu vaimustusega. Kogu Euroopas tõusis rahvusliku vabastusvõitluse laine. 1813.—1814. a. sõjaretk oli niikaua progressiivne, kuni ta aitas rahvusliku vabastusvõitluse arenemisele kaasa. Kuid alates 1814. a. märtsist, kui liitlased Aleksander I eesotsas sundisid Prantsusmaale peale Bourbonide reaktsioonilise dünastia ja püüdsid kõigi abinõudega restaureerida Euroopas vana korda, omandas nende poliitika Prantsusmaa suhtes järsult reaktsioonilise iseloomu. Võitu Napoleoni üle, mis oli saavutatud rahvaste verega, püüdsid liitlased kasutada rahvaste kahjuks; see ilmnas selgesti Viini kongressi ja „Püha Liidu“ tegevuses“ (ajakiri „Ajaloo õpetamisest koolis“ nr. 1, 1948).

Selle küsimuse detailise analüüsi annab professor Okunev oma kapitalises teoses „NSV Liidu ajalugu 1796.—1825. a.“ Ta kirjutab: „Ajalugu tunneb palju juhtumeid, kus sõdades, mis olid tingitud valitseva

klassi või puhtdünastilistest huvidest, otsustati üldrahvalike huvide üle. 1813. aastal, viies sõjategevuse Vene territooriumi piiri taha, kaitses tsaarivalitsus, juhindudes egoistlikest kaalutlustest, samal ajal ka üldrahvalikke huvisid." (1948, lk. 278.)

Kuivõrd tähtis on siduda üldajalugu NSV Liidu rahvaste ajaloo, näeme tegelikult teema „Balkani sõda 1912.—1913. a.“ valgustamisel. Siin on vaja ulatuslikult täiendada õpiku materjali. On teada, et tsaari-Venemaa aitas kaasa Balkani riikide liidu loomisele, et tabada korraga kaht jänest — nõrgestada Austria-Ungarit ja vallutada väinad.

Kõige selgejoonelisemale ja tõeliselt revolutsioonilisele seisukohale asusid Balkani sõdade küsimuses vene bolševikud. V. I. Lenin kirjutas 1912. a. novembris oma juhatuses töölissaadikuile Riigiduumas esinemiseks:

„a) ... Ka vene töölissaadik peab välja kuulutama Balkani föderatiivse vabariigi loosungi. Slaavi-türgi vaenu vastu. Kõigi rahvaste vabaduse ja üheõiguse eest Balkanil.

b) Teiste riikide vahelesegamise vastu Balkani sõjas. Tingimatu ühinemine tolle demonstratsiooniga rahu kasuks, mis toimus Baselis rahvusvahelisel sotsialistlikul kongressil. Sõda sõjale! Igasuguse vahelesegamise vastu! Rahu eest! Niisugused on tööliste loosungid.

d) Vene valitsuse välispoliitika vastu üldse — eriti mainida „ihasid“ anastada (ja alanud anastusi) Bosporus, Türgi Armeenia, Pärsia, Mongoolia“ (V. I. Lenin, Teosed, 4. venek. väljaanne, 18. köide, lk. 387).

V. I. Lenin annab meile klassikalise näite, kuidas vene tegelikkust siduda sündmustega Lääne-Euroopas.

Rääkides revolutsioonidest Lääne-Euroopas tuleb eristada ühelt poolt tsarismi ja teiselt poolt rahva suhtumist revolutsioonisse. Meie jutustame, et Katariina II ja Paul I võitlesid revolutsiooni vastu Prantsusmaal XVIII s. lõpul, aga ei jutusta, missuguse mulje jättis vene rahvale näiteks Bastille'i vallutamine. Sellest jutustab katkend hertsog Seguri memuaaridest, mis leidub Bogoljubovi raamatus „Novikov ja tema aeg“ (1916):

„Uudis levis kiiresti ja võeti vastu erinevalt, olenedes igapäevaste positsioonist ja meeleolust. Õukonnas kutsus see esile tugeva erutuse ja üldise meelepaha. Linnas (Peterburis) oli mulje hoopis vastupidine ja kuigi Bastille ei ähvardanud kedagi Peterburi elanikest, ei suuda ma kirjeldada entusiasmi, mille kutsus esile negotsiantide, kaupmeeste ja linnakodanike keskel selle riikliku vangla langemine, see tormilise vabaduse esimene triumf... Kõik õnnitlesid üksteist keset tänavat, kaisutasid üksteist, nagu oleksid pääsenud raskeist ahelaist, mis olid aheldanud neid endid.“

Kuidas mõjus 1848. a. revolutsioon Venemaale? Sellest kirjutab professor Averbuch artiklis „1848. a. revolutsioon ja Venemaa“. Liberaalid esialgu tervitasid revolutsiooni. Professor Nikitenko kirjutas oma päevikusse: „Euroopa rahvad on juba niivõrd küpsenud, et otsustasid elada iseseisvalt, endile. Prantsusmaa andis harjunud kombe

järgi eeskuju. Isikute autoriteet on kukutatud ja selle asemele on püstitatud inimlikkuse autoriteet. Poliitilised ja kõibelistes roomajad on ärritatud. Nad nimetavad seda anarhiaks, pärimustega pühitsetud korra omavoliliseks kukutamiseks. Kuid Euroopa rahvad saavutasid õiguse — ja mitte odava hinnaga — olla see, mis nad tahavad olla."

Liberaalide suhtumine revolutsioonisse muutus pärast juunikuu sündmusi, kui B. Tšitšerin kirjutas: "... demokraatlik mass, keda ma usaldas, astus äkki välja ilma igasuguse põhjuseta, mõttetult kui oheldamatu jõuk, valmis purustama neiasamu asutusi, mis olid loodud tema jaoks."

Kuid revolutsioon kutsus esile eesrindliku intelligentsi ja üliõpilaste tulise poolehoidu, Tšernõševski mitte ainult tervitas revolutsiooni, vaid lähenes utoopilisele sotsialismile. Kuuldused revolutsioonist tungisid Baltikum, Valge-Venemaale ja Ukrainasse. Külades rääkisid talupojad, et viis riiki astuvat Venemaa vastu välja eesmärgiga anda talurahvale vabadus. Liivimaal olid talurahvaliidumised. III osakonna agendid kandsid ette ähvardavate juttude levimisest lihtrahva seas Peterburis ja Moskvast, üks agentidest teatas isegi, et „tulevaks püha-päevaks on määratud mäss, et rahvas kavatseb välja astuda relvastatud jõududega“.

1848. aasta sündmused teritasid linnatöölise teadvust nende raskest olukorrast ja tugevdasid rahulolematust kehtiva korraga. Kiievi tänavail pilluti laiali lendlehti üleskutsega revolutsiooniliseks võitluseks tsarismi vastu. Iseloomustav on üks neist, mis algas järgmiste sõnadega: „Lõpuks jõudis ka meile vabaduse aeg kätte, lõpuks tuli ka meil kättemaksutund meie rõhujatele ja türannidele. Kõik haritud rahvad on juba raske ikke endalt maha heitnud, nüüd jõuab kord meie kätte saada vabaks ja õnnelikuks.“

Eespool mainisime, et Tšernõševski tervitas 1848. aasta revolutsiooni, ta sai ka aru, et kodanlike liidrite sõnad ja deklaratsioonid vabadusest ja võrdsusest on võltsid. Kommenteerides sündmusi Prantsusmaal kirjutas ta 1848. a. 8. septembril oma „Päevikus“: „Ma ei armasta neid härrasid, kes räägivad: „vabadus, vabadus!“ ja ei vii seda vabadust ellu, ei purusta sotsiaalset korda, mille juures 9/10 rahvast on töölisel ning proletaarlastel; asi ei seisa mitte selles, kas tsaar saab olema või mitte, vaid ühiskondlikes suhetes, selles, et üks klass ei imeks teise verd“ (N. G. Tšernõševski, Kogutud teosed, 1939, I köide, lk. 110).

Vabadusliikumisest Ameerika Ühendriikide ajaloos rääkis seltsimees A. Fadejev Ameerika Ühendriikide teadlaste ja kultuuritegelaste kongressil rahu kaitseks (27. märtsil 1949. a.). Ta ütles: „Minul, vene kirjanikul, on võib-olla kohane meenutada, et meie maade headel suhetel on pikemaajalisemad traditsioonid kui halbadel suhetel. Meie maade head suhted algasid juba siis, kui Ameerika Ühendriigid võitlesid oma sõltumatuse eest XVIII sajandi lõpul.“

Seda sõda sõltumatuse eest pidas meie suur õpetaja Lenin „üheks

suureks, tõeliselt vabastavaks, tõeliselt revolutsiooniliseks sõjaks, mida on olnud nii vähe tohtu arvu röövsõdade hulgas". Arusaadavalt ei võinud tsaarivalitsus Venemaal kaasa tunda selle sõja vabastavale iseloomule. Kuid erinevus poliitilises korras ei takistanud neid maid sisse seadmast heanaaberlikke suhteid; riiklikud huvid lähendasid oma poliitiliselt korralt niivõrd erinevaid maid teineteisele, mille tõttu seati sisse diplomaatilised suhted nende vahel Thomas Jeffersoni ajal. Mis aga puutub tolleaegse Venemaa progressiivsesse ringkondadesse, siis tundsid nad kõigest hingest kaasa Ühendriikide vabastamisele. Vene demokraatlik kirjanik Radištšev kirjutas ameeriklaste võitlusest sõltumatuse eest oodis „Vabadus“. Samasse perioodi kuulub Venemaa ja Ühendriikide kultuurisidemete algus...

Mida rääkida sellest sümpaatiast, mida tundsid vene rahva eesrindlikud inimesed Ühendriikide vabadusvõitluse vastu 60-ndail aastail? Vene filosoofia ja kirjanduse korüfeed — revolutsiooniline demokraat Tšernõševski ja tema mõtteosalised pühendasid sellele võitlusele rohkesti väljapaistvaid artikleid, mis olid tulvil armastust ameerika rahva vastu. Föderaalse armee ridades võitlesid vene inimesed. Vabatahtlike hulgas, kes järgnesid Lincolni kutsele 1861. a. aprillis, oli vene ohvitser Turtšaninov, kes juhatas Illinoisi vabatahtlike polku.“ („Rahva Hääli“, 30. märtsil 1949. a.).

Selline üldajaloo õpetamisviis näitab õpilastele, et oli kaks Venemaad — tsarism ja selle reaktsiooniline ümbrus, kes lämmatas rahvaste vabastusliikumised, ja vene rahvas, kes pooldas progressiivseid liikumisi ka kõige reaktsioonilisemal aegadel.

Uusimat ajalugu keskkoolis ei õpita. Kuid õppides nõukogude ajastu ajalugu tuleb peatuda ka üldajaloo sündmustel. Võtame näiteks teema „NSV Liidu loodepiiri julgeoleku kindlustamine“. Prof. Pankratova toimetatud NSV Liidu ajaloo õpikus on ainult faktiline materjal. On vaja näidata Lääne-Euroopa ja Ameerika Ühendriikide tolleaegsete imperialistide provokatsioonilist poliitikat. Inglise, Saksa, Prantsuse ja Ameerika Ühendriikide imperialistid mahutasid oma kapitali Soome sõjatööstusse. Nende poliitika eesmärgiks oli luua Soomes platsdarm kallaletungiks NSV Liidule. Sõda läänes ei sobinud imperialistide plaanidega. Neile oli vaja sõda sotsialismimaa vastu. Sõda NSV Liidu ja Soome vahel vaatlesid nad kui lähtepunkti sellise sõja lahtipäästmiseks. Seesuguse poliitika teostamises mängisid peaosas Ameerika Ühendriikide imperialistid.

On tarvis näidata ka leiboristide reetlikku poliitikat. Leiboristide juhte Morrison Filinger kirjutab oma mälestustes, et nõukogudevastast poliitikat ajas peamiselt leiboristide partei, kes tegi paljugi, et aidata Soomet sõjas NSV Liidu vastu. Iseloomustades parempoolsete sotsialistide tegevust tollal, ütles sm. Molotov, et NSV Liidu vaenlaste vihasest ulgumisest kostsid välja II Internatsionaali prostitueerunud „sotsialistide“ kähisevad hääled. Õpilastele on vaja näidata, et Inglismaa ja Prantsusmaa ei aidanud Soomet ainult relvade saatmisega, vaid

valmistusid 1940. a. märtsis saatma oma sõjavägesid Soomele appi, Inglismaa oli valmis saatma 100.000-mehelise korpuse, Prantsusmaa 50.000 meest avantürist de Gaulle'i juhtimisel. Prantsuse peaminister ütles hooplevalt, et Prantsuse korpus, läbinud Norra ja Soome, tormab Leningradi kallale. Veygand valmistus tormama Süüriast Kaukaasiasse „nagu nuga võisse“. Nõukogude sõjavägede kangelaslik läbimurre Mannerheimi liinil ja valgesoomlaste armee purustamine tegid lõpu imperialistide ja nende kannupoiste ogaraile ning absurdseile unistustele.

Eriti tuleb rõhutada NSV Liidu osa Lääne-Euroopa rahvaste vabastamisel hitlerliku Saksamaa ikkest ja NSV Liidu otsustavat osa Jaapani imperialistide purustamisel. Selline ajalookäsitlus kasvatab nõukogude patriotismi. Õpilastele saavad lähedaseks sõnad, mis ütles seltsimees Stalin 6. novembril 1944. a., et NSV Liidu rahvad „austavad... välisriikide rahvaste õigusi ja sõltumatust ning on alati valmis olnud naaberriikidega rahu ja sõpruses elama“ (J. V. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1946, lk. 129).

III. Dokumentide ja ilukirjanduse kasutamisest üldajaloo tundides.

Üheks mõjuvaks teguriks õpilaste kasvatamisel kommunistlikus vaimus on dokumentide ja ilukirjanduse kasutamine tundides. Sellest olen juba üksikasjalisemalt kirjutanud („Abiks õpetajaile“ nr. 4, 1949). Toon veel mõne näite, et anda õpetajaile materjali tundides kasutamiseks (kasutamise meetodeist ei hakka ma teistkordselt kirjutama).

Orjade tööd, orjade solidaarsust ja nende kohtlemist Egiptuses kirjeldab katkend N. Jefremovi raamatust „Oikumeeni äärel“ (1949), mis on klassilektüüriks ümber töötatud.

„Päikese käes tuliseks läinud kivid põletasid inimeste õlgu ja käsi. Kolmkümmend väsimusest nõrkevat orja tiris karedaid kõisi, tõstes seinale rasket kiviplaati mingisuguse keerulise bareljeefiga. Neli vilunud orja — kreeklane, egiptlane, etrusk ja neeger — juhtisid plaati alt. Akki märkas kreeklane alt, et kõie kiud hakkavad katkema, ja karjatas hoiatavalt. Etrusk ja neeger hüppasid kõrvale, aga egiptlane, jätnud kreeklasest orja karjatuse tähele panemata, ei märganud, mis sündis üleval, ja jäi plaadi alla. Noor kreeklane sirutas parema käe kaugele välja ja kiire tõukega rinda lükkas egiptlase kõrvale. Samal hetkel langes ka plaat. Ta kukkus vastu alust ja bareljeefi nurgast murdus suur tükk välja. Vihase kisaga jooksis ülevaataja kreeklase juurde ja lõi teda piitsaga. Neljakandiline kahe sõrme jämedune jõe-hobu nahast piits lõi nimmele sügava haava. „Lurjus, milleks päästsid selle raibe?“ karjus ülevaataja, keerutades uuesti piitsa. „Kui plaat oleks langenud pehmele kehale, siis oleks ta terveks jäänud. See bareljeef on kallim kui saja sellise viletsa olendi elu nagu teie,“ jätkas ta, lüües teist korda. Kreeklane sööstis ülevaataja kallale, kuid

ta haarati kohalejõudnud sõdurite poolt kinni ja peksti piitsaga läbi" (lk. 98—99).

See katkend kutsub õpilastes esile vihatunde rõhumise vastu, nad näevad ka mitmete rahvaste hulgast pärinevate orjade solidaarsust.

Plutarchos räägib teravast varanduslikust ebavõrdsusest VI sajandil Kreekas: „Ebavõrdsus rikaste ja vaeste vahel jõudis sellal kõrgeima astmeni. Kogu lihtrahvas oli rikast võlglaseks. Ta kas haris nende põldu, andes kuuendiku osa leivast ära... või laenas raha ja panditas enese. Võlausaldajad võisid neid inimesi võtta endile orjadeks. Nad tegid võlgnikke orjadeks või müüsid neid välismaale.“

See katkend näitab õpilastele, et võlakohustus oli tollal üks orjapõlve allikaid.

Jutustades Pariisi Kommuunist võib kommunaaride kangelaslikku võitlust versailastega illustreerida artikliga „Idee sõdurid“, mis ilmus 29. aprillil 1871. a. prantsuse ajalehes „La Sociale“.

„Juba 23 päeva, kui Pariisi rahvuskaart ei jää igapäevastes võitlustes maha armeest, mis koosneb vilunud sõdureist, linna-seersantidest ja raevustunud sandarmitest.

60 tuhat sõdurit — armeeks pole seda palju, kuid 60 tuhat kangelast ühe linna kohta — see on palju, see on oivaline! Pariis, sa võid uhke olla kõigi linnade hulgas maailmas!

Kui sirvid meie surmasaanute ja haavatute nimestikku, kisub terav, põletav valu südame kokku. Iga nime järel seisab ta ametinimetus: kingsepp — 4 last, kiviraiuja — 2 last, tisler — 4 last, sepp, mustatöeline jt.

Kes peamiselt võitleb — see on tööline. Käesoleva revolutsiooni sõduriks on rahvas.

Veel eile töötas ta oma töökojas, küürutades nõela või naaskli kohal või kopsides haamriga. Kui palju inimesi läks mööda ja ei mõelnud, et nende ees on inimene. Täna tõusis äkki see rätsep, kingsepp, tisler või valaja oma kohalt üles ja, võtnud põlle eest ja pannud tööriistad kõrvale, tormas lahinguväljale. Ta teeb kõige tähtsamat tööd, milleks inimene on üldse suuteline, ta toob enda ohvriks oma veendumustele, võitleb idee eest, mille võitu ta võib-olla ei näegi. Ta annab inimsoole kõige kallima maailmas — oma elu.“

Sellised illustratiivse iseloomuga katkendid äratavad õpilastes üllaid tundeid proletariaadi õiglase võitluse vastu.

Dokumente võib kasutada ka kirjeldustena ja iseloomustustena.

Katkend Bremeni Adami teostest (1075) annab võimaluse näidata slaavlaste kõrget kultuurilist taset XI sajandil.

Volõni linna kirjeldus.

„Seal, kus Oder suubub Balti merre, asetseb kuulus linn ja suurepärase sadam Volõn. Seal elavad slaavlased koos teiste rühvaste, kreeklaste ja barbaritega. Isegi saksid, kes lähevad sinna, saavad kohalike elanikega võrdsed õigused, kui nad ainult ei näita avalikult oma ristiuskku. Mis puutub kombeisse ja külalislahkusse, siis on võimatu leida ausamat ning lahkemat rahvast. See linn on täis kõigi rühvaste kaupu. Linna tänavad on savised ja soised, pori tõttu on ehitatud laudadest sillad ja sillutised. Kui Volõnis tõmbad purjed üles, jõuad 14. päeval Novgorodi“ („Хрестоматия по истории средних веков“, 1949, lk. 42,44).

*

Mõnikord iseloomustab ajaloolisi isikuid hästi mõni fraas nende kõnedest. Miski ei iseloomusta nii hästi Friedrich II moraalset palet kui sõnad, millega ta pöördus oma ministrite poole: „Kui teile meeldib võõras provints ja teil on küllalt jõudu, vallutage see viivitamata. Niipea kui te seda teete, leiate küllalt juriste, kes tõestavad, et teil oli vallutatud territooriumi peale täielik õigus“ (ajakiri „Ajaloõ õpetamisest koolis“ nr. 1, 1946, lk. 47).

Miski ei kutsu rohkem esile viha ja põlgust Lutheri isiku vastu kui ta omad sõnad: „Mina, Martin Luther, tapsin ülestõusu ajal kõik talupojad, sest ma keelitasin neid tapma, nende veri on minu peal“ (Lamprecht, Saksa rahva ajalugu, III köide, V jagu, 1896, lk. 245).

Õpilasi on vaja tutvustada ülestõusude programmidega. Näitena esitame Wat Tyleri programmi:

1. Kõigi seaduste kaotamine kuningriigis peale seaduse, mis kaitseb isiklikku ja varanduslikku julgeolekut.
2. Kõigi maade äravõtmine piiskoppidelt, kloostritelt ja preestritelt ning selle jaotamine kogukonnaliikmete vahel.
3. Senjööride privileegide kaotamine ja kõigi seisuste võrdustamine.
4. Senjööride poolt enda kätte haaratud kogukonnamaade tagasiandmine talupoegadele.
5. Pärissorjuse kaotamine.

See programm näitab õpilastele, et Wat Tyler kaitses kehvtalurahva huve.

Eriti laialt tuleb kasutada iseloomustusi (klasside, ajalooliste isikute kohta), mis leiduvad marksismi-leninismi rajajate teoseis. Ma peatusin sellel küsimusel nimelt sellepärast, et meie koolides on suureks puuduseks see asjaolu, et isegi õpetajad, kes valdavad vene keelt, ei kasuta tundides lisamaterjale, motiveerides seda sageli materjali puudumisega. Loomulikult on juba ammu aeg ajalooliste materjalide kogumiku väljaandmiseks: see on hädavajalik niihästi õpetajaile kui ka õpilastele.

IV. Töö marksismi klassikute teostega.

Marksismi klassikute teoste õppimine kasvatab õpilastes kommunistlike printsiipe. M. I. Kalinin ütles, et kommunistlikud printsiibid on kõikide haritud, ausate, eesrindlike inimeste printsiibid. Marksismi klassikute teoste õppimine aitab õpilastel aru saada, et marksistlik-leninliku teooria olemus seisneb tema revolutsioonilises vaimus, annab neile võimaluse leida õige vastus looduse ja ühiskondliku elu küsimustele. Allpool vaatleme küsimust, kuidas õppida ja mida õppida.

1. **Töö tsitaatidega.** Nii 8. kui ka teistes klassides etendab suurt osa töö tsitaatidega. Kuid mitte sel viisil, nagu seda praegu sageli praktiseeritakse meie koolides. Õpetaja jutustab ja lisab, et marksismi klassikud ütlevad selle kohta järgmist, millega asi lõpebki. On õpetajaid, kes lasevad tsitaate pähe õppida. Tsitaate tuleb klassis analüüsida ja anda õpilastele iseseisvaid töid. Toon näite. 9. klassi õpikus (A. Jefimov, „Uusaeg“, 1948, lk. 81) on toodud tsitaat seltsimees Stalini kõnest, milles Napoleoni valitsuse kohta öeldakse, et see oli „kodanlik valitsus, mis lämmatas Prantsuse revolutsiooni ja säilitas ainult need revolutsiooni saavutused, mis olid kasulikud suurkodanlusele“ (Stalin, Aruanne UK(b)P KK pleenumil 3.—5. märtsini 1937. a.).

Õpilastele tehakse ülesandeks näidata, missugused põhilised mõtted on seltsimees Stalini poolt antud iseloomustuses, ja tõendada neid faktidega.

I. Napoleoni valitsus lämmatas Prantsuse revolutsiooni: 1) julm arveteõiendamine jakobiinidega; 2) amnestia aadlikele-emigrantidele; 3) müümata mõisate tagasiandmine; 4) karmid seadused ajakirjanduse vastu; 5) konkordaat paavstiga.

II. Napoleoni valitsus säilitas ainult need revolutsiooni tulemused, mis olid kasulikud suurkodanlusele: 1) Le Chapelier' seaduse kinnitamine; 2) inim- ja kodanikuõiguste deklaratsiooni põhialuste kinnitamine; 3) Napoleoni koodeks.

Niisugune töö tsitaatidega süvendab õpilaste teadmisi ja õpetab iseseisvalt töötama.

2. **Artikli plaani koostamine.** See on töö elementaarne vorm. Antakse ülesanne kinnitada plaani mõnda punkti tsitaatidega.

3. **Konspekti koostamine.** Metoodilises kirjanduses on selle küsimuse kohta lahkavamus. M. Katšanova arvab oma artiklis „Lenini ja Stalini teoste õppimisest 10. klassis“, et seda tuleb kasutada harva. Ta soovib õpilastele koostada konspekt alles pärast artikli teiskordset lugemist: esimesel korral tutvub õpilane artikli sisuga, teisel eraldab ta tähtsamad mõtted ja kolmandal koostab konspekti.

Õpilastele võib anda konspektimiseks ainult jõukohaseid artikleid ja pärast põhjalikku analüüsi.

4. **Vastused esitatud küsimustele.** Seda meetodit kasutan ma 11. klassis. Pärast artikli analüüsi klassis annan õpilastele kodutööks vastata

küsimustele. Toon näitena seltsimees Stalini artikli „Peterburi tööliste juhend oma töölissaadikule“ läbitöötamiseks antud küsimused. Andsin 3 küsimust:

1. Seltsimees Stalin tulevaste massiliikumiste jõududest.
2. Seltsimees Stalin võitlusvormidest.
3. Seltsimees Stalin sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni tegevusest IV Riigiduumas.

Õpilased leiavad raskuseta vastused küsimustele. Esimesele küsimusele: „Nende liikumiste algatajaks on vene proletariaat. Tema liitlaseks aga saab olla ainult paljukannatanud talurahvas.“ Teisele: „Võitlus kahel rindel — feodaal-bürokraatliku korra ja vana võimuga liitu otsiva liberaalse kodanluse vastu.“ Kolmandale: „Me tahaksime, et Duuma kõnetooli kõrgusest valjult kostaksid sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni liikmete hääled proletariaadi lõppeesmärgist, viienda aasta täielikest ja kärpimata nõudmistest, vene tööliklassist kui rahvaliikumise juhust, talurahvast kui tööliklassi kõige kindlamast liitlasest, liberaalsest kodanlusest kui „rahva vabaduse“ reetjast.“

Näitame, kuidas tuleks õppida „Kommunistliku partei manifesti“.

Analüüsinud katkendi, milles kõneldakse kodanluse arenemisest, laseme õpilastel tekstist välja kirjutada kohad (1947. a. trüki lk-d 21—23), kus räägitakse kodanluse tekkimisest ja tema poliitilise arenemise etappidest seoses tootmise arenemisega. Tulemusena saame järgmise töö:

K o d a n l u s .

„Keskaja pärisorjadest põlvnesid esimeste linnade kodanikud; neist linnakodanikest arenesid kodanluse esimesed elemendid“ (lk. 21).

Tootmise arengu etapid	Kodanluse poliitilise arengu etapid
Feodaalne ehk tsunftipärane tootmine. Manufaktuur. Suurtööstus.	Rõhutatud seisus. Monarhia kolmas maksukohustuslik seisus. Poliitiline ainuvõim uusaegses esindusriigis.

„Uusaegne riigivõim on ainult komitee, mis ajab kogu kodanluse klassi ühiseid äriasju“ (lk. 23).

Katkend proletariaadist (lk. 30—33). Tema iseloomustus, võitluse etapid ja proletariaadi organisatsioon.

Proletariaat.

„Kõigist klassidest, kes praegu on kodanluse vastu, on ainult proletariaat tõeliselt revolutsiooniline klass“ (lk. 33).

Võitlus	Organisatsioon
<p>Võitlevad üksikud töölised, siis ühe vabriku töölised, siis ühe tööharu töölised ühes kohas üksiku kodanlase vastu.</p> <p>Võitlus oma vaenlaste vaenlaste vastu: absoluutse monarhia jäänuste, maaomanike, mittetööstusliku kodanluse vastu.</p> <p>Võitlus poliitilise võimu eest.</p>	<p>Töölised moodustavad üle kogu maa laialipillatud ning killustatud massi.</p> <p>Töölise massiline liitumine ei ole veel nende eneste ühinemise, vaid kodanluse ühinemise tulemus.</p> <p>Partei.</p>

„Kodanluse hukkumine ja proletariaadi võit on paratamatud“ (lk. 35).

Loomulikult tuleb õpilastele koostada klassikute teoste miinimum-nimestik.

8. klassile võib näiteks soovitada Engelsi teost „Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine“. See ei tähenda, et õpilastel tuleks raamat tervenisti läbi lugeda. See läheb neil raskeks. Kuid lk-l 159 kõneleb Engels esimesest suurest ühiskondlikust tööjaotusest, lk-l 161 — teisest, lk-l 164 — riigi tekkimisest. Lenini teosest „Riik ja revolutsioon“ võib võtta alapeatüki „Erilised relvastatud inimeste salgad, vanglad jne.“ Engelsi samast raamatust võib võtta katkend orjandusest (lk. 57), et näidata, et orjandus tekib ühiskonna teataval arenemisetapil; võib valgustada Engelsi sõnu: „Solon . . . avas niinimetatud poliitiliste revolutsioonide rea ja nimelt tungimisega omandussuhetesse“ (lk. 115); seoses Ateena demokraatia õppimisega võib kasutada katkendit lk. 118, seoses orjade ülestõusude õppimisega — katkendit lk. 168 jne.

Seltsimees Stalini teoste tundmine on ajaloo õppimiseks üliväärtuslik. Toon ainult mõne näite. Seltsimees Stalin iseloomustab klassikalise ürgkogukondlikku korda (UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 123), patriarhaati ja patriarhaati (Teosed, 1. köide, lk. 326), orjapidamiskorda (UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 123—124), selle progressiivsust (UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 109), feodaalkorda (UK(b)P ajalugu. Lühikursus, lk. 124), juhib tähelepanu ideoloogia ja formatsiooni seosele (Teosed, 1. köide, lk. 55, 302, 372), riigi funktsioonidele (Leninismi küsimusi, lk. 530). Seltsimees Stalin osutab 1776. a. moodustatud Ameerika Ühendriikide iseloomulikke jooni (Teosed, 3. köide, lk. 24, 25),

imperialistliku kodanluse poliitikat Vene revolutsiooni suhtes (Teosed, 3. köide, lk. 233), annab Prantsuse kodanliku revolutsiooni iseloomustuse (Leninismi küsimusi, lk. 364). Need üksikud näited osutavad, kui võrd tähtis on eriti ajalooõpetajale seltsimees Stalini teoste põhjalik uurimine.

*

Ma püüdsin valgustada ainult mõnd küsimust ajaloo õpetamise alalt. NSV Liidus areneb ajalooteadus üha edasi, seoses sellega kergib ajalooõpetaja ette ülesanne mitte maha jääda. Õpetaja ideelis-poliitilisest arenemisest olenevad õppetöö tase ja õpilaste teadmised. Ainult siis, kui õpetaja töötab püsivalt enda kallal, saab ta täita temale pandud tõsisist ja vastutusrikast ülesannet — kasvatada aktiivseid kommunismiehitajaid.

Teeneline õpetaja Johannes Vilippus.

L. NEIMAN.

Tagasihoidlik valge maja seisab üksikult väljal, eemal maanteest. Kuid siiski tunnevad ja armastavad seda valget maja Raasiku raudteajaama lähedal ümbruskonna kolhoosnikud, töölised ja teenistujad kümnekonna kilomeetri kaugusel.

„Meie kool,“ ütlevad nad uhkusega ja lisavad vististi: „Seal töötab teeneline õpetaja Johannes Vilippus. Ta on autasustatud Tööpunalipu ordeniga. Ta on kooli direktor ja vene keele ning loodusteaduse õpetaja.“

Mõnikord saame koolimaja asukohast teada juba eemalt laste müra ja hüüete järgi. Siin seda ei ole. Mingisugune eriline vaikus ja rahu ümbritsevad kooli. See on kooskõlas kogu ümbruskonna loodusega, tema metsade ja põldudega. Selles hardas vaikusel tundub sügavat lugupidamist kooli vastu. Ei saaks kujutella, et kusagil perekonnas öeldaks midagi laivat Raasiku koolist. Kooli vastu tuntakse kõikjal sügavat austust. Millega on see saavutatud?

Raasiku kooli hingeks on tema direktor Johannes Vilippus. Tal on seljataga üle poole sajandi — viiskümmend üks aastat — õpetajatööd. Vaadeldes tema lühikest kõhna kuju ja sügavaid silmi prilliklaaside taga, nähes tema kõikemõistvat naeratust, tunneme selle pedagoogi suurt rahulikkust. Just seda rahulikkust, mis ei ole sunnitud ega ainuüksi pedagoogi elukutsega omandatud, vaid sellise inimese loomuliku rahulikkust, kes teab, mida ta teeb ja teab, mida ta peab tegema. Selles rahulikkuses on õpetaja Vilippuse suure töö ja suure edu tagatise. Ta armastab ikka sõnada: „On tarvis, et õpetaja oleks alati õpetajaks.“ Sellega tahab sm. Vilippus öelda, et ka kõige raskemates olukordades ei tohi õpetaja ennast kaotada, kaotada pedagoogi väärikust, unustada armastust pedagoogilise töö vastu.

Sm. Vilippuses tärkas juba maast madalast soov õpetajaks saada. Koguni siis, kui ta veel poisikesena aitas oma puusepast isa, kui ta talviti õppis linnakoolis Tallinnas, suviti aga oli karjaseks, unistas ta vaid ühest — õpetaja-ametist. Hiljem, kui ta lõpetas kooli ja vanemal ei olnud võimalust saata teda edasi õppima, tahtis isa anda poja rätsepa juurde õpipoisiks. Kuid noor Vilippus ei nõustunud. Ta kõneles veendumult: „Ma ei hakka rätsepaks, vaid õpetajaks. Ma tahan õppida.“ Pärastpoole näemegi 19-aastast Vilippust eksternina õpetajakutse eksameid sooritamas. Raasiku vallas möödub meie lugupeetava pedagoogi esimene tööaasta. Ja siin töötab ta vahetpidamatult kõik need viiskümmend kuus aastat kuni tänini! Raasiku koolis on ta üheksandat aastat.

Juba noorena oli õpetaja Vilippus kindel ja rahulik oma töös. Ta teadis, milleks ta valmistus — õpetama ja kasvatama noorsugu. Armastus pedagoogika vastu aitas tal alati leida teid ja vahendeid, kuidas lastele teadmisi ja oskusi anda.

Me kuuleme sageli õpetaja Vilippuse huultelt lauset: „Ära kiirusta, mõtle!“ Millised kuldsed sõnad! Kui hästi ja rahustavalt mõjuvad need õpilasele! Kuidas nad aitavad teda! Pealegi kui need sõnad on öeldud selle isaliku tooniga, mis on nii iseloomulik sm. Vilippusele pedagoogina.

Raasiku koolis ei ole midagi esinduslikku. Kõik on siin äärmiselt lihtne, ent otstarbekohane ja nägus. Väga kaunilt on valmistatud seinaleht. Punasel alusel, mis on ümbritsetud nägusa raamiga, näeme laste joonistusi ja kirjutusi. Kõik on tehtud armastusega, korralikult, praktiliselt.

Huvitav on vaadelda õpilaste vihikuid. Need paistavad silma õpilaste käekirja ühtluselt ja korralikkuselt. Uustulnukat õpilast võib kohe eraldada tema vihiku järgi — see erineb teiste õpilaste omadest. Ent lühikese aja pärast on uus õpilane kohanenud uute nõuetega ja me ei saa teda enam eraldada vihiku järgi.

Direktor Vilippus on loonud tihedad sidemed kooli ja ümbruskonna vahel. Õpilaste vanemad etendavad suurt osa koolis. Lastevanemate komitee, kuhu kuuluvad ka üks õpetaja ja direktor, jälgib hoolikalt puhtust ja korda koolis. Vaatamata ruumipuudusele koolis on iga nurk, iga kapp, iga päevik ja vihik eeskujuliku korra näiteks.

Koolil ei ole ühtlast vormirõivastust. Tütarlapsed ei kannu ka põlli. Kuid lapsed tulevad kooli mitte ainult eranditult puhtalt, vaid ka silmapaistvalt maitsekalt ja ajakohaselt rõivastatuna. Kooliruumide puhtuse pärast vahetavad lapsed hommikul enne klassi tulekut jalanõud tuhvliite vastu, mis asuvadki neil koolis. On aga teada, et õpilaste välimus sõltub oluliselt õpetajast. Sellele pöörab direktor Vilippus palju tähelepanu.

Kool ja kolhoos on vastastikku tihedasti seotud. Nad hoolitsevad teineteise eest, aitavad teineteist. Palju õpilasi käib koolis 5 km kaugusest. Mitte alati ei paista päike ega ole teed kuivad. Talvel tuiskab mõni-

kord teed umbe, kevadel lumelagunemise aegu ja sügisel vihmadega muutuvad teed jälle poriseks. Neil puhkudel sõidab kolhoosist hobune väikestele koolilastele järele, sest kuidas nad käiksid selliste ilmadega jala.

Õpilased suhtuvad kolhoosisse kui oma südamelähedasse asjasse. Koolis räägitakse palju kolhoosist, sellest, mis tööd tehakse antud momendil kolhoosis ja millega võiks kool kolhoosi abistada. Joonistada plakat, valmistada tähed loosungile — kõike seda teevad õpilased suure õhinaga.

Kolhoosis ilmub seinaleht. Ka ses asjas aitavad õpilased kolhoosi. Küllap puudutatakse kolhoosi seinalehes ka kooliküsimusi: kirjutatakse tunnist, mis oli võib-olla raske ja millest kõik õpilased ei saanud hästi aru, kirjutatakse üksikuist distsiplineerimatusete juhtumest, puhutusest ja korrast. Kool on oma, solvuda pole vaja kellelgi.

Suvisel ajal, kui kolhoosis oli kallis iga tund, kui iga kätepaar oli arvele võetud, tuli kool taas kolhoosile appi. Lapsed tegid kolhoosis mitmesugust jõukohast tööd. Nad olid abiks heinakoristamisel, rohisid peenraid, töötasid loorehaga. Kaks poissi, Kalju Luik ja Kalju Karu töötasid kolhoosis kogu suve. Uhe poisi arvel on 52, teise arvel 55 normipäeva.

Sügisel aitasid lapsed kartuleid võtta. Üks õpilastest kirjutas sellest oma päevikusse: „Me sammusime reipalt kolhoosi. Oli lõbus sügispäev. Ruttu korjati korvid kartuleid täis. Siis me puhkasime Raasiku jõe kaldal. Poisid mängisid palli. Tütarlapsed istusid murul, rääkisid muinasjutte, lahendasid mõistatusi. Kuidas me veel süüa saime! Kapsasuppi, kastmega kartuleid, pannkooke, sooje saiu ja sooja piima! Pärast sööki läksime teisele kartulipõllule...“

Raasiku kool pole suletud iseendasse. Ta on seotud teiste koolidega. Igas kuus pärast tunde või puhkepäeval sõidavad kooli õpetajad raudteel Kehra. Siin kohtuvad nad ümbruskonna viie kooli õpetajatega metoodilise ringi koosolekul. Neil puhkudel viibitakse Kehras tundi neli-viis, mõnikord ka kuus: antakse näidistunde ja arutellakse neid, kuulatakse loenguid poliitilistel või pedagoogilistel teemadel. Raasiku, nagu ka teiste koolide õpetajad pöörduvad alati neilt koosolekuilt tagasi värskendatuna uute teadmiste ja kolleegide tublide töökogemustega.

Kooli ei abista ainult kolhoos. Laste eest hoolitsevad kõik ümbruskonna organisatsioonid — masina-traktorijaam, kohalik kooperatiiv. Šefid suhtuvad tähelepanelikult kooli vajadustesse. Kooli šeff piimaühistu andis kevadel 120 rbl. raamatute ostmiseks, millega autasustati kooli eesrindlasi, septembris aga 350 rbl. klasside kaunistamiseks.

Uhiselt lastevanematega pühitsetakse pidupäevi — oktoobripühi, Nõukogude armee aastapäeva, rahvusvahelist naistepäeva. Õpilaste päevikuist loeme sooje sõnu nende üldrahvalike pidupäevade puhul: „Me pöördusime õnnelikena koju tagasi. Seda päeva ei unusta ma kunagi.“

Talvel, uusaasta eel töid lastevanemad kooli hiigelsuure kuuse. Koos laste ja õpetajatega kaunistati see. Nääripeole, mis langes ühele detsembri viimastest päevadest sõitsid vanemad koos lastega kolhoosi hobustel. Kaugele põldudele särasid tuled koolimajast, kaugele oli kuulda muusikat ja lõbusaid laule. Alles hilja õhtul viisid kolhoosi hobused lõbusad külalised koju.

Raasiku koolis on tänavu ligi 50 pioneeri. Kooli pioneeriorganisatsiooni töö on tihedasti seotud võitlusega täieliku õppeedukuse eest. Õppeedukuse küsimust arutatakse peaaegu kõigil pioneerikoondustel.

Halvasti edasijõudjale pühendatakse koolis suurt tähelepanu. Nendega töötavad õpetajad täiendavalt. Direktor ise jälgib väsimatult järeleaitamistunde. Ta püüab õpetajaid igati veenda, et täielik õppeedukus on täiesti võimalik ja saavutatav. Siin on vajalik vaid üks tingimus: olla nõukogude õpetaja selle sõna täies mõttes, s. o. armastada oma tööd ja teha seda väsimatult ja kohusetruult.

Pioneerid aitavad palju kaasa õppeedukuse tõstmisele koolis. Mitteedasijõudjatel on oma šefid pioneeride seast nii omast klassist kui ka vanematest klassidest. Kui varem oli koolis 8% mitteedasijõudjaid, siis praegu on neid ainult 3%. Õpetajad ja direktor teavad, mida nad võlgnevad pioneeridele ja on neile tänulikud selle abi eest.

Möödunud aastal korraldasid pioneerid matka Aegviitu. Nad imetlesid Nelijärve, ööbisid Turistide Puhkekodus, nautisid veelõbusid — suplesid, sõitsid paatidel.

Esimesel mail võtsid pioneerid osa maidemonstratsioonist Tallinnas.

Direktor Vilippus on osanud kasvatada ka lastesse armastust pedagoogilise töö vastu. Tema õpilased, nagu ta ise enam kui poole sajandi eest, kannavad endas suurt soovi saada õpetajaks. Seda teed lähevad ka direktori lapsed. Tema vanem tütar on õpetajaks siinsamas ligidal — Kehra koolis. Noorem tütar õpib Tallinna Õpetajate Instituudis.

Endised õpilased ei kaota sidet oma vana õpetajaga. Nad otsivad ta üles ka siis, kui elavad ja töötavad juba eemal. Direktor Vilippus räägib sellest tagasihoidlikult: „Mis siin on imelikku? Minu korter on tee ääres, otse raudteejaamas.“ Kui palju noori Nõukogude armee ohvitseri, kui palju üliõpilasi on peatunud ja peatuvad õpetaja Vilippuse juures. Ja kuidas rõõmustub vana õpetaja, kui ta tunneb neis ära oma endised õpilased!

Teeneline õpetaja Johannes Vilippus pühitses üheaegselt oma 75. sünnipäevaga ka 50-aastast pedagoogilise tegevuse juubelit. Ta saab pensioni ja võiks oma äranägemise järgi kasutada täielikult väljateenitud puhkust. Kuid igal aastal ütleb vana õpetaja iseendale: „Meil on praegu õpetajatest nappus. Ma võin veel töötada. Ma tahan töötada ja töötan veel ühe aasta. Viimase.“ Ja taas saduldab direktor Vilippus oma terasest ratsu, nagu ta tavatseb nimetada oma jalgratast, ja sõidab kooli. Karges sügisiseses õhus paistab veel kaugele silma vana õpetaja terav profiil, nagu oleks selle joonistanud kunstniku osav käsi.

Direktor Vilippus jääb kauaks kooli. Iga päev pärast tunde jäävad

sinna kõik õpetajad, et teha kokkuvõtet jooksva päeva tööst ja vahetada kogemusi. Kõik küsimused ja raskused lahendatakse koos kolleegidega. Õhtul hilja, kui kõigega ollakse lõpule jõutud, valjastab direktor Vilippus taas ratsu, et koos kolleegidega koduteele asuda.

Ja kodus, väsinud päevatööst, istub teeneline õpetaja Vilippus talle õpilaste poolt kingitud suure kirjutuslaua taha, heidab veelgi hindava pilgu äsjamöödunud tööpäevale ja kavastab homse päeva ülesandeid.

BIBLIOGRAAFIA.

„Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ uus väljaanne.

(ESIMESE KOITE ILMUMISE PUHUL.)

*Akad. I. ARTOBOLEVSKI, prof. V. LAVROV, majandusteaduste
kandidaat I. PUSTOVALOV.*

NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruse kohaselt ilmub meie maal „Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ teine väljaanne. See kujuneb hoopis täielikumaks esimesest — sõnade (artiklite) arv suureneb 65 tuhandelt kuni 100 tuhandeni. Entsüklopeedia teine väljaanne viiakse lõpule 6 aastaga, kuna esimese väljaande avaldamine nõudis 22 aastat.

Nõukogude valitsus on entsüklopeedia uuele väljaandele seadnud suured ning vastutusrikkad ülesanded.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrukses öeldakse: „Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ teine väljaanne peab olema ühiskondlik-majanduslike ja loodusteaduste, tehnika- ja sõjanduslaste teadmiste süstematiseeritud kokkuvõtteks ning kujunema universaalseks käsiraamatuks nõukogude intelligentsi laiadele ringidele.

„Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ teine väljaanne peab ulatuslikult valgustama sotsialismi maailma-ajaloolisi võite meie maal, NSV Liidu saavutusi majanduse, teaduse, kultuuri ja kunsti alal. Põhjalikult tuleb näidata sotsialistliku kultuuri üleolekut kapitalistliku maailma kultuurist. Toetudes marksistlik-leninlikule teooriale peab entsüklopeedia andma parteilise kriitika kaasaegsete reaktsiooniliste kodanlike voolude kohta teaduse ja tehnika mitmesuguseil aladel.“

„Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ ilmumise algusest 1926. aastal on möödunud peaaegu veerand sajandit. Sel ajal on meie kodumaa ära käinud ülevate sotsialistlike ümberkujunduste tee. Lenini-Stalini partei targal juhtimisel, võideldes raevukalt töörahva vaenlaste vastu, teostas nõukogude rahvas sõjaeelseil stalinlikel viisaastakuil maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise, esmakordselt ajaloos ehitas üles sotsialistliku ühiskonna ning astus sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku perioodi.

Võitnud sotsialismi tingimustes arenesid nõukogude ühiskonna sellised liikumapanevad jõud, nagu meie rahva moraalne ja poliitiline ühtsus, NSV Liidu rahvaste sõprus, elustav nõukogude patriotism.

Stalinlikud viisaastakud on olnud meie maale tõelise kultuurirevolutsiooni perioodiks, teaduse ja kultuuri õitsengu perioodiks. Seltsimees Stalini geniaalsete teostega on marksistlik-leninlik teooria tõstetud uuele, kõrgemale astmele. Seltsimees Stalini „UK(b)P ajaloo lühikursus“ on põhiteadmiste entsüklopeedia marksismi-leninismi alal. Väljapaistvaks sündmuseks oli V. I. Lenini „Teoste“ neljanda väljaande ja J. V. Stalini „Teoste“ ilmumine.

Sotsialismi suurte võitude tulemusena on mõõtnatult kasvanud meie kodumaa rahvusvaheline mõju. Saavutanud maailma-ajaloolise võidu Isamaasõjas, päästis nõukogude rahvas inimkonna fašismi ähvardavast orjusest. Selle võidu tõttu on rida Euroopa ja Aasia riike lahti lõõnud kapitalistlikust süsteemist ja astunud sotsialistliku ülesehituse teele. Imperialistide ikkest on vabanenud Hiina, kes ehitab nüüd uut elu. Kõigil mandreil kasvab ja tugevneb kindlalt kommunistlik liikumine, muutub jõulisemaks koloniaalsete ja sõltuvate maade rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus. Nõukogude Liit täidab sõjajärgsel perioodil edukalt kommunismi ehitamise ülevat programmi. Iga päevaga laieneb kogu maailmas rahu ja demokraatia võimas rinne, mida juhib Nõukogude Liit.

„Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ teise väljaande ülesandeks on kõrgel teaduslikul tasemel valgustada Nõukogude Liidu maailma-ajaloolisi võite ja näidata põhjalikult sotsialistliku korra suuri eeliseid kapitalistliku korra ees, sotsialismi määrajut üieolekut kapitalismist kõigil tootmise, teaduse, tehnika ja kultuuri aladel.

„Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ esimese köite uue väljaande ilmumine on tähtsaks sündmuseks meie maa kultuurielus.

* * *

„Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ teise väljaande esimene köide sisaldab üle tuhande artikli (А — Актуализм). Entsüklopeedia teine väljaanne on hoopis parem esimesest. Piisab konstateerimisest, et entsüklopeedia esimene köide sisaldab palju rohkem nimetusi, mõisteid ja termineid kui eelmise väljaande esimene köide. Paljud teemad, mis on analoogilised esimese väljaande teemadele, on teises väljaandes läbi töötatud sootuks kõrgemal teaduslikul tasemel.

Entsüklopeedia uues väljaandes avaldatakse artikleid, mis on pühendatud marksismi-leninismi klassikute teoseile. Nii on esimeses köites kirjutused V. I. Lenini töödest „Sotsiaaldemokraatia agraarprogramm 1905.—1907. aastate esimeses Vene revolutsioonis“, „Agraarküsimus ja „Marxi kriitikud““. Sellega kõrvaldatakse suur puudus entsüklopeedia esimeses väljaandes, milles polnud teadusliku kommunismi klassikute teoseid käsitlevaid artikleid. Sama võib öelda ka parteilise ülesehitustöö küsimustest. Uues esimeses köites on avaldatud rida kirjutusi neil teemadel, kuna entsüklopeedia eelmises väljaandes peaaegu üldse ei valgustatud parteilise ülesehitustöö küsimusi. Oluline tähtsus on ka artiklil filosoofia, ajaloo, poliitökonoomia ja muude ühiskonnateaduste alalt.

Entsüklopeedia uue väljaande esimene köide näitab põhjalikult sotsialistliku majanduse arengut. Stalinlike viisaastakute ümberkujundav jõud, seltsimees Stalini sügavaimate juhenduste tarkus, mis käivad meie maa sotsialistliku industrialiseerimise kohta, avaldub eriti ilmekalt artiklreis, mis on pühendatud lennuki- ja auto-
tööstusele.

Nende tööstusharude, nagu kogu nõukogude esmaklassilise tööstuse loomine oli meie kodumaa industrialiseerimise stalinliku poliitika triumfiks, näitas ilmekalt sotsialistliku korra üleolekut kapitalistlikust korrast. Esimeses köites esitatud andmed nõukogude tööstuse arengu kohta illustreerivad eredalt seltsimees Stalini sõnu selle kohta, et meie mitte üksnes lõime need uued määratu suured tööstusharud, vaid me lõime need niisuguses ulatuses ja selliseis mõõtmeis, mille ees kahvatuvad Euroopa tööstuse maastaabid ja mõõtmed.

Erinevalt kodanlikest entsüklopeediaist on nõukogude entsüklopeedia maailmas ainus, mis avaldab kirjutusi väljapaistvatest tööinimestest. Entsüklopeedia esimeses köites kõneldakse spetsiaalses artiklis uute töömeetodite algatajast Isamaasõja perioodil — Jegor Prokofjevitš Agarkovist, kellele on määratud Stalini preemia.

Meie maa on väljapaistvate leiutuste ja teaduslike avastuste kodumaa. Entsüklopeedia esimene köide näitab kodumaise teaduse ja tehnika alal töötajate prioriteeti mitmesuguseis avastustes ja leiutustes. Nii jutustatakse artiklis „Aviatsioon“ vene prioriteedist aviatsiooni arengus. Juba 1754. aastal ehitab M. V. Lomonossov kahe vindiga helikopteri lendava mudeli. 1875. aastal töötab suur vene teadlane D. I. Mendelejev välja stratostaadi skeemi. 1881. aastal annab Kaubanduse ja Manufaktuuri Departemang A. F. Možaiskile „privileegiumi“ (patendi) esimesele lennukile maailmas ning varsti tõuseb see lennuk õhku. Kuulsale vene teadlasele K. E. Tsiolkovskile kuulub voolujoonelise monoplaani projekt ja automaat-piloodi konstruktsiooni väljatöötus. Määratu suureks panuseks aviatsiooni arengusse olid N. E. Žukovski ja S. A. Tšaplõgini teoreetilised tööd, kes löid esimestena maailmas aerodünaamika ja aviatsiooniteooria teadusliku kooli.

Nimetatud artikkel jutustab V. I. Lenini ja J. V. Stalini suurest osast nõukogude aviatsiooni loomisest, selle tormilisest arenemisest stalinlike viisaastakute kestel. Üldtuntud on nõukogude aviatsiooni edusammud Suure Isamaasõja aastail. Artiklis sõnatakse: „Oma edusammude eest võlgneb nõukogude aviatsioon tänu nõukogude rahva ja bolševike partei kõigi võitude innustajale, organiseerijale ja juhtijale suurele Stalinile.“

Esimeses köites on palju tähelepanu osutatud agraarküsimusele, millele on pühendatud suured artiklid: „Bolševismi agraarprogramm“, „Agraarküsimus“ ja „Sõjajärgsed agraarreformid“. Kirjutused käsitlevad marksistliku agraarteooria olemust ning selle teooria arendamist Lenini ja Stalini poolt. Seltsimees Stalini juhtimisel saavutatud kolhoosikorra suur võit NSV Liidus oli põllumajanduse kollektiviseerimise poliitika triumfiks. Ainult küla sotsialistlik arenemistee on agraarküsimuse järjekindlaks revolutsiooniliseks lahenduseks, üksnes see tagab põllumajanduse tootlike jõudude piiritu tõusu ja talurahva heaolu pideva kasvu.

Põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine NSV Liidus lõi aluse teaduslikule põllu- ja karjapidamisele. Esmakordselt põllumajanduse ajaloos sai teadus võimsaks jõuks. Sellele küsimusele on pühendatud artiklid „Agrobioloogia“, „Agronoomia“, „Agrotehnika“, „Agrokeemia“ jt. Neis kõneldakse meie agrobioloogia tohutust progressiivsest osast. Juhindudes marksismi-leninismi õpetusest, kasutades sotsialistliku praktika rikkalikemaid kogemusi, liiguvad agrobioloogia ning ühes sellega ka kõik agronoomia-teadused pidevalt edasi, valgustavad põllumajanduse töötajale teed viljakuse pidevaks tõstmiseks, ühiskondliku loomakasvatuse tõusuks, looduse ümberkujundamise grandioosse plaani ellurakendamiseks.

Paljud entsüklopeedia artiklid kajastavad bolševike partei võitlust rahvusküsimuse lahendamisel, näitavad ilmekalt leninlik-stalinliku rahvuspoliitika võitu, sotsialistlike rahvaste õitsengut ja meie kodumaa rahvaste murdumatut sõprust.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon purustas rahvusliku rõhumise ahelad ja viis kõik meie rahvad vabaduse ja progressi teele, lõi alused rahvusliku majanduse ja kultuuri tõusule. Lenini-Stalini partei juhtimisel, suure vene rahva abiga tegid Aasia varem rõhutatud rahvad, kes kuulusid Venemaa koosseisu, ajaloolise hüppe feodaalseist ja poolfeodaalseist suhteist sotsialismi, jättes vahele kapitalistliku arenemisstaadiumi.

Kui rõõmutu ja raske on sel taustal koloniaalsete ja sõltuvate maade, ameerika, inglise ja muude imperialistlike kiskjate võimuses olevate maade kümnete ja sadade miljonite inimeste elu! Koloniaalseis ja sõltuvais maades, mida orjastab imperialism, sureb miljoneid inimesi nälga ja taudidesse. Piisab näiteks faktist, et Teisele Maailmasõjale eelnevail aastail suri Indias 22—24 inimest tuhande inimese kohta, mis on üle kahe korra suurem kui surevus Ameerika Ühendriikides ja Inglismaal. Sama aja kohta käivail andmeil on inimese keskmine eluiga Indias vaid 27 aastat. Sõjajärgsel perioodil on töötajate olukord kapitalismi orjuses veelgi halvenenud.

Uksnes imperialistide võimu vääramine kindlustab koloniaalsete ja poolkoloniaalsete maade töötajail tõiiselt vaba demokraatliku elu. Rea piiritaguse Aasia maade rahvaste edusammudest võitluses enda vabastamise eest imperialismi ikkest kõneldakse põhjalikult artiklis „Aasia“.

Entsüklopeedia esimeses köites on suurt tähelepanu osutatud teadusele. Nõukogude Liidus on teadus tõstetud enneolematule kõrgusele. Sellest jutustatakse materjalides, mis käsitlevad nõukogude teaduslikke asutusi, millele on pühendatud üle 20 artikli. Eesrindliku nõukogude teaduse tõiiseliks staabiks on NSV Liidu Teaduste Akadeemia, mille koosseisu kuulub arvukaid osakondi, institute, komiteid ja filiaale. NSV Liidus on 11 liiduvabariikide akadeemiat ja 7 spetsiaalsete teadusharude akadeemiat. Artikleis on toodud eredaid andmeid kirjanduse, muusika, teatri, kino ja kujutava kunsti õitsengust reas nõukogude vabariikides. Ilmunud köites on ülevaated Abai Kunanbajevi, I. K. Aivazovski ja teiste meie maa kultuuri-tegelaste kohta. Materjalid teaduse, kirjanduse ja kunsti alalt tunnistavad veenvalt, et kogu inimkonna ajaloo kestel pole maailm tundnud sellist teaduse õitsengut, mis on saavutatud Nõukogude Liidus, niisugust vaimse kultuuri rikkust, mida omab meie Nõukogude kodumaa.

Näidates marksismi-leninismi õpetuse üllust ja võitmatust ning Nõukogude Liidu maailma-ajaloolisi võite, täidab meie entsüklopeedia äärmiselt tähtsat ülesannet. Ta teenindab kommunistliku kasvatuses õilsat üritust.

Sootuks teissugust ideoloogiat, teissuguseid eesmärke ja ülesandeid kajastavad ameerika, briti ja teised entsüklopeediad, mida antakse välja kapitalistlikes maades. Kaitstes imperialistliku reaktsiooni ideoloogiat ja huve on need entsüklopeediad tulvil müstitsismi ja militarismi vaimu, maltusianismi roiskunud kannibalistlikke ideekesi, rassismi ja kosmopolitismi.

Kodanlikud entsüklopeediad kannavad vältimatule hukkumisele määratud kapitalismi marasmi ja kõdunemise pitsertit.

Nõukogude entsüklopeedias kajastatakse sotsialistliku majanduse ja kultuuri õitsengut, näidatakse seda vaieldamatut fakti, et sotsialismi üritus on võitmatu, et sotsialismi lipu alla koondub üha uusi kümneid ja sadu miljoneid inimesi, et temale kuulub tulevik.

* *
*

Nõukogude entsüklopeedia peab olema universaalseks käsiraamatuks intelligentsi laiadele ringidele. Seepärast esitatakse entsüklopeediale eriti suuri nõudeid igas suhtes. Seoses sellega vajaneb märkida esimese kõite üksikuid vigu, lünki ja ebatäpsusi, et vältida neid ja taolisi puudusi entsüklopeedia järgmiste köidete väljaandmisel.

Suuri lünki ilmneb artiklis, mis on pühendatud V. I. Lenini teoseile „Agraarküsimus ja „Marxi kriitikud““ ning „Sotsiaaldemokraatia agraarprogramm 1905.—1907. aastate esimeses Vene revolutsioonis“. Artiklis, mis on pühendatud V. I. Lenini klassikalistele töödele, ei esitata näiteks andmeid talurahva vaesumisest meie päevil Ameerika Ühendriikides ja Inglismaal, mis ilmekalt iseloomustaks kapitalismi tingimustes elava talurahva kohta käiva leninliku analüüsi kogu jõudu ja elulisust.

Mõningaid artikleid, nagu „Bolševismi agraarprogramm“, eriti aga „Agraarküsimus“ ja „Sõjajärgsed agraarreformid“, pole küllalt hoolikalt toimetatud. Neis esineb ebaselgeid formuleeringuid ja taoti samade andmete kordamist.

Tõsiseid puudusi on artiklis „Agressioon“. Selles on nõrgalt näidatud ameerika imperialismi agressiivsust ja nõukogudevastast iseloomu Teisele Maailmasõjale eelnenud perioodil.

Artiklis „Austromarksism“ ei näidata, et marksismile vaenulik sotsiaalreeturiluse ideoloogia, mis on omane austromarksistidele, tõsteti Teise Internatsionaali liidrite poolt esile minevikus ja seda kasutavad nüüd parempoolsed sotsialistid oma võitluses revolutsioonilise liikumise vastu kõigis maades, mitte üksnes Austrias. Ilmselt ekslik on L. Axelrodi kohta käiv artikkel. Selles on antud hambutu, apoliitiline hinnang L. Axelrodi vaadete kohta, kes alati on asunud marksismile-leninismile vaenulikel positsioonidel.

Suured põhimõttelised vead on keeleteadust käsitlevais artiklis, mis on kirjutatud antimarksistlikelt, N. J. Marri niinimetatud „uue õpetuse“ seisukohtadelt. Kahtlemata kõrvaldatakse see tõsine viga järgmiste köidete väljaandmisel ja artiklid keeleteadusest rajatakse seltsimees Stalini geniaalseile töödele, mis on ilmunud kogumikus „Marksism ja keeleteaduse küsimused“.

Artiklis tuleb rangemini suhtuda materjali valikusse, vältida igasugust „objektivismi“ varjundit, valgustada kõiki küsimusi kooskõlas ajaloolise tõe nõuetega, marksismi-leninismi seisukohtadelt. Ses suhtes esineb üksikuis artiklis puudujääke, nagu üldiselt sisukas artiklis „Aasia“. Selles esitatakse mitmesuguste uurijate pikk loetelu, kuid materjali on käsitletud sääraselt, et peamine ja põhimine seguneb teisejärgulise ning vähemtähtsaga. Artikkel ei anna täielikku kujutlust sellest otsustavast osast, mida on etendanud ja etendab praegu, ning sellest juhtivast kohast, mida on omanud ja omab meie kodumaa geograafiliste avastuste alal Aasias, ta looduslike rikkuste teaduslikes uurimustes, ta majanduse, teaduse ja kultuuri progressiivses arendamises.

Ilmekalt tuleb näidata eesrindliku nõukogude teaduse võitlust kodanliku väärteaduse, reaktsiooni ja obskurantismi vastu. Teaduses esinevate vaenulike suundade kriitika osas tuleb märkida suurt lünka artiklis, mis käsitlevad spetsiaalse profiiliga akadeemiaid. Erandiks on ainult artikkel „V. I. Lenini nimeline Põllumajandusteaduste Akadeemia (ВАСХНИЛ)“ ja osalt „Kunstiakadeemiad“. Pedagoogiliste Teaduste, Arstiteaduste, Arhitektuuriakadeemiat ja teisi akadeemiaid käsitlevais artiklis on see tähtsaim küsimus jäänud puudutamata. Neis ei näidata sugugi seda võitlust, mida peavad nõukogude teadlased vastavais teadusharudes esinevate vaenulike suundade vastu, mis on kindlasti suureks miinuseks, mis alandab nende materjalide ideelist taset.

Defekte esineb ka neis artiklis, mis on pühendatud kirjandusele, näiteks aserbaidžani kirjandust käsitlevas ülevaates. Siin kõneldakse õigesti kahe suuna — demokraatliku ja reaktsioonilise — võitlusest revolutsioonielises aserbaidžani kirjanduses. Kuid ühe või teise suuna esindajate iseloomustamisel esineb vahel ilmseid vigu. Muide on demokraatlikku leeri arvatud Bakihanov, kes tegelikult oli khaanide ja bekkide seisuslike privileegide kaitsja. Poliitiliselt hajuv ja udune on poet Abbas Sihhati iseloomustus. Artiklis on vähe tähelepanu pööratud võõrõjude — kodanliku natsionalismi, formalismi, apoliitilisuse ja ideetuse — vastu suunatud võitlusele, milles kasvas ja tugevnes aserbaidžani nõukogude kirjandus.

Üksikuis kirjandusalaseis artiklis on pahandavat hooletust toimetamise alal. Abai Kunanbajevit käsitlevas kirjutuses on rea ta teoste kohta märgitud ilma mingi selgituseta mitte kirjutamis-, vaid ilmumisaeg.

Mõningaid puudusi on ka neis materjalides, mis käsitlevad tööstust ja tehnikat. Artiklid „Automaatne tehas“ ja „Automaatika“ ei anna täielikku kujutlust automaatika vahendite rikkusest, mida omab meie maa. Artikkel „Automobiil“ on koostatud igasuguste detailide ja mehhanismide kirjeldusega. Kirjutuses „Automaadid“ on antud masinate arvustuse teooria, mida saab rakendada metallilõikamis-automaatidele, mis aga ei sobi alati automaatidele, mida kasutatakse muudes tööstusharudes. Nõrgalt on näidatud elektriliste ja hüdrauliliste seadistega mehhanismide uusi liike.

Vigu on ka agrobioloogiat käsitlevais artiklis, mis valgustavad põllunduse ja metsanduse teaduslikke aluseid. Nii pole kirjutuses „Maa- ja metsaparandus“ midagi kõneldud metsa pesaviisilisest istutamisest. Artiklid „Agronoomia“ ja eriti „Agrotehnika“ näitavad vähe eesrindlike tootmisalaste kogemuste tähtsust põllumajanduses. Seda küsimust on puudulikult käsitletud ka reas teistes artiklites.

Nõukogude vabariikide ja välismaade kohta käivad artiklid sisaldavad rikkalikku, mitmekesist faktilist materjali. Kuid ka need pole laimatud. Nii antakse real juhtumel üksikute rajoonide looduse ja geograafilise keskkonna kirjeldus eraldi majandusest, s. t. ilma majandusliku hinnanguta. Ka tuleks vabariigi või oblasti rahvamajandust iseloomustada mitte üksnes üldiselt, vaid ka esile tuues tähtsamaid majandusrajoone.

Reas artiklis esitatakse vahel sääraseid näitajaid, mis võivad kiiresti vananeda. Näiteks öeldakse Akmolinski oblasti kohta käivas artiklis, et 1948. aastal oli „tööstuse brutotoodang 11 prots. suurem kui 1947. aastal“. Arusaadavalt on esitatud arvud praegu juba vananenud.

Suur tähtsus on kaartidel, skeemidel ja joonistel. Kahjuks on mõned neist ebarahuldavad. See kehtib eriti üksikute füüsilis-geograafiliste kaartide kohta, mis

sageli kujutavad reljeefi hajuvalt, ebatäpselt ning on sisuvaesed, sest nad ei anna paljude küllaltki suurte jõgede, mäeahelike jm. nimesid. Kõik need ja muud puudused tõendavad, et polügraafiliste tööde kvaliteet entsüklopeedia väljaandmisel ei seisa veel nõutaval kõrgusel. Selles on süüdi nii entsüklopeedia toimetuse kui ka Polügraafia Peavalitsus ja kirjastuste juhid, kes on kohustatud tegema sellest kõik vajalikud järeldused.

Tuleb tunnistada, et entsüklopeedia väljaandmise tempo on väga aeglane ning ses suhtes on toimetuse suuresti võlgu lugejate ees. On mõistetav, et mahajäämus entsüklopeedia ettevalmistuses ja väljaandmisel tuleb kiiresti likvideerida. Õige tee selleks on kutsuda artiklite koostamiseks ja esialgseks arutluseks meie eesrindlike teadlaste, ühiskonnategelaste, tootmise novaatorite ja nõukogude intelligentsi laiu ringe. Ettevalmistatavate artiklite aktiivne loov arutus võimaldab mitte üksnes kiirendada köidete avaldamist, vaid — ja see on eriti tähtis — võimaldab veelgi tõsta artiklite ja materjalide kvaliteeti, kõrgendada entsüklopeedia kogu väljaande teaduslikku ja kunstilis-tehnilist taset.

* *
*

Nõukogude avalikkus tervitab soojalt „Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ teise väljaande algust. Avaldanud esimese köite, mis üldiselt on kaasaegsete teaduslike teadmiste tasemel, on autorite kollektiiv ja toimetuse ära teinud tõsise töö. Kuid peamine on veel ees. Nõukogude avalikkus on veendunud, et toimetuse autorid ja kõik töötajad, kes on seotud entsüklopeedia väljaandmisega, ei säästa jõudu ja tööd, rakendavad kogu oskuse ja püüde selleks, et täita ausalt neile pandud vastutust rikkad ülesanded.

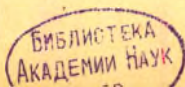
„Suure Nõukogude Entsüklopeedia“ teine väljaanne peab igas suhtes olema kõrgeimate nõuete tasemel ja kujutama endast võiduka kommunismiehitamise stalinliku eepohhi väärtuslikku kultuurisaavutust.

Toimetuse kolleegium: L. Hallop (toimetaja kt.), E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetuse: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 21. X 1950. Trükkimisele antud 13. XI 1950. Paber 67×95 cm 1/16. MB-08673. Trükiarv 2370. Trükitähti trükipoognas 44 955. Trükipoognaid 5,18. Arvutuspoognaid 5,49. Tellimise nr. 1978. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk t. 54/58.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishind: 6 kuld — 30 rubla.

Väljaandja: Eesti NSV Ministrite Nõukogu j. a. Polügraafiatööstuse, Kirjastuste ja Raamatukaubanduse Valitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus, Tallinn.

На эстонском языке. «Ньюкогуде Коол» (Советская школа)
Орган Мин. Просв. ЭССР.

СОДЕРЖАНИЕ

Передовая. За полную победу блока коммунистов и беспартийных на выборах в местные Советы!	641
И. Фельдбах. Великий русский писатель (40-летие смерти Л. Н. Толстого)	645
Н. Жуков-Вережников, И. Майский, Л. Калининченко. О неклеточных формах жизни и развитии клеток (По поводу великого открытия проф. О. Б. Лепешинской в области цитологии)	656
Л. Тийк. Гигантские стройки коммунизма	670
С. Гурин. Идеино-политическое воспитание на уроках всеобщей истории	681
Л. Нейман. Заслуженный учитель Иоханнес Вилиппус	698
Библиография	
И. Артоболовский, В. Лавров, И. Пустовалов. Новое издание Большой Советской Энциклопедии.	702

mu

19765

11)

Rbl. 5.—

157 114 69